

Zdravko Kordić

**HRVATSKA
POETSKO-POETOLOŠKA MISAO**

Zdravko KORDIĆ
HRVATSKA
POETSKO-POETOLOŠKA MISAO

Vlastita naklada
Zdravko Kordić

Knjigu priredio i uredio
Zdravko Kordić

Računalna obradba
Damir Zadro

Tisak
FRAM-ZIRAL, Mostar

ISBN 978-953-96482-2-8
CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu
Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu
pod brojem 001264113

Zdravko KORDIĆ

SSSSSSSSSSSSSSSSSSSSSSSSSSSSSSSSSSSS

**HRVATSKA
POETSKO-POETOLOŠKA MISAO**

Zagreb – Mostar, 2025.

Zdravko KORDIĆ

OSOBE, OSOBNOSTI

*(Nečovječnost povijestnih i
aktualno-akutnih vremena)*

Zagreb – Mostar, 2024.

XXXXX

Taj svjetski rat – ako se izbjegne, opet nikada na ovom planetu ne će svanuti mir.

Sad i odmah protjerivanje svih tzv. migranata iz Europe, Amerike, Australije, Novog Zelanda, Filipina (a Filipince koji su došli u Europu vratiti na Filipine) – neka se bore za svoju vjeru i za svoju zemlju, te za njezin napredak.

U kratkim crtama otišli smo u ono istinito u svijetu, a da nismo očistili svoje pragove potjerali političare koji su do ovakva stanja doveli jugoistok Europe.

Mi-Hrvati s glupom i nepismenom vlasti – smo se više od tisućljeća branili, nikoga nismo napadali – a gubili smo komad po komad svoje svete zemlje.

Kako nikoga nismo napadali, prema tomu nismo nikada bili kolonijalna sila. nikome ništa ne dugujemo! Čuvati Hrvatsku, čuvati Hrvate u BiH i drugdje ako stupi izbjeglička ili bilo koja druga čizma, vojska suvremeno opremljena na granicama država i svojih krajeva pucati bez upozorenja na nepoznate i nepozvane goste“ koji dolaze šumama, livadama, potocima... A. Merkel, Macron, Ursulu von der Leyen... i ostale neće nam oni

trpati ne-kulture, ne-civilizacije koje nemaju nikakove sveze s našom kulturom, vjerom, tradicijom, jezikom... Europa kao savez suverenih država – koje suvereno odlučuju o svom statusu, o svom teritoriju – može pomoći. Kome trebaju izbjeglice neka ih primaju... ali zašto izvođe vojsku na ulice gradova... je li to europski način življenja – koji je već odavno nestao... a nastao je život u strahu... kakove to ima sveze s demokracijom?

Sve ove što su Čović, Plenković, Božinović... puštali da se valja brdima i dolinama, što žurnije protjerati – izbjeglice ne mogu imati radni status, poglavito bez valjane kvalifikacije i znanja jezika... vraćati Hrvate u svoju domovinu, na svoju djevodinu da ju izgrađuju, ne više graditi tude svjetove, uzdizati tude kulture... vratiti sve naraštaje koji se mogu i žele vratiti iz svakoga dijela svijeta „Hrvatska Hrvatima“, također i hrvatski krajevi.

Reciprocitet u pravima, slobodama, vjeri, kulturi, radu... kako Srbiji, tako i Sloveniji – odmah vratiti od Slovenaca okupiranu Svetu Geru... svugdje reciprocitet u državama bivše prisilne državne zajednice. Vratiti Hrvatskoj Šarengradsku adu.

I.

Zdravko KORDIĆ

I. DIO

- **Mate Ganza**
- **Nikola Martić**
- **Stojan Vučićević**
- **fra Miljenko Stojić**
- **Ljubo Krmek**

HERMETIČKE-DUHOVNO-SPIRITUALNE MEDITACIJE GANZINE POEZIJE

„Gubeći svako transcendentno uporište, pjesnik, kojemu tu-
žaljka više ne posuđuje svoj glas, i sam se na stanovit način
osjeća zanijekanim. »Stvari oko tebe teže nevidljivom«, kaže
Ganza, kao da sebi svojstvenom tjeskobom ponavlja Rilkeovu
poznatu formulu o prijenosu doživljenog u unutarnji prostor
svijeta. Usred sumračne gluhoće pred njim se otvara arhetipska
dubina u koju netragom tone čak žudnja. U ekspresionistički
reduciranu krajoliku počinje ona tuđina u kojoj »smo izgubili
jezik« (Hölderlin): »Kojim ti jezikom govoriš / Čini ti se riječi
izumiru«. Kao prije navedeni pjesnik one (Zvonimir Mrkonjić)
čudotvorne poetike između svjetlosti i mrkline; između trans-
cendentalnosti i empirizma, tjelesnosti i duševnosti. Taj zbilj-
ski kamičak koji žulja pod petama, žulja i u duši evanđeoski
nagnut prema kršćanstvu lebdjeći između izuma i krševite
zbilje. Kroza „Trg dobre nade“, javlja se strijepnja koja dopire
do „Opustošenja“. Počinje svoju putešestviju preko isplaka-
nih kiša u zemlji pojmovne nepojmovnosti pjeva apokalipsu

egzistentnog i egzistencijalističkoja pjesništva s onim razmakom između koje se ukalupljuje u ovodobno Ganzino pjevanje – to „između“ bdije u stihovima cjelovitoga pjevanja i pjesništva kroza doživljaj svijeta, njegove strukture i rovitosti. S „razlogovcima“ je dijelio usud tamnoga egzistencijalizma kroza hrvatsku liriku koju je lansirao u svjetsku; u kozmički eterični konkretizam.

Riječ je tragični smisao pisanja kršćansko-spiritualne molitve. Ipak ga teško možemo svrstati u katoličko pjesništvo s bremenom egzistencijalnoga pesimizma i nihilizma – gdje Ljubav koja je na dohvatu izmiče Riječi. Ne zaboravimo da je Riječ djelom postala; da je riječ Tijelom postala – stoljetno i tisućljetno postanje se uozbiljilo – stvoren je kozmos i naša malenkost na zemlji koja se okreće oko središta našega zvijezda i mi s njom o čemu ne razmišljamo – o čemu su pjevali početkom prošloga stoljeća hrvatski pjesnici: A. B. Šimić i Nikola Šop a koje su na duboki kršćansko-katolički način slijedili Đuro Sudeta, Viktor Vida i plejada pjesnika iza njih koja se natjecala dosegnuti to plotinovsko Jedno poetološko antropomorfno mistično tijelo uz plač majke...

U mrkloj „noći kada se raspadaš// kada se tvoje čelo oro-
si prahom utrnule zvijezde// koja nestaje s neba da bi služila

životu“ (Ganza). To antropološko-biološko biće pokriva planetarij; pokriva planet Zemlju i koliko nam je poznato cijelo naše zvijezde!

Iz ljubavi nastaju pjesme, Riječi, iz ljubavi i nestaju, kod Ganze ćemo teško odvojiti ljubav žene i muškarca i ono što mi zovemo Apsolutna ljubav – Riječ /Logos/ po kojoj sve poteče nastade, ali i po kojoj se sve gasi u tamnom zagrljaju zemlje – vidi: kako bi ponovno uzraslo kao ljiljani i ruže u proljeće. Ljubav je bolna, u ljubav se srlja kao i u život; ona je fenomenološko-empirijsko čudotvorstvo. Traži se ukidanje predmetnosti a ona ostaje i kad je napuštena – „srce te ograničava“ /Ganza/. Uzlet u slobodu kojega traže i najniža bića i biljke i u slavu ljudi pale krijesnice, nastaje sumračje, suton zbiljski i bez fenomenologije percepcije.

„O dušo moja ne teži za besmrtnim, već iscrpi polje mogućega“ /Pindar/. A Ganza će udarnički kriknuti „ Samotniče// Nikad ne ćeš iscrpsti pusto polje nade“.

„Riječi //Što kao stare svijeće// Odišu teškim mirisom što omamljuje// –

Ne govorite mi više o dobroti// Jer uzdah njen je nepremostiv na zemlji“ /Ganza/.

Svi koji žive na zemlji, htjeli ili ne približuju se uništenju; kakovo je to kršćansko uništenje, ne ćemo doznati kod Ganze. Pjesme strpljenja, niti pjesme „opustošenja“, ne će doći „na trg dobre nade“ – individuum pjesničarenja ima duboki korijen i biljeg cjelovitih nadrealističkih slika u pjesmotvorima koje se polagano survivaju u tipičnu poetiku potencije osobnosti, osebnosti i osobitosti. Potom je i ucrtan u pjesničku mapu hrvatskoga i europskoga pjesništva. To je slikovno i pojmovno pjesništvo, bez logiciranja, bez instalacije riječi i po tomu je karakterističan u drugoj polovici XX. stoljeća i u početku XXI. stoljeća.

Mate Ganza je rođen u Brštanovu onkraj Splita, maturirao u Splitu, hrvatski jezik i filozofiju studirao na Filozofskom fakultetu u Zagrebu do 1962.g. Radio na radio-Zagrebu, suradnik brojnih novina i časopisa. Da bismo bolje razumjeli o komu govorimo ovdje ćemo navesti njegove knjige pjesmotvora:

Pjesme strpljenja, Split, 1962.

Trg dobre smrti, Zagreb, 1964.

Opustošenja, Zagreb, 1968.

Strepnje, Zagreb, 1972.

Dalje ništa, Zagreb, 1976.

Lomljenje kruha, Zagreb, 1976.

Zemlja koje nema, Zagreb, 1976.

Gutač vatre, Zagreb, 1989.

Svjetlopis, Zagreb, 1991.

Korona, Zagreb, 1992.

Knjiga bdjenja, Zagreb – Klek, 1993.

Kamen na zemlji, Zagreb , 1997.

Eros u pjesništvu i noćna strana uma, preplitanje Erosovih i kasnije erotičnih nagona i erotomistike sa noćnim manirizmi-
ma umne fenomenologije.

ZAVRŠNA PJESMA

Odveć ja sam laskao vlastitoj boli

I vezao se uz nesigurne obale neba

Odveć ja sam zavolio taj svijet

Nadajući se posljednjem

Hoteći znati otkuda dolazi to poniženje

Ali moja su usta ostala zatvorena nad tajnom u njemu

/Mate Ganza/

Od jastva do impersonalne dikcije, od preteške boli na oba-
lama zemlje, empirijske sveze s Nebom, svjetske ljubavi i boli

do poniženja – ne(s)poznatoga, neznanoga u tajni šutnje – zatvorenih usta i otvorenoga groba – do kuda; do kada ?

„Moja je ljubav imala samo jedno stablo// Živio sam od samog njegova šuma// Od samog mirisa njegove topline//“ / Z. Mrkonjić/. I Život biljke ispunja istodobno usta života i usta smrti !

Puni strjepnje stigismo do gubilišta „Noćas// Drhtav sjaj zvijezda silazi niže od same tame// Niže od vremena koje se sabire u bešćutne glave ljudi// Što lepeću bez daha u gustom dimu// Kao treperava svjetlost na skrivenom gubilištu // Gdje istančan krvnik obljubljuje strepnju žrtve“. / Z. Mrkonjić/.

Naveo sam nekoliko kataklizmičkih oksimoronskih slika koje se rijetko susreću u pjesništvu – krvnik obljubljuje strjepnju žrtve – ni u zbilji, ni u snu mnogih slika i skica nacrtane životodajnosti se ne susreću niti u životinjskom, niti u biljnom svijetu. Apokalipsa; armagedon su vreline jezikoslovlja kojim se Ganza služi i u čijoj je službi u lingvističkom opusu hrvatskoga izrijecka. Što to pjesnik o/pjevava; rane jutarnje somnambulne sate buđenja; večernje kantate korifejskoga stila u stihu. Što je to stih – Ganza je moderan i suvremen pjesnik koji ne završuje pjesmu točkom i tako nastavlja do konca knjige, i dalje.

U čitanju ove poetike opstoji strah, želja i žudnja što nosi nova riječ, hoće li nas obeshrabriti i ili uvući u dublinu hermeneutičke metafizike i metastaze istodobno.

Ovo je pjev koji se može razdaniti i razdvojiti kao kopno od mora a koje morska pjena spaja a u spajanju tih bisera stvara se mulj.

Ovdje možemo početi sa svim pojavnostima, sa svim što gledamo i uočavamo promatrajući zgusnutu prašinu riječi i jezika. Sve što kažemo možda je rečeno – priznaje Ganza, samo su nove oštrice „munja“ onih nebesnih; ali i strukturno-jezično empirijskih.

Spoznaja pojava i same pojavnosti bi trebale biti krjeposne u strukturi uma, bića, duše i duha. Treba slušati svuju unutar-njost, svoje unutarnje nagnuće.

„To je mistička spoznaja konteplativca, koji nije morao učiti ni filozofiju ni teologiju, ali koji proživljava božanske stvari i koji ih spoznaje već po samoj kreposti sjedinjenja s Bogom u ljubavi. To je napokon pjesnička spoznaja umjetnika“! (R. Kupać – Čovjek i umjetnost, str.76.). To bi se moglo djelomice primijeniti i na našega pjesnika Ganzu. Njegov misticizam je između panteizma i teizma i fundamentalno-fenomenološki teži empirizmu. Je li to RIJEČ postala TIJELOM?

Što je s dokidanjem filozofije i umjetnosti – po Hegelu konac umjetnosti se „podudara s koncem povijesti, s apsolutnim zna-
njem“. Po Kupareu – Ivan Focht u knjizi „Istina i biće umjetnosti
„ – razlaže: Kad čovjek dospije do ljudskosti i ostvari uslove do-
stojne čovjeka, možda (sic!) će zajedno s religijom, umjetnošću,
pravom i politikom, isčeznuti i nauke, jer možda (sic!) su i one
nastale na putu traženja ljudskosti. ...“(I. Focht). Hoćemo li se pi-
tati – što je s čovjekom – poput strukturalista (M: Foucault) iliti
poput modernih glazbenika – populista „gdje je nestao čovjek“.

Sve je to Damaklov mač nad silinom Ganzine poetike! „Ima
li nečeg u tome što nema ničeg“, Ganzin upit Marini Cvjeta-
jevoj; upit pjesništvu i cijelom antropomorfnom i antropološ-
kom čovječanstvu!?

Svjetlosni put od sunca k zemlji se mjeri vremenom a ne
udaljenošću – i „kada zemlja prodire kroz tebe“ (Ganza), kada
truliš u zemlji, tada i „pripadaš zemlji“ a o povratku i ne snatriš
– ni gdje, ni na kojoj zvijezdi i gdje se raspada tvoj smisao!?

OPET ZEMLJA

Jutro, iza hladne noći.

Na grani još ostao mraz.

S neba kaplje sunce

Hoće da padne u tvoju dušu
Opet je zemlja bez milosti
Upala u tvoje srce
Ona je Božji ostatak
S kojeg gleda tvoje gladno oko
(M. Ganza)

Jedna krasna cjelovita koherentna kratka pjesma u koju se sve skuplja i sve sliva: jutro – noć; mraz – sunce; duša -srce, te ostatak u kojemu vrije glad – požuda za svim naprijed izrečenim i što dovodi do biološke gladi...oksimoronsko traganje; pogled za ptičijim lijetom!

„Čovječe sa svjetiljkom! što hoćeš od njega? ... Gledaš okruglo oko ispod gnjila polena ocnoga kapka; gledaš drugi krug kao neki kolut mrtvoga soka. A bolesno se pero kvasi u vodenastom izmetu.

„O bijedo! Ugasi svjetiljku. Ptica ispušta svoj krik.“
/Saint-John Perse/.

C; est un autre / To je neki drugi /. (Perse).

O kojem drugom snatri i Perse i Ganza; prvo: svako se Ganza može „mjeriti“ i uspoređivati njegov stih i stil s

proznobiblijskim verzetom Perseova stila a koji je zapravo agnostički moderato cantabile, što vrijedi i za Ganza. Koje biće, koji okoliš; što je ptica u lijetu – apsolutna sloboda kao pjesnička čežnja!

Je li zbilja sve „otišlo“ u agnosticizam i može li se agnosticizam /nespoznaja/ „svrstati“ u „panteizam“ – jesu li nam noge na zemlji, je su li usidrene; je li srce lupa za nas, našu empiriju i je li mozak, duh; duhovnost ugledao /ugledala / nebesa? Ako je panteizam spinozistički istovjetnost prirode i Boga /Deus sive natura/ – što je s „natura naturans“ i s „natura naturata“ – je su li istovjetni ??? je li Bog i izvan prirode? Je li Bog istovjetan svemiru ako ga je stvorio – je li iz atributa izlaze „modusi“ – od G. Bruna, pa i prije Heraklita i Plotina do Tesle i Einsteina – ovo nas sve zavodi u složenu fiziku, njene pojavnosti i složenosti, nema toga kod Ganze „Da se ljetni oblak nije zgusnuo// U tamnu boju kiše// A na drugoj strani nebo je sjalo// Obasjano snažnom svjetlošću// Da si mogao vidjeti dalje// Nego što obično vidiš“ (M. Ganza). Prirodne pojave i pojavnosti Ganza opisuje i upisuje kako ih vidi. Tu su „noge“ – iskustvo, srce i mozak – um i što tu nedostaje fizikalno i metafizički. J.R.R. Tolkein vidi to u prstima proroka i mudraca; religijsko-metafizička pojava se objavom (blagovijesti) 25. ožujka ispunjava u

tom kako se nebo spušta kroza objavu i Bog postaje Čovjekom. To se isijava i zrcali kod Ganze, ali to ne možemo uvijek i istrajno tražiti od egzistencijalne pojavnosti teškoga napora pa do hegelijanske konačnosti povijesti a tim i znanosti i umjetnosti do posvemašnjega „kopernikanskoga obrata“ u dijalektici povijesti – gdje ispunjenjem jedne epohe; jednoga carstva duha niče novi zbiljski empirijski svijet, jer naša je zadaća „izmjena (preinaka) svijeta“ – „Filozofi su svijet samo različito tumačili; radi se o tomu da ga se izmijeni (preinači)“ (Marx, 11. teza o Foerbachu). Duh je trebao postati materijalnost – uneverzalizam istosti – Bloch tumači uz pomoć jezika i riječi : chatolicizam i commune (u opuštenijem prijevodu – zajednica, općina; komuna; euharistija...). Da ne idemo u filozofijsku dublinu – zaboravlja se da i sam odgojitelj treba biti odgajan – pa će za života Marx reći da on nije marxist!

To izmiče našoj temi, vratimo se lijepom Ganzinom stihu; „vrhovi brda u svjetlosti, // moliš se// bijela životinja sunce jede ti iz ruku.“ pa to zemaljsko – svemirsko svjetlo putuje u cilju koristi, pa makar i za životinje a ti se moliš!

Taj povijesni obrat, kad RIJEČ postaje TIJELO, kad po Riječi i s Riječju – Logosom postaje kozmički obrat – kada sve postaje red i po redu što je vidljivo i u današnjem svemiru gdje

ni fizičari, ni metafizičari nisu mnogo toga dokučili – ali su fizičari priznali Storitelja i njegova stvorenja (Bing-Beng).

U pjesmi „Cvijet“ Ganza govori:

„Sada, tako jednostavan odnos imaš samo s Bogom
On ti ponekad pokazuje
koliko si odvojen od onoga što gledaš.
To da pripadaš čežnji
svih prolaznih stvari
pa tako i ovog poljskoga cvijeta

Cvijet je prva slika iz tvoga sna
i možda je zato u takvoj Božjoj blizini
da mu ne možeš prići.“

(M. Ganza).

Očito su molitve istodobno zazivne čežnje, pa tko kaže da nije katolik, premda su stihovi rijeđe katolički uobličeni – više egzistencijalno životodajni. Što je tu je! Što zapravo ne/valja u ovom apsurdnom svijetu – nadrealne slike; poziv na Božju providnost, na Božju blizinu.....Proklamiranje slobode artizma; stvaranja, prihvaćajući simboličnost, izražajnost i sliku u estetički okupirane kanone! Kritički zarez i kritički izgovor

su u djelu simboličke i realne citatomanije – nema estetsku prednost „citat“ u kritici u odnosu na njenu znanstvenu i umjetničku razloživost (i razlučbu). Ali i ne zaostaje za estetikom i znanstvenom razdjelnošću u tumačenju djela (ispravan citat). Osobno mislim da je to dvoje kompatibilno u djelu; ako bi se jedno „iščupalo iz korijena“ znanstvena kritika gubi kao i tumačenje samoga djela. Govoreći o auktorima ne možemo odvojiti „izdvojiti“ njih od njihovih djela – niti je kritika „sekundarna djelatnost“ u odnosu na djelo, kako misli V. Pavletić – onda bi i on sa svojom kritikom umjetnosti spadao uglavnom u sekundarnu stvaralačku oblast, i bio odvojen od svoje kritičke djelatnosti.

SLIKA

kada će se u tvoj pogled vratiti svjetlo.
Dugo ništa nisi razabirao,
kušajući boju svojih misli,
koje su kao rijetke ptice u zraku.
Onda ti se odnekud ukaže cesta
i morski žal
pun bijelih oblutaka,

svaki oblutak imao je lice.

Možda je to slika vječnosti, kažeš.

(M. Ganza)

Svjetlo se vraća Kristovim djelovanjem; boja misli je u zraku a put (cestu) poznaješ instiktom kroza koji te vodi „Onaj što te je pozvao“ (I. Pavao II.) i ostavljaš žal pun oblutaka – je li to slika vječnosti; je li to pretkazanje vječnosti, vječnost se ne mjeri vremenom ona je nepostojana i nepostojeća. Što je vječnost; je li ono neiskupivo, nepronađeno ili je pak ono Ništavno.....

Možemo li ovu „pjesmu – sliku“ prebaciti silabički ili metaforički u ono što pjesnika čeka od rođenja! Može li se slika mjeriti „djelatnošću“ – ako je slika dio vječnosti; može li se onda vječnost – ma čime mjeriti!

Ako si Hrvat i govoriš hrvatskim jezikom; što si kroza povijest u kojoj ti je prirodan tuđi jezik pa si morao prihvaćati tuđe državljanstvo a tim i tuđu naciju; vjeru, običaje i ostalo... potom si zamuckivao „ilirizmom“ „jugoslavenstvom“, hrvatsko-srpskim prirodnim i naturaliziranim jezikom; bošnjaštvom kojega su otpadnici od Hrvata i hrvatskoga jezika izumili i taj jezik nazivali bošnjačkim iliti pače bosanskim, što je danas ostavilo pečat kako u jeziku koji se „gradi“ na svojim bivšim temeljima a sada tuđim; preinakom vjere – islamizacijom, uzeli

su i drugi naziv za „svoju izmišljenu“ naciju – i ne samo to već taj jezik i tu naciju proturaju drugim narodima i vjerama pa tako bi islamizirali i pobošnjačili i Hrvate katolike.... Do kuda i do kada to ide – Europu su izmjenili, europejac nije ono što je bio prije tridesetak i pet godina – u zadnje vrijeme ona je Merkel-izirana; i nije je stid javiti se bilo kada za Riječ – javit će se nacionalne i nacionalističke stranke koje će poput „Francuza – koji uče djecu u bivšim i sadanjim kolonijama – u udžbenicima – PRVO: „Ja sam Francuz i govorim francuski“! U to doba M. Ganza je bio svjestan arhitekture Riječi i jezika iz kojega i po kojemu je poteklo sve! I u tomu se ogleda /zrcali/ veličina njegova pjesničkoga izriječja.

Još davno reče Ganza „okrenuo si leđa nebeskom“ – je li taj kruh bez kojega ne možeš tek prazno jelo? Lomljenje kruha nije nadrealno to je zbiljski čin ostavljen nam i za povijest svih naraštaja, ako kruh kojega jedemo nije i Kristovo tijelo onda su mnogi pjesnici koji su o tomu pisali, sanjali, snatрили i jeli to Tijelo Kristovo, promašili svoju poetsku temu; ljudsko kršćansko dostojanstvo. Samo su Macedonci u Europi dobili ime po zemlji u kojoj su se zatekli; u koju su doselili – to čine sada hrvatski „susjedi“ – od hrvatskih zemalja u kojima su stacionirani kao

Hrvati su pod imperatorom promijenili vjeru – u novije doba JEZIK, te naciju nazvali po religiji i regiji u kojoj obitavaju!

Prelijećeš sve ono što ti je dano, poput ptice; „ugledao si prašinu u zraci sunca// Mislio si da to zrakom sele trenuci duše// A bio je to neizlječiv mrak// U tvom oku// I danas gledaš“ (Gnaza). Gledaš kako proljeću jezici; jutarnje svjetlo; voda i vatra; kruh i vino; noćno nebo „dotiče jezikom zemlju“ – o Bože „Angelus“ i bliži se mrak, daleko od „svake svjetlosti“, gledaš sjenku, pališ svjetiljku, obuzet nevidljivim uspomenama – blizina munje, poslije svjetlosti a ponekad „tvoja sjen“ „velika ledena vrata otvara“. Sve su to uspomene „suznog oka“ i drame života u kojoj se čovjek s/našao.

Zbilja perseovski i Ganzino gatanje jezika pregriza, prekida sve psiholingvističke paradigme. Po tomu je Ganza bliži Perseu nego nadrealistima – uključivši i Chara.

Današnje aktualno doba umjetne inteligencije ne postavlja granice, ni zidove, ni prepreke, „ni fenomenologiji poetske mašte“ (Bachelard) koja nema niti prostornih, niti vremenskih, ni granica za prisutnošću, ili odsutnošću pjesničke i poetičke mašte. Od podrumskih prostora do kozmičkih visina – pjesnici su na rubu kozmičkih visina – „O zemljo Božanskog sjemenja //

Gdje je svako zrno svjetlost – a mene vuče tama // Jer svjetlost mi sreću ne donosi// –

Jesu li to ljudska – jesu li to moja usta raspukla u plodu// Neka mučiteljima i uspije da me nahrane // Patnja će rasti u izobilju milosti.“ (M. Ganza). Bez patnje nema velikih djela – „nisam li pjesnik, ja sam barem patnik, i moje suze dati će đerdane“. (Tin Ujević).

Prije 70-80 godina pjesnici, premda mučenici dočikani su kao kraljevi; vitezovi pera – sjetimo se A. Malrauxa i njegova putovanja u vrijeme frankizma u Petrograd; oduševljenja „novim“ a u biti istim demonskim diktatorskim režimima, posebice će pored već spomenutoga to razočaranje dijeliti Breton, Aragon, Supervielle.... mnogi španjolski slikari Picasso, S. Dali ... i drugi velikani diljem svijeta.

Danas su pjesnici potisnuti, izbrisani s prostorne, povijesne i vremenske mape. Zašto? Zato što svaka regija, region; državnica ima svoga Staljina kad je uvidjeo zabludu velikih umjetnika i svoju Malraux se nije ni pomislio sastati sa Staljinom! Mi ih susrećemo svednevice na ulici, u srcu, u duši i duhu i tako kroz i tu planetarnu patnju nastaju vebna djela glazbe, slikarstva, poezije, arhitekture i filozofije.

Faeton „koji je vozio sunčevu bestežinsku svjetlost /sunčev sjaj!“ Hoteći premašiti taj sunčev sjaj „Faeton je pao, više od mraka koji je prouzročio izvan sebe, negoli od sjaja koji je htio prekoračiti u sebi.“ (Z. Mrkonjić – Izum beskraja, 1971., str.71.).

Vidimo ovdje srodnost s Dragojevićevim stihovima:

„Knjigu si otvotio, više je nećeš zatvarati.
Postaješ slovo. Tijesna ti je riječ,
Nejasan put, lutajuća prašino“.
(Danijel Dragojević)

Iliti Mate Ganza:

„Ovdje je svaka klica bačena iz bića
Ovdje svako sjeme ponor ljulja

O nado blagohrana
Sijem te po brazdama budne zemlje
Sijem te u pregrštima večernjih zvona
Sijem te kao misao koja u sebi čeka
I svako tvoje zrno nestaje u neiscrpnosti

Kroz tebe se pružam prema svjetlosti

Srce me tvoje udaljuje od svijeta“.

(M. Ganza)

Kod Dragojevića iz slova izrasta riječ, on počinje odmah s pitanjem Riječi, t.j. jezika.

Riječ je tijesna; pretijesna – duh se u njoj preznojava, nema jasnoga puta prašina zavijava pute – duh čovjeka je ne/uputan; ali je i neupitan, sve do nebosklona.

Ganza počinje s materijalnošću – sijanjem iz bića dok „ti se približavam“ – tvoje srce bježi u etire...

Srce je p/ostalo epi/centar onoga nevidljivoga; kao centar duše doseglo je do duha koji je jedinstveni kozmos (univerzum) iz čije klijetke a i pretklijetke izlazi, odašilja se duh; duhovnost. Duh nije vidljiv, dio je transcendentnosti „ovdje je svaka klica bačena iz bića“ (Ganza). Opredmećena duhovnost postaje fenomenološki establisment – da bi se natrag vratila – „natrag k stvarima“ (Husserl) jer kroz tebe se „pružam prema svjetlosti“ i svjetlost nije „predmetna“ u bukvalnom savagdanjem smislu premda se sastoji od sitnih čestica koje ne možeš uokviriti, uhvatiti, pa me „srce tvoje udaljuje od svijeta“ (Ganza), priznat ćemo da je svijet opredmećen i predmetan! Toliko

je lijepih, krhkih i svjetlosnih slika i sentenci koje bih mogao u nedogled navoditi – da ne bih s tim pretjerao, evo jedne takove:

„Hranitelju što nosiš u sebi nas žive
Toliko svjetlosti da te od samog sjaja
Naš vid izjednačuje s tamom

Svaki tvoj oblik uzima jedan naš osmijeh

Ti si onaj čija dobrota služi
Tvoja je neiscrpnost osvajanje svemogućeg

Kruh to je obred svadbeni
Ono što ostaje i nakon zalogaja
Van pravde van vjere namijenjena nam je ova hrana“
(M. Ganza)

Ovo je Kristova obredna večera – koju on nama ostavlja po poljima, po žitnicama da nastavimo s obredom vjenčanja koji nas izvlači iz tame u svjetlost; iz umiranja u život, ne bilo koji život već kristološki život; život vječni – jedeći ovaj kruh i pijući ovo vino (vodu) ne ćemo nikada ožednjati. Dakle slijedimo Krista; pače i izvan vjere – osim vjere u trojednoga Boga. Ove

slike ne ćemo naći kod Persea, Bretona, P. Jean Jouvea, Apollinaira i kod plejade francuskih pjesnika – to možemo naći kod Höldrelina: pjesnika „svjetske noći“ koji iskazuje svoju poniznost i poštovanje spram povijesnoga nadahnuća i natpovijesnoga kojemu se suprotstavlja i „kojim se izdiže najčistijim oblicima svoga maštanja.“ (Z. Mrkonjić).

„Jao meni!

I kažem li samo

Da sam se približio kako bih gledao bogove,

oni sami duboko među žive baciše me,

Lažnog svećenika, u tminu, da učenicima

Pjesmu opomene pjevam.

Ondje

(Hölderlin)

Holderlin se vraća na rimsku povijest i mistiku jer pjesnici su Bakhovi posrednici – njihov trag je svetost – konačno, pjesnici „pomažu ljudima da oni dopru do dna bezdana svjetske noći kako bi se ovaj jednom obrnuo (Mnemozina).“ (Höldrelin).

No, Rilke kaže pjesnici ne pjevaju ono što ne uzdržava trajanje; oni pjevaju ono nepromjenljivo, ono iskonsko – prema Mrkonjiću!

Gdje je tu naš pjesnik Ganza – pjesnik čistine prijepora između vatre i ništavila; između zemlje i neba skrivajući se u pomrčinu iskizava na svjetlo: „Čovjek obasjava svoju pustinju bivajući u njoj// Tako nedužno izgara njegovo lice“ (Ganza) – kao da osluškije Nietzschea – pustinja raste u čovjeku – na koncu u metaforama i Krist u svojim propovijedima iskazuje taku sumornu misao; što se zbiva s čovjekom!?

Hegelijanski govoreći vanjske stvari postoje za duh a njihov teorijski odnos prema inteligenciji je različan prema čulnom opažanju. Estetika traga za pronalaženjem unutarnje biti stvari – unutarnji zakon mora biti inherentan njihovu pojmu. Adornova estetika i postmoderne estetike su opkoracile te dimenzije bivstvenosti kao općenitosti. Bivstvenost je sadržana u bivstvu pa tako bit pjesme je unutar same pjesme ali ona prekoracuje bit riječi u pjesmi; ostvaruje se u jeziku i to jezikom samim koji je diskrepancija i deskripcija fenomenološkom dopadanju stvarima.

„Ljudska sudbina ima narav kruha“ – „Kruh – evo moje opasnosti uvijek ukrštene iskupljenjem“. (M. Ganza).

Pjesnik je obuzet višom naravi; iskazivati neiskazivo – „Metafizičke avanture“ (Mrkonjić)

„Plove lađe s jasnim otiscima budućnosti
To valja reći: MORE JE SVE MODRIJE
Ljubav već su drvo i kamen
Živimo u svim vremenima koja se mogu
dogoditi“

(Slavko Mihalić)

Između vremena i bezvremena i s kamenom se može svašta dogoditi a more postajati sve dublje i modrije, stoga je zadaća filozofije shvatiti svaki moment, te da se „dokopa“ pojma istine koja nije u vremenu. Istina se javlja i eksteritorijalno u svagda vlastitoj odvojenosti živeći „u svim vremenima“, faktički izvan vremena i prostora tu se zbiva Istina kao živi kruh kojega je-demo.

„Tvoje nebo kruži iznad kraja
gdje te osvaja progonstvo
Tvoj očaj kao izgladnjela životinja
uz plodove vlastite utrobe
Tvoja krila polegla u svjetlost

lete otrgnuta od tijela
Tvoj pogled što traži beskraj
izmiče zemlji kušnje
Tvoja usta sjedinjena u provaliju
u kojoj se beskrajno roje zvijezde“
(M. Ganza)

Mediterranski sklop (posebice iz suvremenosti) govori o martiriju progonstva; o beskraju u kojem se ne snalazimo ni epifanijski, ni strukturno – usta su u začudnom položaju otvorenosti, otvorenosti u provaliju u kojoj se „roje zvijezde“ – put prema gore; put nebesa i put k nebesima – pitam se zašto je to takovo, mrtva ljubav se ipak ne budi – ne traži u sebi život.

„Svjetske noći koja širi tuđinu oduzimajući zavičaj, i Ganza je pjesnik nokturna koji kao da je prošao iskustvo borhesovskoga labirinta pa mu je iskaz još nesmiljeniji: »Ušao si u noć iz neke druge noći / Kao da dana nije ni bilo.« Noć je samo prostor koji niječe svjetlosnu potvrdu svijeta, ona zastire zbivanje likvidacije svijeta (R. Char).“ / po Z. Mrkonjiću/.

„Ideja nema potpunost u simboličkoj umjetnosti – ima sada, reći će Hegel – se pojavljivati kao duh i duševnost, na temelju više savršenosti oslobađa se spajanja s vanjskim – jer svoju pravu realnost i pojavnost može tražiti izvršenjem u

samoj sebi (Hegel – Estetika I. – Uvod u estetiku , slobodni prijevod)“.

Premda potih u javnosti – u drugoj polovici XX. stoljeća Ganza je duboko zaorao, ne baš isključivo razlogovski: jezik pjesme, ili bolje reći i pjesma jezika su ponekoć razlomljeni, ali u njegovoj poetici naći će te molitvene kantilene i prokletstva; akribijske slike zbilje i svakodnevice, suhu krševitu zemlju; podignut pogled prema nebu i zvijezdama, rječnik mediteranizama – simbioze estetske razlomljenosti i njena jedinstva u opredmećenju – njegovo poimanje prirode kao vrhunaravne poetike božanskoga stvaranja. Čovjekoljubive težnje mu nisu strane – Empedoklova harmonizacija grčkih praelemenata – vode, vatre, zelje i zraka koje opet završava u zamršmom Anaksimandrovom pojmu apeirona. Egzistencijalni čimbenik zavičajnosti kod Ganze je kao i kod drugih pjesnika s područja Mediterana: T. Maroevića, D. Dragojevića, najdublje i najviše seže u kantate – tu je i Jakša Fiamengo, također tu rasprostiremo: Vladimira Pavlovića, Nikolu Martića i druge...

A KJIGA BDJENJA- jedna od ponajboljih u hrvatskom pjesništvu:

„Tako se tijelo privikava na vječnost i u ovom svijetu.« O dvojniku se nadalje kaže: »Čini se da je došao s one strane /

o kojoj smo uvijek šutjeli.« Spomenuta ona strana nije dakle nešto izmišljeno, ona je prisutna u svim svakodnevnim razmišljanjima; ta podvojenost nije izvan čovjeka, ona je u njemu samom. U pjesmi Dvije strane stoji: »Nisam sam, netko je u meni / obrubljuje me izvana, / ispunja iznutra, ne mogu ga potpuno sagledati.« (Bruno Popović).to je prosta nužnost – bilježili te tako kao Popović; a može i izvornije biblijski – premda Ganza nekoć potencira ovakove biblijske stavove a nekoć ih prešućije; preskače, stoga ga je teško „definirati“, izreći kao katoličkog spisatelja a još teže mu je tu njegovu vjeru na osobit način – poricati.

„Kroz melodiozno lirsku ne/posrednost iskaza, toliko osobnu, ništa ne brani pristup do srži, do grča, do samih suza stvari.“ (Popović).

Ovdje nema pjesme koja ne treperi u kontrapunktu užasa i nade.(B. P.).

Riječ je o „tragičnom osjećanju života,“ (Unamuno) i svijeta.

Kad razlistavamo Ganzine riječi, stihove, pjesme; kad razlistavamo knjige, doživjet ćemo usnulo buđenje; pokislo bilje, sunčani svemir, crne rupe pune eksplozivnoga sjaja – doživjet ćemo unutarnjost koja žeda za nevidljivom vodom; za nevidljivim kruhom, doživjet ćemo asketsku cjelinu životna habitusa;

pregaču suza i vjetar snova, vidjet ćemo biljke koje se natječu u svojoj ljepoti još od Salamanova doba i od prije, od kada nisu detektirane njihove lijeposti kao kosturi živih ljudi koji te ljude nosaju sa svim tjelesnim težinama, duševnim grčevima – sa svim percepcijskim fenomenološkim duhovima. Ima tu i pramaljeća, ljeta, vreline, znoja i krvi; ima blagih jeseni, te surovih zima koje stanuju u nama – u nama je stanište svijeta života i života svijesti i svijeta. Ima tu ogorčene ljepote pune trnovitih putova koji zabadaju svoje trnje; svoje koplje u dušu i duh – poglavito pri koncu ako čovjek osjeća svu fizikalnu težinu u bestežinskom stanju.

„Otkuda dolazi naš Bog
odonud nas sumnje biju
Vječito nova čežnja za licem što iščežava“.
(M. Ganza).

Čežnja je ovdje težina života – i sumnja u apsolutnu i vječnu Istinu. Te sumnje nema kad je u upitu „Kruh naš svagdanji“ - tada je u upitu samo trajanje tog dara koji nas održava u lebdjenju između ovostranosti i onostranosti.

O Bože, da mi je uhvatiti tu božansku; kozmičku nit i vidjeti život iznutra – Boga (život) u našim nutrinama i nas upletene

u kristovske niti kojima nas vuče k sebi – riječima, „hodi: oprošteno ti je!“

„Doslovno, od riječi do riječi, nismo li u tihoj kući duše, sudbine i jezika, svoji na svome? Stvarno neuništivi, poput blaženih utvara. Kao u povijesti duhova na zemlji, koja nema kraja? Svake noći, svakoga dana, goli do srca. Spašeni, čisti, ispovijedani do gole riječi bez isprike i ukrasa. Posmrtno, možda, iznova rođeni?“ (B. Popović).

To „možda“ je ono što nas svagda isponova muči, a Zemlja je kozmos u Kozmosu! Može li nas ispovijedna riječ očistiti od zla, od zlih nakana – možda je ta ispovijedna riječ apsolutna šutnja – a što ako na nju nema odgovora – ako se radi o šutnji Apsoluta; kako na to odgovoriti?

Ponovnim rođenjem, ne poput Adama i Eve – zemljanih ljudi – već „Evo novoga čovjeka“ – rođena iz jezika, RIJEČI, Kristovi sljedbenici od Djevice Marije – koja nakon kratke sumnje reče „Neka mi bude po Riječi tvojoj“ – vjerujemo li da smo tim tonom ispovijedanja spašeni – premda ni samoj Mariji nisu posve bila poznata zbivanja. Kad se to dogodilo i kada je Isus došao na svijet i Marija je čvrsto vjerovala u novi život; u novu povijest, s njom i Josip; pastiri, kraljevi s Istoka i povjerova svijet – i mrtvi se dižu:

„Samo oni koji se ophode u sebi
imaju tvoju tajnu
Samo oni koji se otkrivaju bjelinom srca
imaju tvoju ljubav
Samo oni čija su usta mrtva
od tvoje ljubavi
imaju te u sebi kao život“
(M. Ganza)

Evo dopune knjizi bdjenja i znamenja. znamenujemo se kri-
žem!

A ljubav se po Ganzi iskazuje : „Naša se tijela sreću// I uza-
jamno prešućuju bol“.

„Konfesionalne lirike sumorno raspetih meditacija i poku-
snih ekstaza, uvijek između propasti i spasa. Pa kakvi su znaci
ove pjesme, stanje prokletstva ili milosti? Odvažnost pjesničke
vjere ovdje je pjesma svih pjesama, spasonosni polog bez riječi
koja bi ga iznevjerila.“ (B. Popović).

„Pjesnik opravdanog života. Pjesnik koji bdije, dakle pita
o duši. Unatoč agoničnoj izvrnutosti ništavilu. No što ostaje
ono drugo ako ne sjaj koji čežnjom dotičemo?“ (B. Popović).
Popović se pita i daje jedan jedinstven odgovor, unatoč ništa-
vilu koje nas skriva, sjaj kojega čežnjom, dodat ću i slutnjom

dotičemo ostaje „ono drugo“ kojim se mi igramo a to je da budemo jasna svjetlost jezika koji se piše; izgovara – jezik se pretače u svjetlost.

„Simbolično stvarno stanje vrtloga svjetla i mraka. Dijalog prosvjetljenja u očaju, uz sve povratke očaja u prosvjetljenju. Pjesništvo i zbilja, pogotovo pri čitanju teksta.“

Najplodonosnije čitanje teksta/pjesme je noćno somnambulno; snovito iskrenje riječi koja odjekuje kao eho u noći / u podrumu, na tavanu ili u planinama/ – bachelardovska konstrukcija čitanja i razumijevanja teksta u mističara.

Popović to izravno potvrđuje kod Ganze (kao da smo se duhovno sreli): „Što stvara ovdje pjesmu za pjesmom ako ne sonoma suglasja magične gustoće značenja, gustoće koja usklađuje i svoja nesuglasja.“

Neki kritičari smatraju da odveć velika intelektualnost „ubija“ poetsku mističnu riječ, ubija poeziju – s čim se apsolutno ne slažem – posbice u današnje doba razni pjesnici, kritičari, „razna mazala“ (Šimić) se nedostojni umjetnosti, pisanja, slikanja, kiparstva žele domoći nekakve slave a u čemu im rastrojeno i raslojeno društvo pomaže – kako su umjetnici rastrojeni, tako trulo i raslojeno moderno društvo nema osjećaja za istinsku umjetnost.

I sam Ganza se sklonio od takovih u vlastito duhovno sklonište. Njegovo sklonište je hermetično-mistično-metafizičko izbivanje iz svijeta da bi se svijet dodirnuo, dosegao u svojemu najboljem svjetlu.

Ovo pjesništvo će svojom kakvoćom upotpuniti povijestni hod u nedogled hrvatskoga pjesništva, pa i europskoga a svaki fundus jezika obilježuje i obogaćuje nacionalnu kulturu, tako i Ganza čitamo s velikim uživanjem i kao suvremenika i poetskoga klasika, on živi u podtekstu i tekstu svoje poetološke misli, njihovih riječi i jezika. tako Ganza i danas živi (ne samo biološki) – već živi u svakom stihu kojega čitamo. Tako je i uspostavljena korespondencija stvaraoc – čitatelj.

„Živi i mrtvi, drevni i budući, u zajedničkom zijevu vječnih strana stvari. Raspete je duše ova zavjetna riječ Ganzine poezije. Iz svake noći, iz svakog dana, kao da smo s Knjigom bdjenja u istom kontrapunktu kobi i spasa. Možda u svakoj ovoj pjesmi duše na Zemlji? Zapisani u bistroj suzi samih stvari, zacijelo u ime vlastite i skupe ispovjedne vječnosti.“ (B. Popović).

„Razdor s one vječne strane naših sezona, u postmodeni naših pustolovina i povrataka, u postojanom tajanstvu stvari zemlje i neba“ (Popović).

Posredstvom ćutilnosti otkrivamo lijepost kao estetičku kategoriju, duhovni krug ove lirike čini proživljen duh, misaona zapitanost u vrijednosnom smislu pridodat će upute transcendentne misaonosti hrvatske lirike – ako hoćete od Moderne, od Matoša – ali je sveprisutna i svudprisutna samobitnost umjetničkoga motrišta i njezina duhovnoga okruža smjera te lirske prisposodivosti.

Pjesništvo nužno mora imenovati Istinu, imenujući istinu prihvaća je u Riječi, u jeziku kao strukturalnom ozemlju koje teži transcendentalnosti. Dva kozmosa onaj Božanski i onaj ljudski – je su li to zapravo dva kozmosa kada je ovaj prvi RED stvorio pustolovinu, t.j. drugi RED.

Ostvarivanje mitskoga prostora u pjesništvu Mate Ganze; slike, symboli otvaraju prazninu transcendencije i teže nihilizmu, to ništavilo se rastvara u tvarnu pjesničku riječ koja tvori pjesničko tkivo; tako pjesništvo postaje sublimat metafizičkih i religijskih nemira u duhovnosti; traganje za novom konstrukcijom u pjesništvu.

Ganza je izbjegao svaku moguću „definiciju“ svoga pjesništva; iliti oprečno u svaku modernu, suvremenu „definiciju“ blage destrukcije ili konstrukcije bi se moglo smjestiti njegovo pjesništvo – u mirisni proljetni duh sredozemlja, u traganju za

zimskom idilom, ili u zapećke vrelina – siestu. Koliko god bio pod utjesajem filozofa: Kierkegaarda, Schopenhauera i Nietzschea – Ganza je nadmašio tu stravičnu sudbinu ljudskoga dostojanstva i pretvorio se u pjesničkoga nadčovjeka i pjesnika nadčovjeka.

Ganza je veliki i veličajni pjesnik europske duhovnosti.

Zdravko Kordić

RIJEČI SLOBODNE PLOVIDBE

(Uz desetu obljetnicu smrti Nikole Martića)

„Ni ja nisam ni najmanje pitom, također sam i neprevodiv, ja dišem svoju barbarsku vihru nad krovovima svijeta“ (Walt Whitman, *Vlati trave*). Dišem svoj usklik; uzvik ponad krovova zavičaja, ponad krovova domovine i nije me briga ni za kakvo blago, pa ni za mišljenje. Tu sam! Unutar-
nje slobodan – svoj sam poput skeptika, posebice Epikteta.

„Izgleda čudesnim i teško prohodnim – tužni siromah podneblja čija je jedina vrlina zasljepujuća hrabrost, mogao odmetnuti u divlje pustinje na brazilskoj granici“... (J. L. Borges, *Kratke priče*).

U divlje pustinje i bogatstva riječi se odmetnuo N. Martić ostavivši velike ožiljke riječi i na riječima. Poetičnost;

poetološku silabiku, uzimajući uzmak uz pustoš plodne planete putovanje prethodi rođenju; rođenje putovanju – ime mi je Nikola, ne prepoznaješ me – nisam vas još proslavio, premda pruženih ruku se povlačim i provlačim kroza svoje rođenje: u dimu; u sušnicama, kroz suhozidine. To je utihnulo u mene, padala kiša ili padao behar. Još sam tu u svom jeziku; o(p)čaranim bajkom juga; sestrinstvom; „pobratimstvom lica u svemiru“ (Ujević) – tu sam, bez obzira na to što kazuje barometar, toplomjer – pišem s pravom bez ičije pomoći; punomoći – povjerio sam svoje biće riječi; unutar njem zanosu. Imam dobro pamćenje, premda me proplamsaji nose – vijore sa mnom u večer kada liježem u krevet, u mrklu noć i u lijepu bajku rume-noga Istoka – kada rosom umivam lice. Ne treba mi čuvar! Sve je prerano i prekasno. Svaki bljesak se nastavlja kao „znamen“ – dostojno se vraćam u zavičaj: kako bih proslavio svoj zavičaj i zavičajne ljude žuljevitih ruku. Tu miriše šeboj, zeleni se trava, posjećuju me šafranove boje. Oda svud izbija magnolija – oda svud izbijaju i izviru pjesme. Pjesme biljaka, životinja – lepet krila leptira. Odrastao!

Otplavljen sam mnogim tragičnim događajima – naš je jezik tumač tih događanja na poprištu veličanstvene historije. Hvalimo naš jezik; gradimo žetvu u jeziku; komunizam uzvraća.

Socijalne tugaljive pjesme postaju introspektivne (uvlače se duboko u sebe i što se više uvlače; što više šute – rječitije su), otpornije su jezičnom unitarizmu. Unitarizmu u jeziku.

Komunizam ubija svaku inspiraciju, premda nismo uko-ričeni u akademske odore – trudimo se činiti umjetnost što slobodnijom, demokratskijom i čistijom. Mirisne trave odaju manifestnu slobodu vlastitoga unutarnjega emigriranja, kao što se E. Montale borio riječima – umjetnošću protivu fašizma (1944.) – tako se i mi godinama borimo protivu unifikacije jezika – na pr. *Sarajevskom deklaracijom, Deklaracijom o položaju hrvatskoga jezika...* Jezik riječi i riječ jezika mora ostati zaseban i dominantan. Pjesnik svojom slobodom prevodi estetički sud – pjesnik je predvodnik i prorok svojega naroda.

Nikola Martić nije nikada držao do tehničkih oblika, prozodijskih pejzaža, (a)tonalne glazbe – glazba prirode, slika prirode – sve se to sliva u veliku poetsku izvornu simfoniju! Pobuna u umjetnosti, pobuna umjetnosti je dopuštena – nema savršene umjetnosti; bio bi to zatvoreni estetičko-poetičko-filozofijski krug (sustav).

Poezija opstoji! Pjesnik uporno figuralno sriče lirske kantilene u stihu ili u pjesničkoj prozi – pjesnik piše za narod; piše za sve koji ga žele slušati i čitati. Pjesnički i pjesništveni glas

ne iščezava; ne/bitno zaslužuje li počasti, ne treba ga uznemiravati, to je unutarnji veličanstveni pjesnički brod – unutarnje ćutilo koje agonalno podržava vatru pjesničkih iskrica i iskrica svoju unutarnjost – bila ona više otvorena ili hermetična. To je Martićev arhetip koji je impulzivan – čas agnostički, čas pantheistički – čas zapljusnut drevnim religijama pa seže i sve do ateizma. Ponekoć je Riječ katoličkoga usmjerenja – bez obzira na sve iz dubljine izlazi katolički iskon ikavskoga narativa i riječi juga Hercegovine. Poetičko pjesništvo raspjevano prozodijski do „znamena“, do čudesne bajke; „zanosna pjeva“ o ljubavnoj magiji, o moćnoj rapsodiji; o aromatičnom Sredozemlju (arhetipskoj zemlji i civilizaciji).

Horizont i uzlazna crta pjevanja ide od apollinaireovskih simbola ekspresionizma; „stabla usred svijeta“ – od whitmanovskoga pjeva racionalno pojmljena – kroza ljubav; do Saint John Persea i njegova poetskoga iluminizma; preobrazbe lirizma, koji se čita, sluša i gleda – ta „zemaljska bajka“ rođena iz nemuštoga glasa, iz ljubavne igre i magije; svečanosti i uzvišenosti pjesnikovanja.

„Nek se opet vrati nada licu čovjekovom, svjetlost odbjegla pred sjenkom vremena i oluje, lice žene oprano od šminke, meke ruke najmlađe ljubavnice“ (N. M.) – tu je ljubav pjesma,

polet, drvo, more; tamni ljudski glasovi jednoga neprekinutoga, nepreglednoga i nedoglednoga kontinuiteta i tu se ništa „ne treba imenovati“. Ova poetika bi htjela obujmiti sve; sve zaviti u „znamen“ riječi – mističnu igru svjetla ponad svjetlucanja i pjene morskoga azzura.

Emocije kroza lahor vjetra u zelenoj krošnji, apstrakcija neiskazivoga kroz iskazivo; duh razbuđen, uzburkan kao vihor; kao vode mora – i istodobno: smjernost, uljuljkanost usamljenika; utopljenika u pjesmi cvrčka; u pjesmi mora, oluje i vjetra; u pjesmi godišnjih doba.

Prošlost nadolazi eliotovskim putima u trenutcima ljubavi; ljubavne agonije koja je epicentar znamen, ali i cijeleva rascvata lirske poetike Nikole Martića, iskustvo nadolazeće prošlosti vodi u djetinjstvo; vodi u arhetip prapovijesti; oplemenjuje se pričom Istoka. Senzualizam bez ostatka, bez sjenke; ognjište noćnoga kruga koje se usrdno zatvara do „svanuća davnine“. Pretci – prabajka otkud je potekla riječ – vatra to sveto žarište koje se kotrlja pramenovima povijesti da bi (nekako) doseglo smisao.

Pjesma unutarnjega diktata, Martićeva pjesma rimbau-dovske mašte opijena riječju; cvatom, opijena trudom pčele,

prelijetanjem biljaka, cvjetova – opijena opuštenim otpuštenim ritmom – ritmom rascvale, opjevane zemlje.

U knjizi ***Bogumilska bajka***, bogomilstvo se ne spominje ni u kojem obliku, premda je prepoznat dizdarevski input i impuls – a motto: „Bože, davno ti sam legao // i vele ti mi je ležati“... (XIV. st.); „Dode smrt u vrijeme života, // Dom moj ožalostih!“ ... (1413. g.) – zapisi sa stećaka.

Ova knjiga ne „razvija, dograđuje, uzbudljivu patetiku bogomilskog kompleksa kao podlogu i osnovu jednog savremenog viđenja i osećanja sveta. Ljubav pred nevidljivim silama historije, prošlosti, doživljaj ljubavi, zemlje i zavičaja kao predtekst za variranje temeljnih egzistencijalnih stanja i situacija – to su neke od bitnih odrednica“ – *Bogumilske bajke* – (M. I. Bandić).

Martićeva poetika dotiče se tamnih vremena povijesti pa tako i srednjovjekovlja hrvatske Bosne. Nisu samo bosanski krstjani dizali stećke! Bogomilstvo (i patarenstvo) su prolazni elementi (p)lutanja, odraz su buna; socijalnoga stanja! Dva povijesno-književna koncepta nije uvijek sretno uspoređivati: *Bogumilsko groblje* poemu Zlatka Tomičića – pa dodati posredstvo *Baščanske ploče* (koja nema sveze s bogomilstvom), pa tu pribrojiti Martićevu zbirku *Bogumilska bajka* – u kojoj se osim u naslovu ne spominje bogomilstvo – ne radi se niti o

kompatibilnosti, niti o nadovezivanju (bez obzira na istaknuto ga književnika Vinka Grubišića). Tomičićevo djelo nije predmet ovoga teksta, pa niti usporedba s *Bogumilskom bajkom* Nikole Martića. Martić piše bogumilska – premda je utemeljitelj Bogomil – pa bi se trebalo zvati bogomilstvo.

Mogu govoriti o bajkovitosti i mitskoj, i mističnoj povijesti ne samo u *Bogumilskoj bajci*, već u cijelom Martićevom djelu. Povijest je književnost na djelu i u djelu – pa se tu „prigodno“ našao i zapis sa stećaka da bi se zabilježilo i to povijesno razdoblje – ima u Martića, u cijelom djelu, dizdarevskih motiva – oni su samo okržnuti (nisu dominantni). Dizdar je koristeći neku literaturu (prije svega francusku) upadao u zamke o dominaciji bogumilskih kultura i bogomilstva općenito.

„Ban Kulin bio je cijeloga života dobar i pobožan katolik, ali je u svom vjerskom neznanju pomagao, da se u Bosni raširi bogomilstvo, kojemu je bio početnik bugarski pop Bogomil iz vremena bugarskoga cara Petra (927.-969.). Bogomilstvo je zapravo novi oblik staroga Manesova (+ 277.) dvopočelinštva.

Bogomili su učili, da postoje dva počela: bog dobra i bog zla; prvi je stvorio sve, što je duhovno, a drugi zvan Satanael ili Đavao, vidljivi svijet. Prema toj nauci, u čovjeku je iskra dobroga boga, duša, koja je zasušnjena u tijelu, koje je stvorio Satanael.“

(D. Mandić, svezak – I., str. 456., Mostar, 2013.). Na str. 458. – isto djelo – Mandić dodaje o obraćenju bogomila (navodimo):

„Posebna je zasluga bana Stjepana II., da je franjevački red g. 1340. osnovao *bosansku vikariju*, misionarsku organizaciju za obraćanje bogomilskih vjernika na katoličku vjeru – prvo-bitnu vjeru evanđeoskim propovijedanjem. Otada će se u Bosni slijegati ponajbolji franjevački misionari iz cijele Europe: iz hrvatskih katoličkih zemalja, iz Italije, Francuske, Španjolske, Engleske, Njemačke, Ugarske i Poljske. Franjevci bosanske vikarije, koja će se od g. 1517. zvati Provincija Bosne Srebreničke, u daljnjoj povijesti Bosne i Hercegovine postat će veoma značajan utjecajan čimbenik.

Prve franjevačke samostane podigao je Stjepan II. Kotromanić uz banski dvor u Sutjesci i u Milima kod Visokoga, gdje je u samostanskoj crkvi izgradio grobnicu za se i za svoju obitelj. Bosanska vikarija već je g. 1376. brojila 35 samostana s nekih 400 misionara. Njihovim radom bilo je do g. 1400 obraćeno oko 500 000 bogomilskih vjernika na katoličku vjeru.“ Mandić navodi da je „mladi i poduzetni ban Tvrtko I. – učvrstio bosansku banovinu, te je proširio na Srbiju iza cara Stefana Dušana (†1355.).....tako je bilo sve do pada Bosne pod Tursku

(1463.)“ Toliko o povijesti koja je jedva dotaknuta u Martićevoj poetici i njegovu djelu.

„Smrt je za nas najveća počast u doba života i pjesme naše, mada pune radosti; govore o značima nekog drugoga svijeta.

I hvaleći smrt, slali smo dobre vijesti prijateljem s mora, dobre vijesti prijateljem s kopna, mnijući samo hrabrost u svjetlosti govora.“ (N. Martić, *Bogumilska bajka*; str. 22.).

Što je smrt za Martića? Igra života i igra sa životom – a što je život!? Igra sa smrću, bezdana i beznadna igra, hvaleći hrabrost; gubitke u svjetlosti govora izgleda i čini nam se da je smrt izvornija od života. Premda iz smrti izbija klica života! Točno, pjesma izgleda kao pantheistički psalam autentično ugrađen u poetiku svezremene svjetlosti – zova materijalnosti kroz emocionalni duh.

„Moderno, konkretno ruho pojedinih pjesama nije nipošto znak zanatskoga ekshibicionizma, nego je izraz organske potrebe u korist života i njegovih najvitalnijih poticaja. Poezija koju se,

dakle, mora objavljivati jer u aktualnoj poplavi efemernih znakova lažne civilizacije, ona održava ritam prauzročnog smisla.“ (Anatolij Kudrjavcev – recenzija uz: N. M., *Zavjetno stablo*).

Martića privlače prдавne civilizacije i kroz njih se provlače tragovi dolinom Neretve te tragovi sredozemne kulture i civilizacije. Dakle, civilizacije koje su još nastajale u pijesku i s njim nestale; one su kao i pjesnik na tragu vlastita intelektualnoga izgnanstva. Intertekstualnost je u obrisima izmjenjena duhovnosti i prirode (ptica, biljaka koje upreda u bajke ili u „stablo nasred svijeta“ – kako bi se uputio duhovnoj čistoći djece).

Na jednoj strani, jezično i duboko-toponimski; simbolično ga privlače Saint-John Preseove: *Ptice*, *Anabaza*, *Izgnanstvo*, *Morekazi*... neumorni i lutalački duh poetike u ovim knjigama. Pierre Jean Jouve je također pjesnik ekspresionističkoga i nadrealističkoga naboja kojega je poetološki Martić upoznao. Rene Char, smjeli pjesnik metafore i metafizičnosti; rimbauovski nasljednik – freudovski traga za dubljinama ne/svjesnoga: a ljubavna poezija je životna, tjelesna, tvarna – prožeta čežnjom za senzualizmom, za ćutilnošću do apsurdna oćaja, te u traganju za apsolutom – ćovjek u dosluhu s rijećju, rijeć u dosluhu s pjesnikom u traganju za temeljima i vrhovima

– vraćanje na zemlju i u zemlju, tu gasiti vatru pjesničkoga nagnuća – šimićevski, jedino tu tjelesnu i pjesničku vatru može ugasiti „ladna zemlja“.

„Ljubavi moja, veća od svih riječi izgovorenih ovim usnama žene koja nasrće i umiva te požarom ljepšim od svanuća“. (N. M., *Bogumilska bajka*, str. 57).

Može li se požar poezije koja plamti ugasiti?

Ali – *Zaslov*:

„Kad se sve zna i ništa se ne zna,
kad je sve rečeno i ništa nije rečeno,
kad se pobuna duše javlja u govoru,
a govor ne može da je iskaže,
u tom trenu, baš na tom trenu,
čovjek počašćen smrću
podiže svoje pravo na ljubav“

(*Svanuće davnine*, str. 58).

Ljubav smiruje i smrt. Ljubav je sveobuhvatnost svemira, bez nje nema mira – ne smije se mrziti sve se mora KRISTOVSKI OPROSTITI.

„Samo pomazanje i miropomazanje“ – evo katoličkoga smisla i kod N. Martića!

Jer: „Zar nećeš i ti poći ovom blistavom stazom na zemlji? Jer, evo sviće ... Stotinu stidljivih zora odjednom.“ (N. M., *Svjetoost stidljivih zora*, str. 20). Kao kod drugih velikih pjesnika, kod Martića se provlači svjetlost i kad „zima traži svoga pjesnika“ oduševljenje lakoćom tegobna života i tragično razočaranje su poveznice između suza i radosti, između trpnje i zanosa, ushita – te tragičnoga pada kao poveznice trenutka života i vječnosti smrti, gdje se sljubljuju nebo i zemlja, ljudska čežnja za nedosegnutim, za nedostižnim, te ljudsko bivstvovanje kao korifej arhetipa izvora, iskona a to je Das Sein (esse). Teškoća puta, teškoća putovanja, susret sa sunčanom tugom – otkucaji pa jecaji srca; plač: tražim i tražim vječni kruh od kojega ne ću ogladnjeti, premda sam putnik „na svoju odgovornost“ (Vuletić), osobni putnik na Istok, na Zapad zapeo ponekoć u pantheizam, tragam za skloništem za rasanjene ranjene duše – a vjetar se uvlači u mirise kadulje, lavande; u mirise južnoga bilja.

Na dan rođenja (i prije) počeh umirati pa otuda sam i došao pisati, mirisati cvijeće – žene izrasle u mojim njedrima, u mojim snovima. Tišina noći nedovršena drhti zbog jutra koje se približuje; zbog sutrašnjega dana – a to je nepobitna istina!

„I bijaše ova noć prazna, istražujući svjetlo na brežuljku, kopajući svoje snove, kopajući po snovima okrenem se prema jugu gdje nađem ljude koje sam odveć davno ostavio a još ih nisam proslavio. Zdravo, meni odani sa mojega ognjišta, iz mojega djetinjstva – ostat ću tu s vama malo kako bih se sjetio vremena potrošena, vremena izgubljena.

Glasno zboriti o ljubavi, kao stvorenja koja sanjaju i kao dvije mrkle sjenke koje titraju u prolazu između dana i noći, između života i smrti.“

I „vrtovi humske zemlje“ plove poput lađe; u srcu da se nađu i nikada otud ne izađu – blistaju poput jutarnje sjene u svitanje.

Svi nemiri zatvaraju se bjelinom papira, što je drugo ljubav do „mastilo u krvi“ (B. Miljković) koje se rađa u ranama u sva-nuće i tu se „samo strašna bajka kočoperi, i čednost pušta svoje koplje da krvari ...“ (N. Martić).

„Oluja dođe s mora“ (N. M.) ali u „zoru sve umine“. To je samo martićevski pjesan, putena radost iskazana igrama neba i zemlje kroz „usta puna radosti“. (N. M.).

Ljubav raznosi prah svijetom, čovjek je upućen na drugoga, upućen je i sudbinski vezan na svijet oko sebe koji je dosegnuo vrhunac u čovjeku. *Stablo nasred svijeta* – raskošno, ljepotom

raastrošno; produktivno; stablo mira i ljubavi – čudesno stablo raste u visine, u uzvisine: radost stvaranja svijeta kakav jest. Stablo izrasta iz riječi, obraslo je poetičkim vokabularom, dar životu, dar i dah života – događaj u svemiru.

Obiteljsko stablo je poetička priča, više ispričana nego opjevana – govori o pravu na ljubav, o junačkim pothvatima i (su) novraća se nadgrobni na(t)pisima, o naraštajima: konačno o kršćanskim zazivanjima: „Djeco, zajedno s vama ljubav će ući u ovaj dom. Od danas ja ću se radovati kao golubica što nadlijeće polje i odjednom ugleda svoje jato. Neka (je) vaše novo jato i množnije i hrabrije od jata iz kojih dolazite. Rađajte djecu i vaša ljubav će podmladiti ovaj svijet.“ (N. Martić, *Obiteljsko stablo*, str. 35).

„I tako, s koljena na koljeno ... kroz dolinu teče najljepša rijeka na svijetu“ ... (N. M.).

A tek kasnije uplitanje u *Košulju od lišća*, nosi nešto smireniji glas, ali se poetika i dalje upliće i zapliće u južna ocrta, iskon rođenja iz kojega se Nikola ne može, niti žudi, niti želi izvući. „U svim Martićevim knjigama... snažan je osjećaj punine jezika, slojevitosti značenja i bogatstva slika: to je pjesništvo, po svemu, pjesništvo znamenja – znaka plovidbe i svanuća.“ (K. Šego, iz recenzije – *Košulja od lišća*). Naprijed rečena Šegina

misao u potpunosti odgovara Martićevu poetološkom leksiku, višeslojnosti i bogatstvu nosivosti riječi i jezika.

Martić, potpisnik *Sarajevske deklaracije o hrvatskom jeziku*, u poetskoj praksi nije puno mario za prohodnošću i čistoćom hrvatskoga jezika. Ne znam kako to nitko od hrvatskih (kritičkih) čitatelja nije zamijetio ili je u tomu još bilo straha... kao i u Martićevu pisanju, ali Martić je odvažan potpisnik Deklaracije i nije povukao svoj potpis, pa ne vidim razloga da njegov poetski čistopis nije i hrvatski čistopis. Zadnjih tridesetak i koju godinu ne bi trebalo, ne bi smjelo biti straha. Smatram bitnim držati do čistoće i čestitosti hrvatskoga jezika u pisanju (to ostaje u povijesti; u jeziku, u vremenu...). To je bitnije nego deklaratorno iskazivati i podržavati sve uzuse hrvatskoga jezika; premda ni to nije zanemarivo. Ima tu koječega i do cenzuriranja; lektora, korektora – ali oni ne smiju zadirati u auktorov jezik, u njegovo supstancijalno tkivo. (Smatram da i sada njegov sin Boran, u nadi da je živ, s hrvatskim nakladničkim kućama – to može učiniti uz pomoć jezikoslovaca i istaknutih književnika... tako bi Martićevo djelo dobilo na čistoći i redukciji pa i na kakvoći). Izbaciti srbizme i tuđice gdje je to moguće... npr: niko, neko, ponovo, dockan, te mnogo „dakavice“ i drugih riječi.

„Pjesme Nikole Martića iz njegove nove knjige (*Košulja od lišća* – op. Z. K.) bremenite su povijesnim primislima u kojima suvremene nedaće doživljavaju katarzu i prosvjetljenje. U tome pjesničko i ljudsko iskustvo postiže skupni izraz bogatog jezičnog tkiva koje nam prenosi misao o tragici života u brzacima i vrtlozima povijesti na prostorima neprolazne ljepote, kojima smo baštinici.“ (Zvonimir Mrkonjić; iz recenzije).

Uz ovu protegu i misao Zvonimira Mrkonjića možemo samo još dodati – ta sjevremena, neprolazna ljepota je duboko mistična i pjesnički imaginarna. Inače je hrvatski jezik popravljen, kudikamo bolje uporabljen u odnosu na ranije knjige.

PJESAN CVIJETI ZUZORIĆ

Odakle ti košulja od lišća, dijete?

Pitaju me katkad

Mile gospođe iz Grada.

A ja se samo osmijehujem.

Kako da im rečem

odakle mi košulja od lišća?

Minula su draga ljeta, zime
Nema više košulje od lišća
ni čuđenja gospođa iz Grada.

Pjesan Cvijeti Zuzorić je jedna od najmetaforičnijih, ali i najizravnijih povijesnih istina cvjetova od lišća; njima je utvrdila Istinu o osmanlijama, sačuvala obraz, kršćansku vjeru i digla Hrvatsku iz sna. Žena-heroína! Cvijeta Zuzorić! **Mila Gojsalić!**

Jednostavnim stihovima kao da je riječ o priči, a ne o povijesnoj drami i tragediji glavne junakinje, Martić veliča moralna djela do vrhunca poetičke lagodnosti – a ne kao da se radi o eksplozivu koji jest pretočen poetički u „košulju od lišća“.

Ovdje se nikad ne zna
čija će ruka rastvoriti vrata
između zime i proljeća,
čija će ruka zapaliti svijeću
na grobu prerano umrlog pjesnika
I danas njegovo se ime izgovara šaptom,
i pjesme iz njegovih snova
ovdje se pjevaju šaptom,
do uzglavlja mu ostavljaju onaj cvijet
što plamti bojama i kad zaleprha snijeg.

Kad zgasne svijeća, procvate ruža,
Aleluja...

(N. Martić, str. 61)

To su godine sarajevskih odlazaka na „Mojsijev“ – Kranjčevićev grob – povijesne pjesme Nade koja Kranjčevića unatoč svim lutanjima i traganjima nije izdala. Tko su prerano umrli pjesnici, tko će odškrinuti njihovu bisernu školjku stihova, zapaliti plamen (svijeće) stihova koji će izlistati prekrasnim cvjetovima ruža !?

Pa opet zavičajno, nacionalno domoljublje:

Sredozemni prsten nam sja
u njegovu sjaju nam vino,
Stol za prijatelje i Knjiga
rastvorena za one koji će doći,
jer neutaživa je žudnja naša...

(N. Martić, *Putujući na Zapad*, str. 69.).

Sredozemni prsten mediteranskoga obola sve više uzmiče od starije k novijoj civilizaciji – tu je i stol za sve dobronamjerne, prosvijetljene i knjiga rastvorena, to je knjiga povijesti i

povijesna knjiga; to je *Biblija* i to je knjiga koju priroda, unatoč svemu, stalno obnavlja.

To je *Košulja od lišća* – povijesni lapidarij, plovidba Juraja Šižgorića, Juraja Dalmatinca, Džore Držića, Cvijete Zuzorić, Petra Hektorovića, Hanibala Lucića, S. S. Kranjčevića, T. Ujevića, A. B. Šimića... u toj zgusnutoj povijesti stihovlja našlo se i mjesto za barbare, rušitelje Grada... i još mnogo toga.

Nek se opet vrati nada licu čovjekovom, svjetlost odbjegla pred sjenkom vremena i oluje, lice žene oprano od šminke, meke ruke najmlađe ljubavnice, „peva ovaj autor koji zelenu travu pored vojničkog doma snatri kao željenu oazu sna, razneženo i meko, posve daleko od visokih glasova svog temperamentnog govora. O dostojanstvu i svetu moćnom ovaj pesnik kazuje uzbuđeno i katkad preglasno, ali je njegova prva misija, kako se meni čini, da doziva a ne imenuje, da pređe na onu drugu, na onu zagonetnu obalu stvari.“ (Draško Ređep, *Znamen – O poeziji Nikole Martića*, str.152).

I još isti auctor: „za moje osećanje poetskog čina, najatraktivniji i najostvareniji odeljak ove poeme jest onaj koji, pod naslovom – *Ljubav svog pjesnika traži* – varira živopisno i lirski senzibilno raspoloženja u godišnjim dobima koja, sva od reda, čeznu za svojim pesnikom. U tom odeljku postignuta je

stvarna ravnoteža između apstraktnog, uzvišenog, nekamo u oblasti oslobođenog, rasanjenog duha iskazivanog u znaku svečanog tona, i tihog, emotivnog, odista pitoresknog lirskog tkanja. Sublimiranog izraza sa naglašenom koncentracijom misli, upravo ovaj odeljak, što je za mene veoma simptomatično, pominje da – vrijeme je kad su neslućena djela na pomolu, i čovjek povodljiv a sretan koraca opijen iznenadnim ponudama prolaznosti.“ (Isto, str. 168)

Poetički ritam upečatljiva znamenja sa svim bićima i stvarima uspostavlja pjesničku tamnu odjeću, kroza povijest i nedjeljivo vrijeme kao što je i ljubav. Na koncu, neminovan je čovjekov pad; pa kroza zavještanja pjesnik izvlači sublimiranu misao, okoliš, *Hrvatsku zemlju tragičnih pjesnika* – i sve to provlači vremenom i dobima proljeća, ljeta, jeseni i zime.

I *Zaslovom* ne zaslovljuje, ne zatvara otvoreni rječnik i zaziv – već opetujemo:

„Ni slova, niti počasti bilo koje vrste neće me pridobiti. A ti? Ma gdje bila, ti si zajedno sa mnom. Evo poslije tisuću i tri godine mi koracamo udvoje.

I riječ koju si kazala, dotičući opet moje usne, postade svjetlost na nebu, zora. A to je naš dom.

I ti ćeš na tom plamenu grijati svoje ruke, podobne za vesela djela zajedništva, uz glazbalo, pitku vodu i kruh.“

Martić pravi tlo i apstraktno bezvremeno vrijeme (statično) za svoju riječ i za svoju poetiku. Govor jezika se ne probija kroz gustu i/racionalno mističnu riječ, jezik i ozemlje – riječi uvijek ustreptale izdržavaju tektoniku poetike, začudne lirske proze koncem XX. stoljeća – kada su i simbolizam, ekspresionizam i nadrealizam prošli svoju akribijsku fazu.

To ne znači da su *passé*, da se mogu prešutjeti: Rimbaud, Whitman, Breton, Sain John Perse, ili naši: T. Ujević, A. B. Šimić, Mak Dizdar.... Ne mogu, ne smiju se odbaciti niti prešutjeti – jer su oni od odbačene Riječi napravili ugaoni kamen temeljac lirike (posebice XX. stoljeća). Ta će lirika (poetika) bdjeti i svijetliti u sva vremena civilizacija.

Kod svakoga velikog pjesnika dominira jedna (ili više) ideja; kod Martića je to Ljubav i njezina nedodirljiva čežnja između života i smrti. Martićeve pjesme ne poznaju metriku, već slobodni stih, slobodnu riječ koju izgovara; različni rukopis, pjesma nije inertna – ima i svoj zvukopis; ona upućuje, fascinira, dekodira. Martićevo stvaralaštvo je humanizirano, ne zanos se „stvarnošću“, više ga zanima iluzionizam, mitologija, ali i životna askeza. Borgesovski nesklad između zbilje i privida

stupnjevito poprima višesmislenost pretvarajući se u beskrajni sustav zrcala privida koja u riječi postaju zbilja. Jedna se iluzija mijenja drugom, iz jednoga sna izvire drugi, novi – gdje jedna percepcija stvara drugu... (Usp. vidi – Borges, *Kratke priče*, str.117, K. Vidaković Petrov).

Prije našega Martića, T. S. Eliot bi rekao: „I zatim, u preporođenom trenutku, dođe: trenutak u vremenu, trenutak vremena. Na trenutak: izvan vremena, već: u vremenu, u onom što zovemo historija: cijepajući, poloveći svijet vremena, trenutak u vremenu, međutim ne: trenutak vremena. Trenutak u vremenu, i vrijeme se začne u tom trenutku: jer bez smisla: nema vremena, a baš taj trenutak vremena: dao je smisao.“ (Dodatak – Z. K. – S/misao!).

(T. S. Eliot, *Stijena*, VII.).

Hermetične riječi, hermetična djela uokviruju vrijeme u rascvaloj zemlji, razigranoj, razvigorenoj, južnoj zemlji i podneblju pa do „puste zemlje“ koju zima europskoga suvremenoga duha proždire – postajemo li svjesni zastrašujućih pjesničkih riječi, tekstova inventivnosti, nastajanja i nastojanja za mjerom svega stvaranja – neumornoga istraživanja oblika, tema; prijevora koji nadilaze dimenzije jezika i jezikoslovlja; akademske raspre o poetičkom govoru, postaju li i one floskule

historijske dinamike i statike. Govor moderne tehnologije – odvajala li duh, dušu i tijelo!? Kako god se kuća zida od temelja, tako nastaje arhitektura poetike, pjesništvenoga jezika iz tlocrta svjetlosti to je i bljesak martićevske prirode poetskoga govora i prirodopisa.

Bezmjerno čudovišne riječi koje uvijek izvuče iz onoga kolektivno-nesvjesnoga: arhetip istine i bića; života i bivstvovanja. Svi glasovi ove lirske poeme, kantilene – simboli, znameniti glasa ličnosti – Božji izabranik pod kapom nebeskom, u uzburkanoj pjeni i sjeni oceana.

Ta prolaznost ima smisao u pjevanju, premda to pjevanje ne može biti natpjevano, zatvoreno, završeno. Martićeva vidoovitost je jedna od velikih vrlina naraštajnika – djelotvornost ljubavi ostvarene u riječi. Govorio je i pisao Martić o mnogim veličajnim imenima, o velikim djelima, o svojim zavičajcima kojima najviše „duguje“ riječ, stih, činilo se da nikada nije mogao dostatno iz/reći; napisati velebne riječi u čast onima čiji je život očajno veličanstven – u njima se zrcali njegova poetika. Kao da je naš Martić upoznat s Andrićevim *Znakovima pored puta*:

„Mislim da ste i vi uvideli kako je teško sagledati i najočigledniju istinu, kako čovek, uopšte, sporo uči i kako skupo plaća to malo što u svom kratkom veku nauči“

„Kad bi se moglo saznati, izreći i dalje preneti ono što muzika nejasno nagoveštava, čovek ne bi bio ono što je sada – tamno biće u tami, koje ne zna ništa pouzdano o sebi ni o svetu u kome živi, ni o svojoj pravoj sudbini.“ (str. 49 – g. naklade 1980.).

O usudu duše i tijela pjeva Nikola u metaforama i metonimijama. Žal za prerano izgubljenom sestrom, žal za prerano izgubljenim bratom – ocviće on kroza južne biljke njemu drage i njegovim najmilijim umrlim – s njima pravi usporedbu, biljke zavičajke u „kaduljinu brdu“, „moja sestra trešnja“, „duša i tijelo“ ali ne kao nepomirljivo dvojstvo, dvostrukost dualizam koji je karakteristika hereze. „Bor“, „višnja“, „jabuka“, „šljiva“, „naranča“, „bajam“, „maslina“, „dunja“, „orah“, „ruža“, svud u

riječima mlada zavičajna stabla – biljke koje pjesnik oživotvorojuje kao svoja najbliža i najdraža bića. On prizna: „ne znam što je duša a što tijelo tih biljaka – ali su one personifikacija i oživljavanje mrtve rodbine; pa i zamrle prirode“. Stil zbirke *Duša i tijelo* nosi često čestotne biljke u naslovu, a kaligrafijom njihov oblik. Kulminacija u ljubavi jest kad „ljubav svog pjesnika traži“ – o tomu smo maloprije izrekli sud.

„Pjesnik te imenuje tajnom, prevedena na jezik moga naroda ti si ljubavna pjesma i zgrješenje u ljubavi.“ (N. M., *Izabrane pjesme*, str. 131).

Sva ova stabla izbijaju iz zemlje, pjesnik joj daje posebno priznanje, daje joj najmilija bića, personificira biljke, zahvaćaga blagi lahor južnoga vjetra – toj zemlji iskazuje zahvalnost, predaje joj „dušu i tijelo“ predaje joj srce, duh svoj koji se ujevićevski uzdiže u etire. Ne samo ono što iz „mrtve zemlje“ klija, izniče; već prije svega će nas nadrastiti, nadživjeti riječ. Ne znam je li pad u ljubav istodobno i uzlet u ljubav? Uspon. Majčinstvo zemlje je nešto najpoželjnije /zemlja roditeljica!/ – i to mora biti uzlet u /uz/ ljubav. Pjesnik mora biti gospodar riječi, ako se zove /smatra/ pjesnikom – riječ je bogati, veliki vrt prostora u kojem se beru naramci riječi. Etimologijski: pjesnik je od antičkih vremena miljenik bogova pa su mu i namijenili tu

patničku sudbinu: borbu s riječima. Sloboda pjevanja je još zamčena – u atenskom vrtu pjesnik se spleo s riječima a ponad njega zvjezdano nebo vječnosti stalno raste. Što bi bio pjesnik bez patnje, Martić je to u nekoliko inačica lijepo varirao: fizički gubitci, intelektualno naprezanje; doseći savršenu Riječ, trošenje fizičkih i duhovnih atoma – tuga zemnih ostataka pretače se u radost vječnosti, u život vječni.

Evo storiје o pjesništvu Nikole Martića: „Zbog Hölderlinova pera... sve ljepote svijeta su u mirisu kalopera... zvonio je dragi glas... Milovao je kamen... žeaao sunčevine... prebirao krčevine... preslušavao stečke... ljubio ikavicu... čitao samo njemu... rastvorenu knjigu zemlje... i brte dojadi mi šuljati se... iskočih iz sjene... znao je za mene... čitavo vrijeme... i kad mišljah da će me prekoriti... on se samo nasmije...

On ne mari za ovozemaljski raj...

zanima ga samo svjetlost...

čist i slobodan zrak“...

(Lj. Krmek, *Nikola i ja* – XIII. Neretvanski susreti, str. 99).

Zar je moguće da pjesnika boli jezik u „vrtovima zemlje humske“, zar „znamen“ ne zaliječi tu boljku. Vrijeme je ponovnom Martićevu pjesničkom uskrснуću; a jezik hrvatski

pročistiti, kako je pjesnik i deklaratorno tražio. Sjaj jezika u bršljanu božićnom i svjetlosno opredjeljenje za čim je Nikola čeznuo i ovozemaljski iščeznuo. Ispratismo ga „svečano“ pjesnički, a blagdanski čekamo novo poetsko uskrснуće Nikole Martića. Amen.

Vrela:

ANDRIĆ, Ivo: *Znakovi pored puta*, Beograd, 1980.

BOBAN, Vjekoslav (priredio): *Hercegovina – antologija hrvatske lirike*, Zagreb, 2003.

BORGES, J. L.: *Kratke priče*, Beograd, 1979.

ELIOT, T. S.: *Izabrane pesme*, Beograd, 1977.

FRIEDRICH, Hugo: *Struktura moderne lirike*, Zagreb, 1969.

GRUBIŠIĆ, V. – KORDIĆ, Z. – ŠEGO, K.: *Dreams Dreamt Long ago* (Davno sanjani snovi), CEI, 2009.

KOČAN MIJOVIĆ, S. (priredio): *Skupljena baština*, ŠN., Zagreb, 1993.

KORDIĆ, Z. – ŠEGO, K.: *Mnogoglasje*, DHKHB, Mostar, 2000.

KORDIĆ, Z. (odabrao i priredio): *Jezik i hrid*, Zagreb – Mostar, 2005.

KOROMAN, V. (priredio): *Hrvatska proza BiH od Matije Divkovića do danas*, Mostar-Split – Međugorje, 1995.

- KOROMAN, V. (priredio): *Hrvatsko pjesništvo BiH od Lovre Sitovića do danas*, Mostar-Split – Međugorje, 1996.
- MILANJA, C.: *Hrvatsko pjesništvo od 1950. do 2000.*, Zagreb, 2000.
- MRKONJIĆ, Z. – Pejaković, H. – Škunca, A. (priredili): *Naša ljubavnica tlapnja* (antologija hrvatskih pjesama u prozi), Zagreb, 1992.
- MRKONJIĆ, Z.: *Prijevoji pjesništva I.*, Zagreb, 2006.
- MARTIĆ, A.: *Igra vjetrova*, Mostar-Zagreb, 2001.
- MANDIĆ, D.: *Sabrana djela I.*, Mostar, 2013.
- MARTIĆ, N.: *Vrtovi zemlje humske*, Sarajevo, 1964.
- MARTIĆ, N.: *Bogumilska bajka*, Sarajevo, 1971.
- MARTIĆ, N.: *Sedmo godišnje doba*, Sarajevo, 1972.
- MARTIĆ, N.: *Svanuće davnine*, 1975.
- MARTIĆ, N.: *Izabrane pjesme*, Sarajevo, 1981.
- MARTIĆ, N.: *Zavjetno stablo*, Split, 1990.
- MARTIĆ, N.: *Stablo nasred svijeta*, Split, 1986.
- MARTIĆ, N.: *Duša i tijelo*, Sarajevo, 1982.
- MARTIĆ, N.: *Košulja od lišća*, Zagreb-Mostar, 2000.
- MARTIĆ, N.: *Znamen*, Sarajevo, 1968.
- MUSA, Š. – SUŠAC, G. (priredili): *Nisam mrtav samo sam zemlju zagrlio*

(antologija ratne lirike iz BiH), Mostar, 1995.

ŽIVOT (časopis), br. 2., Sarajevo, 1974.

ŽIVOT (časopis), br. 11., Sarajevo, 1974.

XIII. Neretvanski književni, znanstveni i kulturni susret – Nikola Martić, Zagreb-Čitluk, 2021.

WHITMAN, W.: *Vlati trave*, Beograd, 1969.

Zdravko Kordić

ŽIVOTNA PONORNICA I POMRČIMA

(uz pjesništvo Stojana Vučićevića)

Pjesnik suza, uza nade i beznada. Pjesnik uzaludna uzdanja, pjesnik raznolikih zdanja.

Pjesnik pomrčine, čavla, vječne pomrčine između intermeza – Stojan Vučićević! Nije sve kako izgleda na prvi pogled, nije tako ni u zbilji, ni u životu – možda u snovitim/ somnabulnim pjesmama. Riječi ne iskazuju apsolutno, ne iskazuju Apsolut – pjesnik bi htio doseći Apsolut kroz vidovito penjanje u sjeni borova, u tihom valovlju mora, u maestralu, u buri, u hridi. „Tko je komu zemlja uolikoj tmici“ – tjelesno smo samo zemlja i prah, a htjeli bismo te protege uvući u dušu, kroza duh. Ujevićev cjelov sluti „tajnu nebesku“.

Stojan Vučićević je objelodanio zajedničku knjigu „Pjesme“ s Vladimirom Pavićem i Mirkom Vidovićem (1964. g.), poslije toga objelodanjuje: „Greben“ (1965.), „Siga“ (1966.), „Čavli“ (1969.), „Šibanica“ (1971.), iste godine objelodanjuje

putopisnu knjigu „Podmornica“. U „Sabranim pjesmama“ koje je priredio Dubravko Horvatić (1994.) – objelodanjene su nove inačice pjesama koje je i sam Vučićević rukopisno ispravljao.

Rodio se u Turkovićima – u Popovu polju 1941., a umro u Zagrebu 1989. godine.

Koliko god je samostalno eksperimentirao, dotjecaj hrvatskoga pjesništva XX. stoljeća je uprisutnjen u njegovim pjesmama, te utjecaj francuskih ekspresionista i nadrealista – i općenito taj simbolistički i ekspresionističko-nadrealistički utjecaj okrznuo je njegovu poetiku. Ipak se oteo slijedu bilo kojega smjera ili pojedinačnoga pjesnika; slijedio je samoga sebe premda načitan prije svega francuskom i poljskom poezijom – osjećaj nekih njemu bliskih i zanimljivih, srodnih duhova, začinja se njihovom aromom i u ovim „Sabranim pjesmama“, ali on nije dominantan – ni kranjčevićevski, ni matoševski, ni ujevićevski, ni šimićevski, a još je manji utjecaj nešto starijih hrvatskih književnika. Ni Rimbaud, ni Mallarmé, ni A. Breton, nemaju prevagu; nemaju veliko značenje za ovo zagonetno poetsko i poetološko tkanje – poetski nepredvidivi vokabular. Koristi se Vučićević mnogim premetaljkama, rimom i oksimoronom, koristi se „šutnjom glasnijom od riječi“, kao da je u toj šutnji zanoćila i potonula sva kršćanska duhovnost – i

duhovnost uopće, koju nosi u sebi od malenih nogu gazeći po škrapama i poljima zavičajnoga vidokruga najljepše zelene rijeke.

„Kad raširim ruke i pogledam sjenu
Malo sličim ptici, odveć mnogo križu.“
(Vučićević)

Stojanovo pjesništvo obiluje sjenovitošću, svjetlosnom „famorganom“, te grgurovskim vječnim pomračenjem – to „pomračenje“ na Sv. Grguru je uzdrimalo njega i kao čovjeka istine, čovjeka duha i njegovo stvaralaštvo.

Otud čudni muk 14. godina u vrijeme najplodnijega pjesničkoga i stvarateljskoga doba. „Ustajte, krvnici moji, jedrite“ – jedrite mojim tijelom i duhom, ali ja sam onaj koji ima duboko u nutrini, u srcu svoj križ koji ponosno nosim nevidljiva i kad „gori“.

Uz to „ja Domovinu imam, tek u srcu je nosim“ (Kranjčević) i ne možete je ubiti kad „zavlada potpuna pomrčina sunca na otoku Grguru 15. veljače 1961., ne možete je ubiti ni nakon moje smrti – pa makar koliko se ta pomrčina produljila u nedogled, u nepregled; ja „umrijet ću u HRVATSKOJ“.

Sanjat ću lik Hrvatske kao lijepe djeve, njezine obrube pri raznozorskom suncu – bit će vatre i dima u otisku voljene zemlje.

Vjetar je razmakao, razmahao trepavice, slušam glas vjetra koji se poigrava tim trepavicama, gledam kako se zapliće u kosi, vjetar nevidljivi sanjar, riše crteže snovite i radost u suzi dječjega oka.

„Greben“ riječi, p/l/utanja, greben zvukovlja u podnevlju; u podneblju gdje se vuk uvlači, gdje „govori cvijet“.

„U travnjaku srca glas mi pustoš stvara“ (Vučićević). Jednaki smo kad nas suze peku i kad rijeke moru teku – „neka si voda s ribama ću teći/ neka lasta zida snove ispod mosta“ ... sve „do ušća gdje nas slani grobar čeka“ (Vučićević).

Wisława Szymborska: letim kako treba padnem na zeleno – „otkrila sam atlantidu“ – kroz opomenu „pohvala snovima“, tražim riječ a utjehe nema – oblaci se mijenjaju a krv je čimbenik smrti, oblaci ne umiru s nama a mijenjaju oblike – kao srodni pjesnici poput miljkovićevske ostavštine – i zvijezde umiru svaki tren!

Velikom Adamu Mickiewiczu, nemirnu duhu, velikom poljskom patniku reći će: „Tiho tečem s tobom, šum ti evo bivam“ (Vučićević), poistovjećuju se s Mickiewiczem – snatri o Visli i Krakowu gdje je Mickiewicz pokopan s drugim poljskim velikanima.

No zvijezde padaju u Neretvu, njegov okrutni i okultni zavičaj, zavičaj djevičanskih mirisa i uzdaha „gdje i ruža bodljikavo miriše“, gdje ljepota pupa; gdje čežnja mirisa mami pčele, gdje pucketa mrkla vatra, gdje zvijezde u prahu padaju dolinom Neretve, najljepšom i najvećom ljubavi.

Kad padne snijeg, okupa zelene livade, alge i kroz osmijeh budi se sjeta jer snijega brzo nestane. Pa sunce pada u sepet, u suton mračni – kao što marelica pada u košaru.

Šapat je glas krvi koji tihano poteče s nebesa do najvišega i najuzvišenijega glasa – šutnje. Šutnja iskazuje ljubav i njom omotava ljudsku uzvišenost, darovanu od Boga.

Bog nam najviše i najrječitije govori šutnjom i mi je slijedimo; tada smo spojeni u Jedno, u Ljubav. Deus caritas est.

U odmaranju čempresa i šume, u smiraju dana – zvone naša srca skladno u svemirskim prostranstvima. Kao i mnogi mediteranski pjesnici, ma kuda krenuli – s njima ide more, nebo, čempres, galeb, agave, suhozidine – ide cijela toponomastika i toponimi kako bi unijeli toplinu u bijeli Zagreb grad, u sjeverne sjenokosne predjele.

Napunjeni do dna, kao tople rijeke, kao čudo riječi koje mrtvo odzvanjaju u stijenju okruženu mrtvozornom tišinom.

Vrbe izniknule iz „grebena“, u stijenama ponad budi se runolist, dok koralj pokušava izbjeći valovima mora.

„Sve je jutros smrt ili je ona samo u meni./
Na pogrebu oblika stvar se imenu vrati/
Tko da izgori, tko da se bezimenosti nada/
Kad se i u nju pripitomljeni svemir svrati.“
(Vučićević – More)

Kružim, vraćam se kao more, kao kamen, kao kiša – kružim sve do zemlje.

„Geben“ nije jedna od onih cjelovitih i konzistentnih knjiga poetike, ali je tema knjige ujednačena i teče kao rijeka svom ušću, čas sporije, čas kao brzac, ali stiže neminovno svomu cilju!

Ove pjesme kao da su nastajale u podzemnim špiljama, kao vapnenac, kao karijes – „**Siga**“. Siga je pisana prozno-poetskim stilom i stihom..., počinje neverama i dilemama.

Potom: redom dolaze poruke mornara iz barki na grebenu, a zvijezde su padale –vjetrom „nakraj bijela svijeta“. Zatim, molitva: „Smiluj se korablji ovoj, upravi rabom svojim“ – svojim vokabularom i natrusima riječi Stojan ponešto podsjeća na malo starijega „zemljaka“ i supatnika Vladimira Pavlovića.

Nakon iscrpljujućih kormilarenja – pričin je jedina mornarska zbilja s kojom se Vučićević poistovjećuje, a „mišljah da mrijem/ da se more gubi“. Kad se more javlja tiho, kad je utiha – protječu tihano vali i sunce se javlja, a brda se plave u dolini. Poruke su uvijek napisane drhtavom rukom i ne zna se što komu do/nose – nije to „brod u boci“ (Dedić), već okrutna zagonetna boca u moru.

„Pa ja koji poznam vjetrove što dižu
Valove na moru zbog mora u sebi
Baš u smrtni talas urezujem ime
I nitko mi lađe izbrojao ne bi.“

(Vučićević – Poruka devetog mornara)

„Sava“, posvećena prijatelju Dubravku Horvatiću, kaže
ispod drugih mostova:

„U mome koritu Sava i odrazi
Stvarali su dojam da svjetlost tumara
Van obrisa svoga gdje svemir porazi
Noćas me i nebo rijekama umara“

(Vučićević)

Pa: „Još slaze sjene s večera na rijeku“

(S. V. – Sjene)

Vraća se Stojan dragom zavičaju, vraća se kući.

„Ležim ispod sebe, iznad mene nemoć

Ali svemoć zemlje ne smijem ni reći

Ponornica huči u meni od nekoć

Kažem li joj ime namah ću poteći“

(Vučićević)

Da, da ponornica Trebišnjica koja zavija, razvija i razbija
kamenno sjeme, stijene i strah u meni – pa tu smo pjesniče isti
– samo s drugom krševitom ponornicom, Tihaljinom (Trebi-
žatom), koja teče venama i arterijama mojega krvotoka, sa Za-
padne strane pa je tako i ona zapala u meni.

„Bez imalo zemlje ruši se sa stropa

Kaplja bistre vode (zadnji veo zida)

Kane preko rane i živcima kopa

Bunar prema špilji s onu stranu vida“

(Vučićević – „Siga“)

Mnogo toga nosi sa sobom, neizmjerljivoga, neizlječivoga i gdje nema vremena (a vrijeme je izmišljeno) – nema povratka, sve je ništavilo.

Svemirske teme nisu nedokučive; govoreći o „ropstvu zvi-jezda“, one su povezane s ovozemaljskim zelenim granama, kišom...sunčanim danom.

„Ljubavi podari mi radost najveću,
podaj sporednu i posve napuštenu vremenu
Sliku naše strpljivosti i prijeki put“

(Vučićević)

U napuštenu vremenu, bezvremenom vremenu – vječnost vremena kojega nema –koje je vječno Sada, nema Budućnosti; budućnost je izmišljena – samo je Ljubav vječna – istina koja treperi, ustoličena okomito!

Komu povjeriti tajnu „na koljena sam pao pred kamenom, o skrušenje“. Taj kamen može biti hercegovački krš ili škrljac – pasti na koljena znači prepustiti se jednoj jedinoj Istini koju nam Nebo daje – može li to biti kamen sv. Grgura? – moliti, moliti, moliti. U toj svemirskoj težnji, u tom položaju moliti – našom molitvom proširujemo sve/mir.

„U južnim šumama cvijet pjeva! Ti ga čuješ i razgovaraš s njim. Nikad ne znam o čemu. Poslije mi kazuješ nevjerojatne stvari – pretvaraš se u pčelu, u hranu pčelinju, maskiraš u rijeku, u lastavicu nad morem (sva si od daljina) pa utečeš u jezero gdje s večera slazim sa svjetiljkom od pijeska i berem nebesku peruniku za tvoju kosu. Zatim prislonim uho uz uho vode, oba uz obalu, obalu uz drugu obalu i slušam podzemno more kako ti grgoće u snu. I srce, to veliko crno srce matere zemlje kako udara u srcu mome.“

(Vučićević – „Čavli“, 8.)

Evo baš zanosnoga poletnoga rječnika u kojem se zbraja nebo, more, zemlja, biljke i životinje kao opservacije Vučićevića pjeva – toliko toga je iskazano da ne može stati u kuću, u rijeku, u ocean, u zemlju, u nebo – ovim prozno-biblijskim progovorom otvara se svemir, zvjezdani sve/mir. Premda Vučićević ne govori lagano, govori zagonetno i ponekoć ne govori konzistentno, oksimoron mu je moderan i često razlomljen, rascijepljen – u uznapredovaloј simbiozi svih mogućih uzusa.

Dapače, nije ni lako razumljivo; zahtijeva pozorno čitanje da bismo nakon toga rekli:

bravo, ecce homo, ecce poeticus! Potok, tok, ponor pa ponor, pogled, poznato, pomrčina „putovi prethodni putovi: primite me“ – Mojsije u „vrijeme tropske svetkovine“ – „proklinjem te, zemljo“, ne približuj mi se „crna zvijezdo“, „pod zaštitom sam straha“, ugašena vatra – naša je lomača; kranjčevićevski povratak u prošlost, u bilost – stameno i hrabro kao što je Mojsije stao pred Židove i božanske zapovijedi se ostvarile. „Odreci se kužnih i nečistih tvari, bistra // kapljo moja zatomi mene u sebi“ (Vučićević), jobovska trpnja u slijedu za izbavljenjem i za kruhom. „Job“ završava: „kako na nebu tako i na zemlji posvud gdje nad pepelom nadnijete bljesnu ruke Stvoritelja pune mračnih iskonskih napjeva“

(Vučićević).

I iskonske ruke Stvoritelja mogu biti mračne, pa bez patnje i bola nema ozdravljenja, nema ozračenja, nema izlaska iz mračne utrobe.

„Sveta tri kralja“ pojaviše se, usplahiriše, noseći zavjetne darove, zamutili su i zamrsili put i putovanje natrag u beskrajnom, beskonačnom padanju zvijezde.

Pucali su čavli i prije Golgote – „i tebe se ticao dakle kalež što ga do dna iskapiti valja, i tebe su u jasni dan tvoje tame nad snježne visine ogledala stostruko nadnosili“ (Vučićević). Treba razriješiti grijeh da bi se domogao „Lazarove svjetlosti“.

„Ni u crnu boru ni u bijeloj stijeni / slikom pred
kojom se i Neretva svija“

(Vučićević),

Šibanica se otkriva. Brdašce „Šibanica“ prati Stojana od rane mladosti, „takav je prvi korak kojim ću te pratiti predjelima nepomičnim odakle si spletena sa smrću, unijela noseći uspravni put“.

Predjeli nepomični, uspravni, put i smrt kojoj nije mjesto u prvom koraku, ali Vučićević ne bi bio Vučićević da ne „uvlači“ smrt, da je iznenada ne navješćuje. Samo nebo bez zvijezda vidi brdo da je svjetlost i da je tama. Kročimo nebeskim putima, kroza vlagu i sunce – na more na kojemu se korablja ljuljuška.

„Izađi iz mene tko si da si
Takva
Kakvom jesi naopaka sliko
Izvan mene sjenka sjenu je

Istakla

Čeka tvoje lice, sretna Šibanico

(Vučićević – „Šibanica“, 23.)

„Šibanica“ je ne samo slika i opis brda Šibanice, ona nosi u sebi tektoniku i geometriju juga Hercegovine i Dalmacije, nosi u sebi sve bilje i mirise koji izdaleka izmamljuju proljetni uzdah ili zimsku idilu, i brdo Šibanica kao da se spušta u Neretvu i u Jadran.

Pomrčina životna koja je odmalena pratila Vučićevića još se više ispravljala što je pjesnik bio stameniji i što je bio neprikosnoveni borac za ISTINU – to je usud mnogih književnika i intelektualaca i danas, podrijetlom sa sela, „siromašci“ (Martić) iz provincije. Radije se dao dokusuriti, nego izdati Istinu; izdati naciju i Domovinu te izdati Boga!

Izdaja nikada nije dolazila u obzir!

„Napolju jedna ruža vjetrova raste

Nigdje niti života, samo mrklina

Slijeće u granit putanjom prve laste“

(S. V. – „Bolnički nocturno“)

Sličan je i tonaliteta „Jeseni na Zrinjcu“:

„I list u zraku može ocrtati
Ove oblake ove mračne rane
Treba sam pod platane stati
I nečujnom riječju prstenovat vrane“

Elegični, posebice tugaljivi tonovi životna procesa s kojega se nije mogao maknuti, premda nije bio kulturološki i intelektualni razbijač – već ideološki razvidan, navijač slobode naroda (demos) kojemu je pripadao – a trebalo je te okove razbiti.

„Evo na ovom vjetru treba ostaviti
Ogledalo koje prepoznaje, žigicu upaljenu
Želju da gori što sporije
Što lakše da otkriva mrak
Iznad svega svoju nadu svoju Trebišnjicu
Koja umije otvoriti vrata za povratak“

(S. V. – „Trebinjska elegija“)

Ta zavičajnost je jedini lijek za povratak iz pustoši života, iz bezzavičajnosti, ona jedina otvara vrata za iskon (arhe), za povratak. Ona jedino mistično živi kako u pjesnikovu tijelu – tako i u duši i u duhu – kao Kristovo mistično tijelo; oživljava

i poetološku osamljenost stavlja na svoje mjesto (topos zavičaja).

Kroza naše bivše, umrle, isčezle kroza njihove kosti „vrijeme se ne čuje“. „Kruh naš svagdanji“ izrasta iz škrte zemlje, iz kamena – narasta i mrvli se „poput neba“ vodi nas sjeni smrti i uskrsnuća kroza zavjetni kovčeg kršćanskoga sjemena posijana u svakom kutku zavičaja.

Tu su i zagrebačke teme, tu je meteorološki sat za moreplovce – „RUŽA VJETROVA ZA OTOK GRGUR“! Na otoku Grguru je 15. veljače 1961. g. osvanula potpuna pomrčina sunca – zbiljski, a još više u pjesnikovoj duši i tijelu, u pjesnikovoj kadenci -kleknuti, dosegnuti onostranost! Mi utopljenici u oluji smo imuni na sve oluje: „Tko si između sjenki (kostiju svojih rana) // Zar pjesma snova // Ili krik iskona // U samom sebi uvijek si izvana // Gdje istinski sija// Gupčeva korona“ (Vučićević).

Između jutra i rose, između jutra i sunca, između jutra i podnevlja – na valu intermezza, gorčina usne koja seli iz zavičaja, iz slanosti, iz šumorenja borja! Pjesnika boli duša kada izgubi zavičajno sunce, kada nestanu vlastiti otisci u zavičajnoj zemlji, kada nestane utisak i otisak Hrvatske. „Otisak voljene zemlje“ Stojan je dočekao – UMRIJETI U HRVATSKOJ – ponad pukotine „gdje se uvlači jeza“.

Na koncu, treba naglasiti da je njegova poezija opečaćena vlastitom sudbinom te zlom kobi kojom je kročila njegova noga i Hrvatska (i Horvatić u pogovoru nešto takovo naglašuje).

Nosio je osobni opečaćeni križ, teži od mnogih drugih i ne posustajući donio ga je do svoje zadnje postaje života – do smrti. Pokušaji rime po uzoru na starije hrvatske pjesnike nisu dali rezultate kako bi neki htjeli, ritmiziranje je izmaknulo rimi – rima nije dosegнула Matoša. Nema razgovijetna i jasna povratka u prošlost – a i čemu bi to trebalo – slijedio je onu crtu koja je dominantna gotovo cijelo zadnje stoljeće; težina ekspresionizma i nadrealizma i moderniteta uzela je maha u poetološkoj leksici i pjesništvu Stojana Vučićevića, premda je počesto ta vizija mračna, ali je odbacio današnju eksperimentatorsku nebulozu od Raymonda Queneaua pa do naših začetnika quorumaša koji su zapostavili poetsko tkivo; Vučićevićeva razlomljenost i raspršenost proizvod su njegova životna puta, obrazovanja i intelekta. Pjesništvo nije isprazna, samo sebi svrha!

Vučićević iskazuje „slutnju tajne“ koja je veličanstvena kršćanskoga uzora i uzusa.

Ritmička izmjena, elegičnost, oksimoronska zadatost i izriječ – stihovi užasa i patnje od PONORA do POMRČINE i ti stihovi do/vode do kršćanskoga uzdanja i izbavljenja.

Zdravko Kordić

DOMOVINA

Miljenko Stojić – Priča o njoj – MH – Čitluk i Ploče, 2023.

Pjesnik i svećenik; svećenik – teolog i pjesnik, uz to dobar kritičar. Poeta i u pričama! Poetološko i teološko korenspondiraju; kod Stojića idu ruku pod ruku. Uz to nove priče – a tematika uglavnom već dugo pričana, sada osvježena jezikom, izriječkom i topografijom kamenite i škrte Hercegovine. Uvinute i zapletene u ralje života i smrti; nesmiljeno fratar progovara – kao da govori „nad otvorenim grobom“ a govori o životu; bolje reći o preživljavanju uvijek nesklonih i antihrvatskih režima. O vječitoj borbi dobra i zla – koje se znade ispreplesti u jednoj prostoj rečenici, jednoj misli.

Stojić je jedinstven – jednostavan jezik, jednostavna domaća a aktualna tema i dilema. Kroza tu jednostavnost proizlazi jedinstvenost likova; njihova domišljatost pa radilo se o: „Pivcu“, „Profesoru“, „Purgeru i Hercegovcu“, „Nacionalnom neprijatelju“ – među nama kakvi jesmo, o traganju za „Minobacačem“

i minobacačkom pripravom – onom osvetničkom; o „Rikiju“ koji se domišlja kako preživjeti bezbolnije a ništa ne raditi. Te Stipici kao partneru i oponentu – kojemu je Gospa Međugorska razbistrila pamet kako bi došao doma; te „Adresi“ na odbačenom paketu nakon rata i pozivom brzoglasom, te uzvratom poziva, unatoč svemu – da ova druga strana želi pomoći; Ruža traži posao, dok ratnik Damir sve više upada u sebe, u alkohol; u depresiju, oboljeo od PTSP-a; ostavlja porukicu znancu o „izvršenju samoubojstva“; „Maći“ – gdje su četnici uhvatili Hrvate te ih postrojili u red za strijeljanje, u međuvremenu nailaze UNPROFOR-ci, neskloni Hrvatima a kada su vidjeli o čemu se radi – pokupili su te jadne isprepadane Hrvate u kamion, četnicima ništa, Mate je prožvakao koju englesku riječ a taj Maći /Jusuf/ je poznavao izvjesnoga brkajliju – tek kad je odjeknuo rafal u zrak, četnici su uvidjeli da nema šale pustivši nedužne Hrvate; „Ne će dvaput“ – Marko dobio posao u policiji, sreo se s Marinkom koji je bio jugokomunist – koji je zapravo bio istodobno i „švercer“ i „doušnik“; čim se stric oporavio odveden je na „uzletišće“ – odatle u Californiju k ostatku obitelji – dao je dva sina za Hrvatsku; pa „Samo ja“ – sprovod PARTIJCA i cijela „komedija“ oko sprovođa, don Matko ne htjede voditi sprovod.

Mnogi su UDB-aši još lutali, skrivajući se u planinama a zapravo su još radili svoj posao – jer se nažalost Hrvati (neki i to ne mali broj) još nisu ni umno, ni praktično oslobodili jugokomunizma, koji je bio opasniji, podmukliji od otvorenoga četništva. Na koncu “Glasnije” pripovijest u kojoj je jedan od glavnih likova Rumeni – kada se u vrijeme COVID-a nisu smjele govoriti mise, pa je takovu uputu dao i Biskup – ali Rumenom je bila obljetnica smrti pok. oca i htjeo je po svaku cijenu da se misa govori uz „podbadanje“ drugih on se izborio za svoje pravo pa je svećenik unatoč zabrani govorio misu za samoga Rumenoga kojemu se jedan po jedan počеше priodruživati ovi koji su ga o/d/govarali!

Kako Biskup može zabraniti mise, pa je li Crkva Božja kuća u kojoj – u svetoj euharistiji stanuje Tijelo Kristovo. Očito je Rumeni, kako bi se to suvremenim jezikom reklo bio „antivakser“; sam auktor je na toj strani a kako i ne će biti kad je svoj život posvetio teološkom humanizmu; vjeri u Boga, veliki je zagovornik Međugorske Djevice.

Govoreći o ovoj kratkoj knjizi s jedanaest kratkih priča – dominantne su sljedeće misli i slutnje – ostvarivanje stoljetnoga hrvatskoga sna, on je ostvaren uz žrtve i odricanja; njegova slutnja i bojazan od jugokomunista u Domovini (Hrvatskoj i

Bosni i Hercegovini) – koji će praviti probleme narodu i ljudima koji su dali sve ili gotovo sve; plebiscitarno pozdravili rađanje slobode i demokracije; izlazak iz okova prve, pa potom i druge Jugoslavije.

No, europci nisu u početku s radošću prihvatili Hrvatsku; počam od susjedne Slovenije pa nadalje – to je nekako i riješeno. No, navala migranata u BiH, pa u Hrvatsku su danas već zamutili razum političarima, vojsci – te prijetnje od pojedinih tzv. ljevičara i zelenih.

Europa još ne shvaća davno izrečene riječi Gadafiya – zašto se ide u Europu, unatoč paljevini Parisa, Marseillea, problemima u Berlinu i cijeloj Njemačkoj ma koliko se to danas zataškavalo – proces je otpočela Merkel, treba reći da i papa Bergoglio u svojoj „plemenitosti“ ne vidi iz argentinske perspektive odnos Orijenta i Okcidenta. Gdje su kršćani – „na putu za Damask“, gdje u Pakistanu; gdje u libanonskim cedrovima – što čini Indija i Kina.....i t.d. sa svojim kršćanima!? Ima li se tko zauzeti za njih?! U Europi vidimo militantni islam, tzv. islamiste u Francuskoj, Švedskoj, Njemačkoj, Austriji, neutralnoj Švicarskoj.....

Sve to vidi fra Miljenko Stojić, premda se okružio svojom Domajom koja također ima bezbrojne probleme i dileme

– većina ih je u ovoj kratkoj, duhovitoj i tragičnoj knjižici obuhvaćena, ili barem načeta.

Fra Miljenko je seizmograf svih društvenih zbivanja i problema; kao pjesnik, kao intelektualac! Poznate su mi ove teme i od ranije s tim što su sada dublje; što su razgolićene do prepoznativosti – na one – na koje se odnose. Jezik je jednostavan, da bi se uskliknulo od te jednostavnosti – daleko je od priprostosti; moram priznati da sam pjesnika Miljenka poznavao i kroz priče za djecu (na pr. Računalko) – ali ovu jednostavnost i jedinstvenost a takovu dublinu i misaonost do sada nisam sreo kod fra Miljenka – pa su me ove priče dirnule i dodirnule, ne samo u srce – već su me intelektualno i spritualno jednostavno ostavile nemirnim – uz/nemirenim.

Svakako ova knjiga treba ugledati svjetlo dana i noći; preporučam je za objelodanjivane.

Očito fra Miljenko nam ima još što reći u ovom stilu – ovako lapdarno, lako a duboko.

Pohvaljujem ovu mješavinu književnoga i jezika oblasti iz koje stvaraoc potječe – nadam se da će u prozi – auctor krenuti ovim putem.

Dr. sc. Zdravko Kordić

PATRIA NOSTRA

Uz knjigu Ljube Krmeka – Patria Nostra

Bilo je sunčano vrijeme u prozirni plavičasti sumrak; nevremenito vrijeme shvaćeno u smislu „ničega“ - rastvarajućega smisla; to vrijeme se kroza ništavilo stalno us/postavlja – nestaje i pojavljuje se kao moć o kojoj reflektiramo. Vrijeme kao način mišljenja i pro/mišljanja – je li vrijeme prošlost; bliskost kamenih sakrofaga; stećaka – možemo li metodički razmišljati o tom vremenu koje je konac materijalnosti – niti smrtno; niti besmrtno – s onu stranu „dobra i zla“ - vrijeme je „kamenolom“ i uspostavlja se u velebnim božanskim vitrinama.... „Ako je vrijeme vječno prisutno“ - onda je ono „neiskupivo“, reće T. S. Eliot.

Ljubo Krmek o lomom kamenu kroza povijest; kroza „baščinu“ piše – pjesmu! „KAMEN LOMIM“ - (navodim cijelu pjesmu):

KAMEN LOMIM

Pa vas molim
Da vas molim
Glasom golim
Jer vas volim

Ne budite moje snove
Moje čarke
Moje gatke
Moje varke

Ne dirajte moju šutnju
Moju ljutnju
I pomutnju
Sve radosti
I gadosti
Slova slave
I nijemosti
Slova gorka
Bez milosti

Pa vas molim

Da vas molim
Da vas slovim
Glasom golim
Jer vas volim

(Hrvatosauri; 2000. g.)

U ovoj pjesmi se duboko zrcali duh Maka Dizdara – i da nema potpisa mislili bismo da je Riječ Dizdareva!

Ali polako naći ćemo referentne vrijednosti spajanja dana i noći; svjetla i mraka – temeljno iskustvo će proučiti i priučiti o spajanju „naizgled“ nespojivoga! Ne vidim nikakvu „leksiku nesigurnost?“ u „Hrvatosaurima“ – vidim stisak i vrisak u klesanju riječi da bi se ona umetnula u kamenu liticu stiha, konačno i pjesme. Vidim mučenje s riječima kroza pokušaj stvaranja nove lingvistike – kažem nove – iz fosila „kamenopisa“ tisućljetne, srednjovječne srednjovjekovne gramatikalno – stihovne stegovne ledenice. Ovdje sveza može opstajati kao sveza označenoga u značenjskoj simbolici i semiotici riječi. Nekako tako se i Petar Gudelj muči sa zidanjem riječi i slaganjem kamena riječi u gomilu koja postaje smislovita pjesma. Ne vidim u knjizi Hrvatosauri uopće svezu s Marqnesovom „Stotinu godina samoće“ – i uopće – osobno sam izopćen iz takove literature, Marquesa sam čitao ulomke za gimnazijsku lektiru.

Krmek je poseban i svjestan je svoje posebnosti, svjesno gradi narativ pjesme na antipjesničkim naslovima – moglo bi se reći – težnja za izvornošću; za pradávnom obnovljenom i obogetvorenom povijesnom matricom. Navest ću nekoliko naslova Krmekovih djela: „Ibalo balo“, „Drijen“, „Grudina“, „Moline, priče iz Humine“

Evo nam vraćanja u skućeno prostranstvo vreline sredozemlja; evo nam Martićeve „Humske zemlje“ - samotranscendirajuće erotske moći u „Koru djevojaka“ – evo nam polaska i prolaska kroza neretvansko područje; kontrolirano obitavalište kao što su to dječja obitavališta! Gdje putujemo, kako bi se vratili u djetinjstvo; u pradjetinjstvo naših majki, naših predaka?

Naravno da pjesništvo nudi pjesničku zbilju – a što je to: duša, duh, tijelo ili sve to skupa kao škrgut stiha prošlosti; sadanjosti i budućnosti? Ima li uopće takova vremena ...

Hrvatosauri velike li mudroslovne zbilje i njezina znakovita naslova – zamislimo: DINOSAURE- odveć davno izumrle životinje tu „davnost“ mi danas muzealno reaktiviziramo – o kakovim „epitetima i subjektima je riječ???” Znanost dokazuje zbiljnost dinosaura – i to ih dijeli na tri vrste – i biljoždera i mesoždera – dokaz da su bili kanibali (dio tih dinosaura)! Da!

Što su onda Hrvatosauri – nakon milijuna godina su sljednici dinosaura (i ne samo Hrvatosauri; ima i mnogih drugih) – nas zanima što pjesnik najizravnije smatra Hrvatosaurima – ne plašimo se izravno „pogoditi“ misao pjesnika; Hrvatosauri su i biljožderi i mesožderi; jedino su kanibali na drugi način – akcidentalno po strukturi uma, ali i Logosa i većinom su drukčiji od drugih; zar nam 21. stoljeće to ne potvrđuje! Potvrđuje i te kako! Nadalje mislim da pjesma svojom obujmošću, rasprostranjenošću ovladava jezikom pjesnika – poglavito njegovom metonimijom i metaforom, koja nije ista u lingvističkom pogledu pa ni opsegu. Može li se govoriti o stilistici kad „jutarnji pjetlozov najavi joj dolazak.“ (Krmek) ? Kolanjem krvi sve do bola. „Banalna svakodnevica“- u hrvatskom jeziku postoji banalna svakodnevica – tko to ne zna nek makne pero od sebe! Filozofija pjesništva je utkana u sveudilj razdor koji pjesništvu doprinosi silabizaciji oba elementa: pjesništva i filozofije. Bitak je svagda na putu otkrivanja – tako se bitak „hrani“ kroza prostor i vrijeme; kroza skučenost: bez prostor – vremenite sfere. To se očituje u najnovijem rukopisu „Pater Nostra.“

Heidegger će reći: „Kako se god biće izlaže, da bi kao duh u smislu spiritualizma, ili kao sila i tvar u smislu materijalizma, je li kao bivanje i život ili kao predodžba, je li kao supstancija,

je li kao subjekt ili kao energija, je li kao vječno vraćanje jednako, svaki se put javlja biće kao biće u svjetlu bitka. Posvuda se, ukoliko metafizika predočuje biće, rasvjetlio bitak. Bitak je dospjeo u jednu neprikrivenost. Je li ikako bitak donosi sa sobom takovu neprikrivenost, je li i kako se pače on sam prinosi u metafiziku i kao metafizika, ostaje zastrta.“ („Što je metafizika?“).

Upravo tako ide u „zalet u zaljev u povijest“ (Krmek). I to postaje pjesničkom figurativnošću i sama povijest.

Tako poetologija kroza pjesništvo slaže i nastavak i nestanak – „Iz očiju nestaje zemlja (II.). Uzmješali se nebo i „morska pučina“ (Krmek- II.).....

„Hoću li uspjeti isplivati“„Hoće li me toliki svetcı dopratiti žuđenoj obali“ ...„U strahu su velike oči“ (Krmek).

Mnoštvo upita; a na temelju pitanja „Što je to filozofija“ i „Što je život“ nema konačnog odgovora!

Ako je filozofija apstraktna – kako doprijeti do vrelišta bitka – a proučava „ljudsku egzistenciju“ - onda je i ljudska egzistencija apstraktna, općenita ???!!! A ljudsko pojedinačno biće koje reflektira pojedinca „čovjeka?!“ Što je s tim?

V.

„Kad stanem na svoju zemlju
U središtu sam svijeta
Zgrčenim prstima zgrabim pregršt

Pa ju osušnu
Prašinastu raskrivenu
Propuštam između prstiju

I pitam se jesam li ja u zemlji
Ili je zemlja u meni
Jer sve što uistinu posjedujem

Šaka je zemlje

(Krmek)

Neka mi netko kaže da čovjek nije svemir (ne-sve/mir) i da se ziba kao „šaka zemlje“ ; kao zemlja i sva svemirska tijela koja su u stroju svagdanje mijene – dakle: kozmos; no, kozmos je mir, red, harmonija; sfairos – savršenstvo lopte; a onda bi čovjeka prisposobili kao nemirni, košmarni svemir. Ali čovjek muči o „bitku u biti svijeta“ (Heidegger – da nije čovjeka ne

bismo znali za biće; ni za bitak; ni za tehniku; ni za brojne „pametne instrumente (tehnologiju).

Naš pjesnik još dodaje filozofsko-poetički diakrom „sadašnjost nema budućnost“ - bjelodano umna filozofija života od antičkih vremena do Eliota; do sadanjosti- Kada kažemo „budućnost“, ta riječ je već prošla (prošlost).

Vrijeme je apstraktno – konvencionalno vrijeme je „stvar“ dogovora!

Ali vječnost je tu – prostor-vremenita – i širi se u oba konteksta – dok jednoga dana ne nestane!

(VIII).

„Prošlost je mrtva ćutim u zraku
Opatinjena vlastita baština
Odlascima otekla i podbula“

(Krmek)

Prošlost je mrtva – to je jasno; a tko će je oživjeti, oprispodobiti „stoljetni san“ – „brod života, razdrobljen, izmravljen“ (Krmek).

Sama sloboda pliva u riječima; plovidba nedovršena.....

„Jedino me još od svega zanosi riječ sloboda. Smatram tu riječ sposobnom da neograničeno održava mojoj jedinoj

legitimnoj težnji. Među toliko nemilosti koje posjedujemo moramo itekako priznati da nam je ostavljena najveća sloboda duha.“ (A. Breton; „Manifeste du surréalisme“ – 1924.).

„Čekam izgubljen brod/ nepomirljiv prazavičajac?“ (Krmek). To je ta patnja? Izgubljena, plutajuća od pradavnina – ona je naša obitelj; naša kuća i kućište, naš zavičaj i zavičajnost- ona je naša Domaja; Domovina.

Patria nostra izgubljena p/lutajuća od pradavnina, ona je naša obitelj, kućište i kuća – zavičaj i zavičajnost – ona je naša Domaja!

„Čitao sam pjesnika čija su slova od muza/ slova istine/ čija nesreća bi neizbježna“ ...

„Bio je dijete žala/ imao je obitelj i Domovinu“

– Čekao sam i čekao; danas viju i biju vukovi koji su opustošili Domovinu – pogledajte; ozrcalite „Zaljev hrvatskih svetica“; bijeli plašt i plavu pučinu – riječi Viktora Vide!

Krmek nam to opetuje – da nikada ne zaboravimo svoj korijen, svoje plavetno more i nebo; svoju zemlju krvavo pozlaćenu i to barem dvostruko ustoličenom Vidinom krvlju- koju je morao (nečastivo) prosuti kao osvjedočeni katolik.

Ako nas nisu ubili, tjerali su nas da to sami učinimo.

Hrvatska kao svemirski prosuta; eliptično i koncentrično svira svemirsku harfu; svemirsku melodiju izgubljene i nikada pronađene hrvatske Atlantide.

„Jezik vjetrova raste u pjev“ – jedan jedini stih kao najljepša pjesma može antologijski stajati u knjizi – još mu pridružimo: „Bezšumno razlijeva i nadgljava, zaravnjenom morskom plaveti“ (Krmek, XVI.).

Slavom sv. Tripuna? odišu bokeljski valovi i ozemlje – Gospa od Škrpjela; hercegovnska sv. Ana – tu su stoljećima čupani korijeni – i gotovo nas iskorijeniše bezkičmenjaci!

„Ugledah sebe/ duboko pod sobom“- u pomračini vidjeh „benediktinsku opatiju“- potom mi se ukaza blažena Ozana Kotorska unutar četiri zida njezina životna prostora.

Gdje se to pjesnik osjeća sigurnim: „Zavlačim se dublje u krhki oklop samoće“ (XII.) – u toj pjesnikovoj školjci i beskraj plavetnila pjesnik je siguran jer sve „Što čovjek sije to će i žeti“ (XXVI)!

To je istinska izvjesnost- kristološka!

„U prepletanju psalama i molitve“ ...

„Mi slavimo njihovo uskrснуće/oslušujemo njihov pjev/ ne bili i sebe jednom posvemirili.“ (XXVII.).

Kako se posvemiriti „Ponad nemirnoga mora“- kako se uposebiti; pomiriti sa samim sobom....

A kako tek u uzbrkanom svemiru – pomiriti otkucaje srca i otkucaje svemira! Samo u harmoniji svemira a to je Logos! „Christianas Ego Sum“ Krist sam ja – to samo može izustiti Krist pomazanik- a možemo li ga slijediti??

(XXX.)

Presit sam bola
I moja duša gola
Jede mi slova

Pretopljen crnilom
Opjesmih što ne mislih
Mislih što ne opjesmih

Moje slovo nije sijev
S grota okolnih uzvisina
Suzno je – hrana gromovima

Ako ga se odrekнем ni ja ne postojim

Prapočelo – Jedno koje se rastvara u dvoje; u mnoštvo te se vrati u Jedno – (jednotu) – nije riječ o dualizmu, o herezi – (Jedno je vrelo Plotinove mistične filozofija) riječ je o Kristovim sljedbama; sljedbenicima koji se stapaju, spajaju; utapaju u Krista u svetoj euharistiji i Krist je obuhvatio svojom svemoći sve svoje vjernike; sljedbenike. Kristova sljedba je daleko od sekta!

Iz jednoga lijepoga – otvara se pogled na mnoštvenost lijepoga – onda nije vrijedna ta privlačnost jednomu; a oslobađanje iz magije rađa široku filozofijsku dušu koja teži za svim; to je apstraktnost – pomalo i prstom erosa – to ide preko granice do požude to je iskustvena, općenitija sloboda; sloboda bez duha; zadobivanje supstancijalnosti i materijalnosti.

Krmek se nije duboko unio u filozofiju poetike, niti u poetiku filozofiju pa je izbjegao stranputice koje postavljaju u životu i kroza život zli duhovi (demoni, sotona)! U pjesmi br.:

(XXXI.)

U istočnom vrtu raskoš i pomrčina

Žali u suzviježđu

Ogledaju svoju osamu

Unoćeni krajolici

Zasjeli za bezvremenski

Stol izgnanstva

Tko će bdjeti istočnom zorom
Krilariti životnostnim predama
Da rođene svoje pohodimo

Ili će se suziti svemir

XXXI.- U istočnom vrtu raskoš i pomračina; osjetilni utjecaj
martićevskoga poetotovstva (iz istoga su ozemlja)- pa „Zasjeli
za bezvremenski/stol izgnanstva. „ Odišu slavom sv. Tripuna i
hrvatskih bokeljskih moreplovaca!

Rumeno istočno tvorstvo bdi je nad isplakanom zorom, „su-
zit će svemir“- to će kod Martića opjevati Kor djevojaka! Lijepi
primjer poetotvornoga oksimorona- „Na mrtvoj straži/ sveti
Juraj i Gospa od Škrpjela „Ako ne čuvaš ono što imaš/ Nikad
ne ćeš imati/ ono što nemaš“ (XXXII.).

(XXXII.)

Atlatindski potopljena prošlost
Runi se žižak svjetla
Sa žilavog branika Croatia Rubea
Utrnutost (ne)uspjela

Na mrtvoj straži
Sveti Juraj i Gospa od Škrpjela

Ako ne čuvaš ono što imaš
Nikad ne ćeš imati
Ono što nemaš

Galija se kreće a iz porta ne će

„Htjeo bih otići nečujno/ ostaviti sve kako nađoh/ zaustavljeno“ (XXXIII.)... za sobom zatvoriti vrata i pozvati lingvostilistički oksimoron – I čuj nepoznatih glasova koji ne mole što vole“ (XXXIII.).... Stoga ponavljamo:

(XXXIII.)

Htio bih otići nečujno
Ostaviti sve kako nađoh
Zaustavljeno

Kad se opet vratim
Da na zidu zavjetne crkvice
Osjetim titraj izmoljene molitve

Nipošto otvorena vrata
I čuj nepoznatih glasova
Koji ne mole što vole

A gorko more triput sole

Kako se posvemiriti; kako se Kristijanizirati – kako ući u
utrobu svemira – proviriti u otkucaje srca svemira – i primiriti
i prisposodobiti svoje otkucaje srca sa svemirskim.....

Samo u Harmoniji – a to je LOGOS, Krist sam ja – jer je
ušao u mene svetom euharistijom!

I grki ocat na križu nakon XXXIII. ljeta daju Kristu oni koji
ne mole što vole!“

Potpunom duhovnom slobodom iskazati univerzalno
(sveobuhvatno) topline – osobito pjesničko nagnuće – stanje
exstaze. Vatra nije magija šamana (kao kod M. Eliadea)- ona
je temeljna struktura bitka i sam bitak u prolaznosti (kod He-
rokrita), za razliku od statike elejskoga bitka – naš je pjesnik
izbjegao te zamke – poetika vremenitosti (dizdarevska) je u
bičevitom – u jeziku jezgrovitoga iskazivanja na užtrb deskrip-
cije – to je poetski sanjani duh – duh dimenzije dobrog pje-
sništva. (Z. K.)

„Znak i označeno se izjednačuju tek u igrajućoj sferi zbilje života i pjesničke imaginacije. Tek u aspsurdu i s apsurdom dobivaju svoj identitet. Bilo da je riječ o oksimoronskom ili metafizičkom identitetu – epitet jednostavnosti govorenja i opetovanja riječi, slogova i stihova dovodi do višeslojnosti suzvučja i višeslojnosti utopističke ekvilibristike konstitucije teksta.“ (Z. Kordić).

Nažalost – nisam imao likovni dio knjige kako bih bolje usporedio u poetsko-likovnoj mapi konotacije i sublimacije duhovnosti obadvojice (pjesnika i slikara)!

II.

II. DIO

- **fra Andrija Nikić**
- **fra Miljenko Stojić**
- **Ljubo Krmek**
- **fra Miljenko Stojić**
- **Ljubo Krmek**
- **Anita Martinac**
- **dr. Miljenko Buljac**

Dr. fra Andrija Nikić

KRATKI ŽIVOTOPIS I BISERNE PORUKE AKADEMIKA ZDRAVKA KORDIĆA

Kao domaćin ukratko ću vam predstaviti auktora Zdravka Kordića, otškrinuti korice devetog Djela i prisjetiti se nekim činjenica.

1. Životne staze popločane biserima Zdravka Kordića

Akademik Zdravko Kordić je večeras došao među nama okićen s devet svojih knjiga u kojima je, rekao bih, isijao bisere iz bogate napisane riznice. Knjige je objavio u nakladi Vlade Vladića, koji je ujedno i urednik, i vlastitoj nakladi. Upisani su ocjenjivači prof, dr. fra Andrija Nikić i fra Miljenko Stojić, Lektor dr. sc. Zdravko Kordić, Deveta knjiga sadrži prikaze: *Drugi o Zdravku Kordiću* (str. 5.-147), *Ogledi* (149.-258.), *životopis* (259.-264.) i *kazalo* (265.-267.)

Zdravko Kordić je rođen u Tihaljini 29. rujna 1955. Tu je završio i pučku školu, a gimnaziju u Ljubuškom. Filozofiju i sociologiju je završio u Sarajevu, 1978.

Prvotno je počeo pisati pjesme, još 1973. g. dobiva nagradu „Šimićevih susreta“ za ciklus pjesama mladih pjesnika, a iste je godine uvršten u „*Panoramu hercegovačkoga pjesništva*“ u sarajevskom časopisu „Lica“ iz Sarajeva.

Godine 1975. preminula je majka Vinka, a Zdravko je napisao pjesmu:

NEDOVRŠENA RIJEČ, NEDOVRŠENA PJESMA
(Majci Vinki: 1926. – 1975.)

Vidiš li riječi, čuješ li riječi
koje lebde nad obalama rijeke,
donose čežnju
za putovanjima
u vlastitu orbitu,
unutarnje zrcalo
Nesigurnim korakom klecam prema njemu

Duge tamne kose majke lebde
kao sjena; aureol –
nakon četrdeset i četiri godine
nesigurne smrti

Kako preskočiti dveri,
potonuti u arhaično;
u tišinu prosinačkoga dana
Kako izgubiti žudnju za očima,
ranjive riječi; topole i smreke
kako vratiti
mirni način opstojnosti
Kako tijelo ustoličiti
u tamnom i mrtvom vrtlogu;
kako pisati o onomu što izmiče
a stalno je tu:
žive oni prošli, sadanji a pojavljuju se budući
Nisam futurist:
volim svjetlost
i putujem ravno u smrt

Ostaje nedovršena pjesma, nedovršena Riječ;
ostaje otvorena kuća bez pokrova:
hladni, grubi i oštri vjetar
u uznesenju umjetnosti
nepotrebne: ničega nas ne lišava

Svijest, prazno, ne shvaća;
svijest o umjetnosti svijetlo putuje
u smrt“

Tijekom minulih godina Zdravko Kordić objelodanjuje pjesništvo, oglede, književnu kritiku, knjige. Pjesme su mu prevedene.

„Između mrtvih i živih,
Vjetar fijukne i uzdahne,
Bože, što smo učinili
od života
napravili stručak smrti,
potom se smijemo,
Smijemo do bola...
(*Treperenje kroza zaslon smrti*, str. 106.)

Zdravko je radio u Sarajevu, Grudama, Jablanici, Ljubuškom, Međugorju i Mostaru. Predavanja je držao u više kulturnih središta te predstavljao brojne knjige književnoga i filozofskoga sadržaja.

Radio je kao prosvjetni djelatnik; savjetnik u Zavodu za školstvo, te kao stručni suradnik za prosvjetu i kulturu hrvatskoga člana Predsjedništva BiH.

Na Filozofskom fakultetu u Mostaru – „Jezici i kulture u kontaktu“ – na poslijediplomskom studiju, odsjeku filozofije – doktorirao je tezom „*Pojavno i metafizičko u poeziji A.B. Šimića (Od Brijega do zvijezda)*“. Disertacija je dovršena ranije a obranjena 15. siječnja 2013. g.

Uz sudjelovanje u obnovi rada kulturnih društava Napretka, Matice Hrvatske i Društva hrvatskih književnika Herceg-Bosne, prof. Kordić je napisao i objelodanio trinaest knjiga pjesama, četiri knjige zbornika, antologija i jedanaest književnokritičkih, estetičkih i filozofskih knjiga.

O Zdravku Kordiću su objavljene tri knjige.

Zdravko Kordić je jedan od pokretača višestranačja u Mostaru u vrijeme komunizma. Utemeljiteljem je i prvim predsjednikom poticajnoga odbora Hrvatske demokratske zajednice u Mostaru. Tijekom obrambenoga rata bio je glasnogovornik HOS-a; obnašao je razne dužnosti u Upravi političke djelatnosti HVO-a u Hercegovini. Članom je Društva hrvatskih književnika, članom je Hrvatskog filozofskog društva i Društva hrvatskih književnika Herceg-Bosne.

Dana 18. lipnja 2016. dr. Zdravko Kordić je izabran za redovitoga člana Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti sa sjedištem u Mostaru:

Nagrađivan: „Šimićeva nagrada“ za knjigu „Zipka i smrt“, Mostar-Zagreb, 1999. godine; Nagrada *Terra tolis*, 2013., Zahvalnica MH, Mostar; Povelja HDZ-a BiH, itd.

Akademik Zdravko Kordić živi i radi u Mostaru.

2. Trase franjevačke duhovnosti

U svojim djelima, uz ostalo, akademik Zdravko Kordić, ističe ulogu franjevaca u Hercegovini i nemani s kojima su se susretali.

Fratri su u ove krajeve došli s područja Dubrovačke Republike, odnosno Južne Hrvatske i ovdje, usprkos gotovo osmostoljetnih (ne)prilika, djeluju i danas.

Prepoznatljiva razdoblja, naše fratre tijekom stoljeća knjige su pratile i nadživljavale, s porukama i ožiljcima te imamo svjedočanstva koja su, uz Božju providnost, ostavili i nadživjeli svojom vjerom i razboritošću.

Bez svojih samostana hercegovački fratri su više stoljeća su u Primorju i preživjelim samostanima u Bosni „očuvali cvat hercegovačke franjevačke kustodije – Redodržave“² (Djela, IX, str. 159). Iz *Naukovnih zavoda* na Širokom Brijegu stasala je

franjevačke škola, kako je izgrađivan samostan tako je rasla i Franjevačka gimnazija, eda bi 1918. prerasla u Franjevačku gimnaziju s prvom javnosti.“ (str. 163.) „Iz nje su izlazili novi kasnije poznati franjevci, duhovnici kao i drugi svjetovni uglednici“(166.) Nažalost, u veljači 1945. taj duhovno-kulturni i prosvjetni hram zameo je ratni vihor. Dana 7. veljače 1945. g. partizani (uglavnom komunisti) su bez ikakvih suđenja metkom u potiljak ubili, a zatim spalili dvanaest profesora te Gimnazije, zajedno sa samostanom.“ (str. 163.). Školska godina 1944./45. nije nikada završena, pa je bila velika rana Hercegovačke franjevačke provincije Uznesenja BDM“, a Gimnazija je završila mučno i krvavo svoj rad, a 1945. je nastao „novi čelični komunistički totalitarni sustav u kojem se ništa nije smjelo znati što je činjeno od tih vlasti, tek demokracijom devedesetih godina XX. stoljeća počinju se otkrivati neka od zlodjela komunističkog sustava. (str. 173.). Danas je situacija kao i u doba kada su utihnule širokobriješke muze, kada je Hercegovina u crno zavijena 1945. g., ali, kako i tada, tako i sada taj muk daje još čvršću vjeru, čvršću nadu hrvatskom puku Hercegovine u uspjeh kako u domovini tako i u svijetu gdje su Hrvati raseljeni.(str. 175.).

Komunistički su sinovi i unuci veoma brzo se infiltrirali na hrvatsku pobjedničku stranu. (177.) Stoga je potrebno lišiti se neokomunističkih vođa, toga mentaliteta, angažirati sposobne kadrove koji bi obnovili u punom smislu riječi hrvatski suverenitet i konstitutivnost u BiH. (174-175.).

DOMOVINA

(Andriji)

More je moje bilo; more prapočelo
Studen zrak je usud
Ozemlje svjetla, ozemlje tmine –
gospodine sudac: voljeo sam i volim svoju Zemlju
i kad je uništena; ona ostaje u meni,
ostaje pri meni –
p/ostaje usud
moje iscjeđene zelenkaste krvi

Isplaći se dušo moja,
uskoro dolazi plamteća vatra,
dolazi vatra po zemlji Hrvata
a more biva sve dalje

Rijeke se susreću u sumrak,
Usud je moje zemlje: feniks,
ti ćeš ga doživjeti a ja ne!
Premda će ti tvoja zemlja
oploditi tvoju oholost
ne ćeš biti sretan;
ne ćeš voljeti ni zemlju, ni zrak hrvatski –
tek plavetnilo prodanoga mora
vraća se majčici,
proljetnoj zelenoj zemljici

i ta crvena krv kao kocka
na obolu heraldike

Svjetlucavi golub u mirnoj pjesmi,
zimski kos dolazi u rano proljeće
Vrijeme je buđenja
Tek snovi i more naše
kojega mirno nadlijeće galeb
i kojim plovi nečujna glazba i valovi
Note padaju u prašinu
Ja bit ću u lijesu, sine moj

a izlistat će Domovina
kroz bure i oluje

Divlja ljubav će se pripitomiti
u vatri i tirkizu
izrast će stameno drvo
Izlistati svoje deblo i grane raširiti
u Domovinu stamenih dveri

I prolazile su godine – tek njih devet.
U pjesmi Oluja, 1995. pjesnik kliče:

Imamo Hrvatsku!
„Stvorena je od čelika i suza
borbom;
od tijela Hrvata
vječna nam Hrvatska“ (str. 99.)

U knjizi *Nevrijeme bitka – vrijeme nebitka*, Zagreb – Mostar, 2017. na 216 stranica, središnji dio – od str. 65. do 181. su „zapisi, zapamćenja i ulomci koji su predavani još 1979./80. i

susljednih godina u srednjim školama, te na sveučilištu Hercegovina (Fakultetu društvenih znanosti) (str.65.).

Iz brojnih Zdravkovih izričaja izdvajam: „Što nas više štite i zaštićuju – nama biva sve gore i sve teže!“ (str. 7.). „Bolje je imati vrapca u ruci nego goluba na grani.“ (8.). „Politika treba biti sudbina naše budućnosti, zajedno s našim radom.“ (10.). „Kultura kao bitno ljudsko obilježje i istinski jedino čovjekovo djelovanje – jest ono čim se čovjek kao Božja slika i prilika, uzdiže ponad animalnoga, ponad svih drugih djelovanja – kulturom čovjek baštini sve ono što mu je kroza povijest namrijet, stvoreno, itd.“ (35.). „Kultura je stara koliko i povijest čovjekova življenja...“ (57.). „Pitanje o bitku... je vrlo brzo umaklo ...u antropologiju.“ (159.). „Vječnost je s nama i u nama – transcendentna“ (163).

Nadodajem, Isusovim uskrsnućem dobila je naša vjera svoj smisao. Naši životi dobili su svjetlo i nadu. Uskrsni blagdani su prigoda i posvješćenje slavlja svoje budućnosti.

Uistinu, „U borbi uma i srca otvara se i traje – pjesnička riječ akademika Zdravka Kordića koja je usidrena u vrijeme i kozmos, između zbiljskog i transcendentalnog, „iako rođena u tamnim odajama, ona stremlji svjetlu, ona pronalazi izlaz, ona je pobjednica smrti.“ (str. 73.)

3. Traženje slobode jeziku

U knjizi (str. 190.-204.) auctor donosi tekst: *Jezik, njegova uporaba opstojnost Hrvata u BiH*, potom slijedi: *Hrvatski jezik; kulture ustanove i položaj Hrvata u BiH*. (205.-214.).

U BiH nema jedinstvenoga državnoga, tzv. bosanskoga jezika (hrvatski, srpski i bošnjačko-muslimanski) su svi bosanski jezici, točnije: bosansko-hercegovački jezici (str. 206.).

Materinski jezik bitna je sastavnica svakoga naroda i njegova duha. (str. 212.)

Ponavljani udar na hrvatski jezik prigoda je da posvijestim kako su povijest hrvatskog jezika i povijest hrvatskog naroda nerazdvojni. Jezik je polazište za učenje o tome tko smo. /Na to upozorava i akademik Zdravko Kordić. Udar na hrvatski jezik priprema je na osvajačke pohode. Stari su jezici korice u kojima se krije nož duha. Narodi ne ginu dok njihov jezik živi. Svojim djelovanjem kao franjevac potvrđujem da je u tijeku gotovo osamstoljetno djelovanje franjevacu u Hercegovini postalo pleterom čije su vijuge klesane osjećajima, mukama i težnjama hrvatskih i katoličkih ljudi, vazda svjesnih svoje posebnosti, svoje kulture i naravno njezine kralježnice – hrvatskoga jezika. Kralježnice su, toliki nitkovi, pokušavali slomiti i u tom žaru slomili zube. Pa i sada nesuvislom nedavnom deklaracijom

skupina „idiota“ koja ništa nije naučila iz povijesti, bezočnom i naoko nevažnom diverzijom koju su hrvatske vlasti i hrvatske kulturne institucije s prijezirom bacile u smeće.

No Hrvatima ništa nije sveto – pa ni jezik.

Naprotiv potpisnici protudeklaraciji o nacionalnoj slobodi i o pravu hrvatskog naroda na tu slobodu – i slobodu jezika, su sebe pokazali kao neonaciste i neofašiste na tlu ex-Jugoslavije. Tražiti danas zajednički, znači jedan jezik za više naroda, po onoj jedan jezik, jedan narod, jedna država, jedan vođa je čisti nacizam. Komunisti u prvi plan stavljaju okupljanje oko ideje, metaforično „zajednički jezik“, a ni države, ni nacije nema... samo „vođa i učitelj“.

Svaki dosadašnji zajednički jezik je završavao kao prilog ostvarenju velike Srbije.

Protuustavna „Sarajevska deklaracija o zajedničkom jeziku“, usmjerena je prije svega protjerivanju hrvatskoga jezika i Hrvata iz njihove domovine BiH. Potpisi brojnih Hrvata svjedoče da nemaju dostatno ni nacionalizma ni državotvornosti, a ni valjanih spoznaja pa ni pameti. Brojni ne vide i ne prepoznaju da deklaracija o zajedničkom jeziku treba do kraja omogućiti Muslimanima, koji su prijevarama i lažnim prijavljivanjem i na popisu stanovništva učinili da ih je u BiH više od 50 posto,

potpuno zavladaju drevnom hrvatskom zemljom, o ne i Crkva s franjevcima u kojoj zatrepere tanane strune opreza, a kako ne bi kada je naša Provincija sama poput svoga katoličkog puka doživjela masakr veći no igdje u dvadesetom stoljeću.

Prije nego je dr. Zdravko Kordić postao članom *Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* donosim stav HAZU i HKD Napretka u svezi s bošnjačkim pretenzijama:

U ime *Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti i Hrvatskog kulturnog društva Napredak u Mostaru*, vjeran načelima hrvatske, katoličke i franjevačke tradicije, koji stoljećima i na naslovljenom području čuvaju i bogate hrvatski jezik, poštujući autentične demokratske zasade, dižemo svoj glas u obranu temeljnih ljudskih prava i građanskih sloboda svakoga čovjeka i naroda da se suprotstavi napadu na hrvatsk jezik, a preko jezika i na sve hrvatsko u Hercegovini.

Naime, *Bosanska lingvistička akademija* u Stocu, *Matič-ni odbor Bošnjačke zajednice kulture „Preporod“* u Sarajevu i *Odsjek za bosanski jezik i književnost Fakulteta humanističkih nauka Univerziteta „Džemal Bijedić“* u Mostaru, 29. travnja 2016. donijeli su javni proglas: „*Neretvanska deklaracija o bosanskom jeziku*“.

Riječ je o političkom udaru u same temelje Ustava Bosne i Hercegovine. Pod tobožnjom skrbi za očuvanje imena bosanskoga jezika otvoreno je iskazana teritorijalno presezanje prema prostoru neretvanske doline, koji bi u budućem preustroju BiH imao postati teritorijalnom okosnicom trećega, hrvatskoga, entiteta, a na kojem većinom žive Hrvati kao ustavni konstitutivni narod s pravom na slobodnu uporabu hrvatskoga jezika.

Sadržajno tekst je pamflet sastavljen od niza povijesnih neistina i lingvističkih netočnosti.

1. U prvom redu obrambenoj, diplomatskoj i humanitarnoj potpori Republike Hrvatske.
2. U ratnom razdoblju 1991.-1995. muslimansko političko vodstvo je zlorabilo hrvatsko povjerenje i djelovalo protiv interesa hrvatskoga naroda u Bosni i Hercegovini, provodilo politiku etničkoga čišćenja i pokušalo vojno zauzeti neretvansku dolinu.
3. Protuhrvatski muslimanski rat u Federaciji BiH vodi se i nakon 1995. uz potporu dijela međunarodne zajednice izbornim inženjeringom, političkim atentatima, uništavanjem hrvatskoga gospodarstva i bankarskoga sustava,

što je uzrokovalo nezapamćeno iseljavanje čitavih obitelji s hrvatskih prostora.

Neretvanska deklaracija nastavak je rata na kulturno-jezičnom planu.

U razdoblju srednjovjekovne i novovjekovne povijesti „bosanski“ je prema dostupnim dokumentima jedan od hijerarhijski nižih idioma hrvatskoga jezika, istorazinski je dubrovačkomu i dalmatinskomu, a ne srpskomu ili bugarskomu. Tako ga interpretira i Bartul Kašić u *Ritualu rimskom*, 1636.

Zaključno:

Hrvatski je jezik ustavna kategorija bosanskohercegovačke države i kao takav neodvojiva sastavnica nacionalnoga identiteta ne samo Hrvata u neretvanskoj dolini i na čitavom prostoru BiH, nego i onih bosanskih građana koji se osjećaju Hrvatima islamske vjere.

Hrvatski narod je tijekom više stoljeća živio rastavljen na tri međusobno neprijateljski zavađene države (Austrija na sjeveru, Turska u Bosni i Hercegovini i šire, te Mletačka Republika u Dalmaciji i slobodna Dubrovačka Republika), u franjevcima Bosne Srebrene imao jedinu snagu koja ga ujedinjuje. U Trebinjsko-mrkanjskoj biskupiji su djelovali i hrvatski svećenici s

latinskim jezikom koji su propovijedali i dijelili sakramente na hrvatskom. A u pojedinim dijelovima BiH djelovali su hrvatski popovi glagoljaši, kao i u susjednoj Dalmaciji.

U skladu s gornjim primjedbama potrebno je osigurati dosljednu primjenu hrvatskoga književnog jezika u medijima, školama, novinstvu, javnom i političkom životu. kad se god radi o hrvatskom stanovništvu, te da službenici, nastavnici i javni radnici, bez obzira otkuda potjecali, službeno rabe književni jezik sredine u kojoj djeluju.

Prisjećajući se uporozorenja popa Martinca iz vremena Krbavske bitke 1493. kako Turci „*nalegoše na jazik harvatski*“ ovim odgovorom na Deklaraciju posvješćujem da je u Hercegovini *teško bilo Hrvat biti*, te upravljam navedene primjedbe cjelokupnoj javnosti da se osvjesti pred novim napadom. Zato je jedini način, piše Domagoj Tolić, „da se Hrvati izbore za svoju federalnu jedinicu... Sve drugo je srljanje u maglu iz koje izlaz jedino vodi izvan zemlje u kojoj su rođeni.“ (*Hrvatski tjednik*, 28. travnja 2016., str. 46.-47.)

Minulih gotovo osam stoljeća naši fratri su ponavljali puku i javnosti poruku kako je vjera inkarnirana, utjelovljena u kulturu, kao i jezik postajući tjelesni izričaj te da je glagoljica – najstarije poznato hrvatsko pismo potekla iz crkvenoga miljea

i odnosa prema Bogu. Jezik i pismo pomlađivano bosanicom i latinicom postalo je materinsko pismo hrvatskog naroda koje pomlađuje svoj standardni jezik.

Uza sve to moj narod je kao najstariji na ovim područjima, s mnogo hrabrosti, ostao vjeran sebi i svom jeziku.

Svjesni smo da se ne mogu prihvaćati interkulturalne vrijednosti bez poznavanja vlastitog identiteta.

Za mene jezik, vjera, nacija, kultura i civilizacija život znači.

Suosjećajući s navedenim porukama, učim, pamtim i ne zaboravljam da su dobre knjige napisane na materinskom jeziku vrijednije i od piramida, jer one grade spomenike u srcima onih koji ih čitaju. Želim da i navedeni razgovori u vašim dušama sagrađe spomenike bogoljublja, čovjekoljublja i domoljublja, te uvelike oplemene vaš život i djelovanje. Dok ovo tražim za hrvatski narod, nimalo ne umanjujem zahtjeve drugih naroda i narodnosti koji žive u Bosni i Hercegovini. Jedino uz prakticiranje stoljetne poruke tuđe poštuj, a svojim se diči, moguć je zajednički život i dobrosusjedni odnosi u našim krajevima.

Na taj način moguće je stvoriti BiH kao ravnopravnu zajednicu zadovoljnih i sretnih naroda. U protivnom, zajedničkoga života nema, nego samo životarenja.

Svjestan sam ispravnosti životne mudrosti potvrđene nebrojenim porukama ljudskih života da čovjek snuje, a Bog određuje, te prihvaćam ono što Bog odluči, nakon što ja svim poštenim sredstvima onemogućim zlo oko sebe, da konačno dobro mora pobijediti u mom životu.

Akademik Zdravko Kordić sažima ponavljane nasrtaje: *Materinski jezik bitna je sastavnica svakoga naroda i njegova duha.* (str. 212.).

Umjesto zaglavlka

Večeras je među nama Zdravko Kordić koji je 29. rujna 1955. godine krenuo na put iz prve postaje rodne Tihaljine. Redale su se njegove životne postaje: Ljubuški, Sarajevo, Grude, Jablanica, Međugorje i Mostar.

Književni rad započeo je u Tihaljini pjesmama već 1973., te je iste godine i dobitnikom nagrade „Šimićevih susreta“ za ciklus pjesama mladih pjesnika. Od tada do danas objavio je 13 knjiga. Pjesme su mu prevedene na više stranih jezika. Bogat je njegov književni rad i izvan vlastitoga pjesništva – te je poznat kao antologičar i autor književnih zbornika, kao i većeg broja knjiga književno-kritičke, estetičke i filozofske tematike, i kao urednik književnih časopisa. Radio je kao prosvjetni i kulturni djelatnik u širokom luku interesa i prinosa.

Književna kritika dala je obilato svoje mišljenje o Zdravku Kordiću, svrstavajući ga u jedno od najznačajnijih imena suvremenoga hrvatskoga pjesništva. Kordić je bio član DHK HB, Mostar. Član je DHK, Zagreb, te HFD-a, Zagreb. Izdvajam dijelove iz ocjene predsjednice Enerike Bijač o nagrađenoj knjizi pjesama „Prostorvrijeme i krik“ koja je nagrađena „Neretvanskom maslinom“, 2019.. U svojoj ocjeni predsjednica Bijač je rekla: „tematski je višeslojna knjiga koja u potpunosti zaokružuje pjesničko djelo ovog pjesnika, donoseći prepoznativi prinos i ton njegova rukopisa: njegovih tema, poruka i pjesničkoga izričaja. „Kao što nam i sam naslov zbirke kazuje – riječ je o prostoru i vremenu u istosti vremena i prostora, te o svojevrsnom kriku nad prostorvremenom, odnosno prostorom i vremenom, što je i naslovnica knjige zorno podvukla.“ „Rekla bih, nastavila je predsjednica Bijač, da se time sugerira sadržaj, odnosno višeslojna tematika i poruke kojima se bavi pjesnik unutar korica zbirke „Prostorvrijeme i krik“: od lokalnog, našega hrvatskog realnog prostora i vremena, ali i duhovnog stanja čovjeka u tom prostoru i vremena u kojemu se, i danas, ovdje događa naša povijest, u kojoj se proteže i naše nadpovijesno, sa svim naslagama i mijenama – te se sve sastavlja na globalnoj razini gdje u sudaranju interesa pucaju šavovi svijeta, koji sve više grca u nevoljama pa i

ekološke naravi u prirodi, ali i u ljudima koji gube smisao za očuvanje baštine, materijalne i nematerijalne i razvijanje humanizma među ljudima... Ova zbirka pjesnikova je opomena, krik iz tišine za otrježnjenjem čovjeka i potrebom usklađivanja života s prirodom, s prostorom, s temeljnim vrijednostima života u kojima se žive prostor i vrijeme kao sasvim realne ljudske potrebe, ali oslonjene na okomicu i duhovne vrijednosti koje čovjeka čine *homo sapiensom* okrenutim humanizmu kao temeljnoj vrijednosti života na Zemlji. Imajući u vidu sve sastavnice književnoga puta, ali i govorno područje iz kojega je Zdravko Kordić – treba li dodati da je zbirka „Prostorvrijeme i krik“ pisana blistavim pjesničkim jezikom, u kojemu metafora donosi snagu razmišljanja i poruka izrečenih bez patosa, s malo riječi – koje kazuju mnogo o ukupnosti.“

Poruka: „*Ponovno čitah i tragah i čini mi da je bilo valjanih razloga da iznova tragom riječi krenem u dubinu i visinu i skupa s pjesničkim krikom još jedanput preispitam prostorvrijeme!*“ (str. 118.) – (dr. M. Tokić).

Zdravko Kordić je domovini i narodu darovao svoju pjesničku i književnu nadarenost i još mnogo toga. „Želimo akademiku Zdravku Kordiću daljnju uspješnu plovidbu tim putem.“

Mostar, 26. studenoga 2022. godine.

Miljenko Stojić

PA TO JE I NAŠ KRUG

Zdravko Kordić, *Djela*, I. – IX, Zagreb – Mostar; 2022.

Dodoše i ta vremena da se tiskaju Djela, ne ćemo reći sabrana, jer pisac je živ i još će, ako Bog da, pisati. Uostalom to je i naznačio u VII. svesku u poglavlju Prvotisak. Misli se na pjesme, jer odatle je Zdravko Kordić krenuo i k tome neprestano ide, pa ma što radio.

Svezaka je, do sada, vidimo sveukupno 9. Nisu izlazili korak po korak nego odjedanput svi zajedno. Odraz je to Kordićeva društvenog stanja. Neki kojima je uputio zamolbu za pomoć u tiskanju ovih djela nisu se odazvali te ih on uredno navodi u letku ubačenom u I. svezak. Nije mu to prvi put da je ostavljen na cjedilu. Ponajbolje o tome piše Ilko Barbarić u ogledu »Pjesnici i bolesnici« donesenom u svesku VIII. (str. 479.) s nadnaslovom »U povodu«. Samoprozvani hrvatski član predsjedništva BiH Željko Komšić smjesta je Kordića nogirao čim je zasjeo na stolicu. A u Mostaru ga nije dočekalo mjesto

koje ga je trebalo dočekati u Zavodu za školstvo. Zasjele neki drugi na njegovu stolicu, kao na stolice onih što odoše braniti domovinu u ovom zadnjem ratu. Ali Kordić se unatoč svemu nije predao, nastavio je raditi i boriti se te je skupio i sredstva za tiskanje ovih djela.

U crno zavijena djela, ali sa svijetlim sadržajem, započinju govorom o A. B. Šimiću. I tako čitav I. svezak. Nije to puki dug zemljaku, već novo vrjednovanje njegova života i rada. Kordić je jedan od prvih koji se usudio dokazivati da Šimić nije nikakav bezbožni i iskorijenjeni pjesnik. Takvima su ga nastojali prikazati tek u jugokomunističkom sustavu za svoje opravdanje. Kordić je čak doktorirao dokazujući da je Šimić bio otvoren Bogu i da je njegov nazovi bezbožni govor ustvari samo traženje transcendencije, Boga, naše vječnosti s onu stranu života. Šimićeve »avangarda« nije jugokomunistička avangarda, ona je sasvim nešto drugo. I uspio je dokazati te svoje teze pa preporučam svakako pročitati tu Kordićevu donesenu disertaciju.

I sljedeći svezak, II., naš pisac posvećuje jednom književnom velikanu iz Hercegovine: fra Janku Bubu. Piše o njemu ne doktorat, nego nekoliko vrijednih studija. Prikazuje ga onakvim kakvim on zaista jest: čovjekoljubiv, domoljubiv,

bogoljubiv. Nije zaboravio ni Bubalov odnos prema Kraljici Mira sažet u knjizi »Tisuću susreta s Gospom«. Ovako općenito o njemu razmišlja. »Bubalov jezik nije isključivo preuzet iz lingvističkoga poimanja jezika već iz jezika kao totaliteta iskazivanja misli, osjećanja, ideja s naglašenom regionalnom jezičnom introspektivnošću. Njegova rječitost i komunikacijska funkcija izvanjštene su i ostvareni kroz solilokvij, kroz zamišljeni i mogući dijalog s vremenom, prostorom, zavičajem, čovjekom, manje s mogućim i potencijalnim čitateljem.« (II., str. 111.). Zaključuje: »O Bubalu su mnogi pisali, ali smatram da je njegovo djelo još uvijek nedostatno istraženo s obzirom na estetsku i prije svega poetsku vrijednost njegova djela.« (II., str. 13.) I onda Kordić nastavlja o suvremenom hrvatskom pjesništvu BiH. Ali ne ćemo sada o tome.

Ako bismo željeli ukratko ocrtati Zdravka Kordića, onda bismo ga mogli poglavito ocrtati slikama koje smo naznačili u govoru o spomenutoj dvojici hercegovačkih i hrvatskih pjesnika. Takav je Kordić od početka svoga pjevanja, iako su drugi nastojali odlučivati kako će izgledati te njegove pjesme kada se pojave u javnosti. Govori on o tome dok spominje svoju prvu knjigu pjesama »Svjetlost snovidjela«. Trebale su joj dvije godine da stupi pred čitatelje ili da se riješi cenzorskog sita.

Dok pokušavamo osvijetliti književni lik Zdravka Kordića kroz ova pred nas rasprostrta djela, za oko mi je zapela jedna od njegovih prvih pjesama *Sacramento*. U popratnoj bilješci on navodi da ju je objelodanio u negdašnjem dvotjedniku *Oko* u rubrici *Mladi pjesnici* pod uredničkom palicom Stojana Vučićevića. Kordić je pjesmu bio zagubio, Vučićević je rano umro te je tako sve prekrpio zaborav. Ali pjesma se pronađe i obradova našega pjesnika. Ovako ona ide: *Turobna rika planina/ Grč plamena i pjev/ Izvora/ Ugasle zvijezde vjetrom ne/moći/ Božanski drhtaj glasa/ i sacramento vjetra,/ u gluhom prostoru straha// I sablast vjetra/ i rika plamena/ u duboku jezu putuju* (VIII., str. 542.) Mora se priznati da je Kordić kasnije slijedio osnovnu potku ovoga pjeva, naravno dotjeranije i zrelije.

Bilo je za očekivati da pjesnik, iako je i književnik u širem smislu, upravo pjesmama započne ovu svoju nizanku ispisanih riječi. On se s tim pojavljuje tek u VI. svesku dodajući mu još jedan. Dobiva se dojam kao da je htio poći od konca, kakav je sada, pa polako prema početcima. I onda je sve zaokružio govorom drugih o njemu, dodavši svemu na kraju i neke svoje oglede. Time jasno kaže takav sam, ali jesam i ovakav. Ima, naime, u tim ogledima i govora o našoj prošlosti i govora o našoj sadašnjosti. Pjesnik se bori te, između ostalog, šalje *Otvoreno*

pismo »neovisnim« hrvatskim intelektualcima Herceg Bosne. Ali, bolje ništa o njima, teška je to tema.

Prikazivao je Kordić i djela drugih, a nije tek samodopadno prebiraio po njihovim riječima o njemu umjujući što su htjeli zapravo reći. Sadržaj je to III. – IV. sveska. Poglavitio su u motrištu nećija književna i publicistička djela, ali ima i ispravljanja nezasluženih nepravdi kao u ogledu »Izvjješće o radu Ogranka MH – Mostar od 16. studenoga 1996. do danas«. Kada je taj ogranak zapravo zaživio, tko mu je bio na čelu..., zanimljivo je pročitati.

Nikako ne smijemo preskočiti ni filozofski rad Zdravka Kordića. Donesen je u svesku V. Govor je u njemu općenito o filozofiji, ali i filozofsko promišljanje sadašnjice i umjetničkoga stvaranja. On tu traži čovjeka, traži Boga. I treba reći da ih pronalazi. »Pijetet znanstveno-tehničkoga racionaliziranja i kalkuliranja čimbenicima zamračuje pjesničku umjetnost, uništava ono što je u njoj sadržano i iz čega ona proizlazi. Ako su znanost i tehnika legitimni sljednici konzekventno izvedene povijesti metafizike – znači li to da su znanstveno-tehnički postupci metafizički, ili su potpuno neovisni od nje, što zaključuje prirodna znanost – pošto je, po njezinu priznanju, metafizika uništena?! Znači li to nadalje, što nas ovdje zanima, potpunu

nemogućnost pjesništva? Ili je pjesništvo puki nadomjestak i privjesak znanstveno-tehničkoga operacionalizma? Očituje li znanstveno-tehničko doba svoju moć kroz „Auschwitz“, kroz „hladni rat“, kroz nuklearnu energiju super-bombe? Čemu pjesništvo poslije svega toga?« (V., str. 291. – 292.)

Odgovoriti nam je svima na to, a ne samo našem pjesniku, dok u međuvremenu pokušavamo sažeti misao o Kordićevim djelima. Pokazuje se da je on nadaren riječju i Riječju. Neprestano traga za tim odrednicama, baš poput Šimića, neprestano uranja u bitak življenja, baš poput Bubala, neprestano ide naprijed baš poput sebe samoga. Zbog svega toga čitajući ih doživljavamo da je ono o čemu Kordić govori i naš krug u kojemu se krećemo.

Djela su mu zacijelo dobar doprinos hrvatskoj književnosti, bila ona toga malo više ili malo manje svjesna. Sve će se odigravati kroz odgovor na Kordićevo pitanje: »Može li se, ne samo hrvatstvo, već Zapadno kršćanstvo spasiti, je li Zapad odveć iznevjerio kršćanstvo...« (V., str. 499.) Živi bili pa vidjeli!

Ljubo Krmek

SLOVA OD KOROTE

(Zdravko Kordić, *Djela I.-IX.*, Zagreb-Mostar, 2022.)

Ne događa se često da se književniku za života objave Djela, iako se to u zadnje vrijeme događa češće nego prije. Upravo to uspjelo je kolegi književniku Zdravku Kordiću te mu iskreno čestitam. Ni meni se ne događa često da moj dom posjeti renomirani književnik s naramkom sabranica. Ovih je dana kolega Zdravko počastio i moj dom i moju obitelj kako svojim dolaskom, tako i svojim djelima, najavljujući im skoro predstavljanje javnosti. Zamisao mu je da i ja kažem koju riječ o ovom velebnom izdanju.

Devet knjiga u crnim omotima! Tisuće stranica! Poezija, promišljanja, ogledi, recenzije, književna kritika – kako o drugim, tako i drugi o njemu... ne bijaše mi svejedno. Pisati i govoriti o nečijem sveukupnom književnom stvaralaštvu nije nimalo jednostavan posao, ali je istodobno zanimljiv i izazovan. Kojoj god vrsti književno djelo pripadalo, u svoj svojoj

pojavnosti, uvidom nam nudi niz upita, poruka, a nerijetko sublimiranja pojedinih događaja, što također nosi sa sobom neograničeni broj tumačenja i objašnjenja.

Djela koja stoje ispred mene kao vitezovi s crnim plaštovima pripravnici za boj, zagonetka su koju treba gonetati i po mogućnosti odgonetnuti. S koje im strane prići, pitam se, kad nikad ne spavaju, kad su vječitici pripravnici za napad?! Nemam puno vremena jer ako me opaze, gotov sam! Bacivši pogled po frontu i po dubini, odlučujem, svi su udarali na pjesme – gdje je najjači, te u žaru borbe i ne vidješe pozadinu, ne vidješe gdje ja tanka linija obrane, ahilova peta Zdravkova slova. Ne dam se ni ja! Udaram na zapise – pa 'ko koga... Čini mi se da je tu najranjiviji... Tu je između sna i realnosti... tu su u istim slovima pjev i plač... suza i mač... tu se od hladnoće gori... vojuje i Boga moli... tu se umire pjevajući... budan sanja hodajući...

Zatekoh ga sa slovima na obuci. Zornost! Valjano izgrađena predodžba prostora, vremena i oblika, zbiljnost, svestranost, smislenost. Samorad! Zapažati, tražiti, nasljedovati, sumnjati, tražiti istinu, duhovno snažiti. To su njegovi glavni pokretači. Kako sam ga zatekao, položio je slovo ispred mene, muški, drugačije i ne očekivah. U trenu odlučih, od njegovih slovnih vojnika sastavit ću slovnu satniju, kako bih približio ovog diva

hrvatske riječi široj publici. Najprije krštenje: *Tužno raspelo ljubavi!* Da, tako ću ih imenovati.

Ta beskrajna tuga koju mi nalaže ljubav, posvemašnje ulazi u tišine, u soliloquie bezmjerja. Ta nepojavnost u tišini samoće, ta elokvencija tišine, rasta bezmjerja guši me s druge strane oceana kojega nisam obujmio. Ta druga strana živi u mom nutarnjem bezmjerju. Ona je nepojamna. Tjera me u agoniju. (IV., 23./24. travnja A. D. 1999.) *Mjerio sam precizno svoju tugu. Mjerio sam svaku suzu, svaki trag.* (V., 11. rujna A. D. 1999.) *Duša je simbol tuge. Ona je istodobno stanje svijesti i čimbenik tijela. Ona je za mene kozmička. Kužno se širi poput lave koja izbija iz vulkana.* (III., 20. travnja A. D. 1999.) *Možda je dosta tuge u mom srcu za naredno tisućljeće.* (III., 20. travnja 1999.) *Možda će proljeće granuti i u mojoj duši.* (XXXXX, Mostar, rujna A. D. 1999.)

Kada sastavih ovu satniju od Kordićevih slovobojevnika, shvatih da ću i sam ostati kratkih rukava. Nije ju moguće pobjediti. Vinut do odnosa čovjek-Bog, s temelja nepravdi nanese-nih našem narodu te osobnih pretrpljenih nevolja, a slijedeći razum i srce, sav Kordićev pjev, kao u pravilu, prerasta u krik. Nije to samo krik nemoćnika, to je i lavlji krik. Upozoravajući i pozivajući krik iz nutrine bitka. Krik napadnutog, krik opstan-ka. Njegovo duboko duhovno poniranje u sebe, u svoju nutrinu,

iznjedrilo je snagu i moć poetskog govora koji je duboko svjestan odgovora na pitanja što živi, zašto je u prolaznosti, odakle je došao, komu pripada te kamo ide. Kako i u zapisima – tako i u pjesmama, njegovo je slovo hladno, nije dopadljivo, nije pjevno. Gotovo je nerazumljivo za širu čitalačku publiku. Dolazi iz najužeg kruga hrvatskog intelektualnog pjesništva. Njegovo je slovo namijenjeno misaonom i elokventnom čitatelju koji se može, zna i voli odmetnuti u prostor traženja smisla života u kršćanskim granicama. Božji je to vrt, u kojemu pada onaj bojovnički gard o kojem sam govorio, gdje vojnici spoznaju i proširuju znanja o duhovnom svijetu, uz neizostavnu Božju pomoć.

Raščlaniti koncept Kordićeve poetike zahtijevalo bi posebnu i temeljitu studiju. Zdravko Kordić je pjesnik jezika, domovine i otajstva. Njegovi pjesmotvori su većinom nastali u grču, zapravo bih mogao kazati izgrčeni su na papir. Kao da je u svaku od njih ugradio dio sebe, pa ga razmonitiravaju, rastavljaju, rastakaju... Gdje je praizvor pjesničkog zanosa Zdravka Kordića?! Negdje između zemnog i nebeskog, između života i smrti, između prolaznosti i vječnosti, između sna i jave... Zamjetno je kad pjeva o ljubavi, o smrti, o tami, kad ispušta zazivne krikove nemoći, kad cijele stranice prekrije koprena pesimističnog

naboja, u slutnji je svjetlost, neprestana borba za slobodom, borba bez predaje, žudnja za ljudskim dostojanstvom, ponos predaka, priziv istine – priziv spasa.

Poetska kružnica Zdravka Kordića nije zatvorena, nije sastavljena, iako je zaokruženo središte, os oko koje se vrte – rađaju njegove pjesme. Metafizičko i pojavno! Bog i čovjek! Postanak i nestanak – zipka i smrt (Kordićevski)! Isus i Hrvatska! Savršena okruglina koja svojom grandioznošću obuhvaća sve što je napisao. Kordić je jedan od onih književnika koji je zreo krenuo u pjesništvo što se vidi već iz njegove prve zbirke pjesama *Svjetlost snovidjela*, 1980. Otad pa do danas dugo i mukotrpno dozrijeva unutar osobnog književno-kritičko-filozofskog diskursa. Okruglica Kordićeve poezije dobila je i svoje ime i svoje vrijeme, nazvao bih ga *Vrijeme vriska*! U to ime i to vrijeme ugradio je i svoj usud, svoj krik, svoju usamljenost, unatoč mnoštvu kojim je okružen. U toj egzistencijalnoj strepnji vriska stalno je razdvojen na dvoje, na usud i strepnju. Jedino sastajalište – pribježište ovih polovica pronalazi u vjeri. Vjera je jedini spas, kako za pojedinca – tako i za domovinu. U pjesmi *Isus i Hrvatska* svoja najintimnija promišljanja smješta u riječi koje nam daruje kao mogućnosti Otkrivenja i nastavljanja mirnijeg produžetka:

ISUS I HRVATSKA

(Tûžim nad krijesnicama Hrvatske)

Gospode,
tisuću godina korijen nam sijeku
a stabljika smo na vjetru
u klancima tvojim.
S ponornicama pjenušamo u nadi.

Niz Tvoje tijelo, okrvavljeno,
zadah smrti kruži.
Između Tebe i mene izvor
a oko njega patnja k'o rijeka teče.

Tisuću godina
korijen,
tisuću godina sječivo!
Tisuću puta pjenušam
u Tvom krvavu tijelu
u utrobi zemlje Hrvatske.
O, majko neutješna!

Koliko je samo skupljeno bola u ovoj tužaljci?! Dramatski moment je fiksiran u stihu ...*tisuću godina sječivo!* koje vlada tisućljetnim korijenom, dok je kao kontrapunkt završni stih zaziv majci – simbolu ljubavi i nade *O, majko neutješna!* Obuhvatiti cjelokupno Kordićevo djelo koje je prepuno kristalnih misli, te iznijeti to sve u jednom prikazu, nemoguće je. Ja sam ovdje otrgnuo samo jedan biser koji mi je bljeskao malo jače od ostalih iz zbirke *Unutarnji svemir*. Ako Kordićevo pjesništvo zamislimo u kružnici kako sam naveo, ne možemo izbjeći pozlaćeni ram od jezika. Najveća moć čovjeka jest riječ – jezik kojim govori, kojim imenuje, kojim izgovara sebe i svoj svijet. Iz bezdanog vrela riječi Zdravko je Kordić iznjedrio hrvatsku jezičnu strast. Pentrajući se po vrletima jezika popeo se do samoga vrha.

Kad bih morao u desetak izraza opisati devetoknjižje Zdravka Kordića zvučalo bi to ovako: gorki osjećaji, duboka misao, prenategnuti živci, uzrujanost, ogorčenost, nemiri, bespomoćnost, ugroženost, upozoravajući krikovi, antimuzikalnost, antiplastičnost, originalnost. Naprotiv, kad bih morao jednom riječju imenovati njegovo pjesništvo bilo bi to: savršeno! A kad bih pročitao ili čuo nešto slično, nazvao bih ga Kordićevsko!

Nažalost, Zdravko Kordić doživio je nerazumijevanje, nezahvalnost i neshvaćenost! Unatoč mnogim podlicama, nezaobilazan je u hercegovačkom kulturnom identitetu. O njemu i njegovom djelu, vremenu i prostoru u kojem je stvarao, ljudima iz njegove blizine, budućnici – stručna kritika i svekolika kulturna javnost, najbolje će upoznati u njegovom sveukupnom djelu. Iako sam u svojoj knjižnici imao većinu Kordićevih knjiga, ipak sam ostao nemalo iznenađen otvaranjem korica devetoknjižja. Još bih na kraju tek dodao kako sam siguran da Zdravko Kordić nikada ne će zaći u umirujuće pjesništvo, pjesništvo sretne harmonije. Pjesnik je to koji ne izdaje!

Miljenko Stojić

POVRATAK

Zdravko Kordić, *Na zdencu*, Zagreb, 2023.

Pišući o *Djelima* Zdravka Kordića u 9 svezaka izašlima prošle, 2022., godine napisao sam da će on očito i nadalje pisati, nije sve završeno s tim sabranim djelima. Ne ću reći da je poslušao mene, poslušao je sebe. Pred nama su tako neke njegove pjesme iz tih *Djela*, neke nove, ali i neke novopronađene.

Opet bih počeo s prvom donesenom pjesmom, *Sacramento*. U posljednje vrijeme primijetih da te pjesme u nečijim zbirkama puno više kažu nego što izgleda na prvi pogled. Pojašnjava Kordić da je bila zagubljena, kada ju je pronašao osjetio se onim pastirom iz evanđelja što pronađe ovcu svoju izgublenu uz Isusovu pomoć, kako kaže, pa onda spominje i Stojana Vučićevića... A sama pjesma napisana je u duhu ondašnjega vremena, sedamdesetih godina prošloga st. U duhu hermetizma. Drukčije je bilo teško. Jugokomunizam pritiskao pa ti kušaj otvorenije govoriti. No, ni Kordić ni drugi nisu zaboravljali tko

su i što su. Svoje domoljublje i svoju vjeru pružali su drugima u naznakama stihova. Poslušajmo samo ovo. »Božanski drhtaj glasa/ i sacramento vjetra,/ u gluhom prostoru straha« A prije toga kaže »Ugasle zvijezde vjetrom ne/moći«. Onaj tko se tada usudio mogao je puno toga pronaći u tim stihovima, ako je uz to imao i prikladno znanje o sebi i svojoj povijesti.

Ipak, Kordićev hermetizam topi se kao što se topila ona nesretna jugoslavenska tvorevina. Vidimo to lagano kroz ovu zbirku. Izranja on tu još pokatkada, ali je potpuno drukčiji. Sada je to pokušaj da se na »mističniji« način kaže nešto što nam se čini da nije tako lagano, a ni potrebno, objasniti »jednostavnijim« riječima. Zapravo, na jedan način povezuje sva tri dijela u zbirci, ili možda ciklusa, naslovljena rednim rimskim brojevima. Sveukupno ih je tri. Mogli bismo sada u duhu židovstva tražiti je li pri oblikovanju ove zbirke mislio na dubinsko značenje toga broja, ali si radije to pustimo za domaći uradak.

Okrenimo se, pak, posljednjoj pjesmi u zbirci: »Tuđina kao suza i utjeha«. Posvetio ju je svojoj obitelji. Nekim »estetičarima« možda se ne će svidjeti. Kroz usud svoje obitelji progovorio je o usudu hrvatskoga naroda. Zobala ga je i još ga zoblje tuđina. A vode Tihaljine neprestano teku, naš duboki zalag

ostao je kao trepet lišća u našim šumama, u našim njivama... Dodajmo ovome još sljedeće stihove: »Ostaje nam nedovršena molitva/ kroz blagu riječ koja spaja,/ zbližuje trobojni stijeg i smrt«. Pjesnik je ovdje čisti on, vratio se sa svih životnih putovanja, pa i lutanja ako grubo ne zvuči, stao pred svoje životne vrijednosti i uskliknuo: Spreman sam.

Ovaj usklik možemo različito tumačiti. Ja ga tumačim u duhu pjesama: Idem za Tobom; Zagrljaj mira i još nekima u kojima se više ili manje ogleda ova naoko nova, duboka crta pjesnika Kordića. Ja bih joj još pridružio i crtu iz pjesme »Opuštjelo ljudsko srce«. Kordić razmišlja o sebi, o svome usudu, ali razmišlja i o onome bratu i sestri kraj sebe, onima čije su se kosti rasule diljem kugle zemaljske. Mornari su to sa Zvonimirove lađe kojoj demoni ne mogu ništa. »Croatia je izniknula kroza stoljeća,/ na Gori hrvatskoj/ i na Kristovu zakonu« (*Sklopljene oči mora*) Treba svemu ovome pridodati i onu pjesmu »Ne zatvara se krug«. Pročitajmo ju i razmislimo o porukama koje nam donosi.

Tu su još negdje i misli na Stojana Vučićevića, potražimo ih u ovom obilju stihova. Htio bih samo reći pjesniku Kordiću da se ne boji za sve ono što nazva svojim (»Pismo Katarini Zrinski ili danas: Kuda plovi Hrvatska«). Prolazit će vrijeme, prolazit

će ljudi i događaji, a prave će vrijednosti uvijek ostajati. Opisuj ih i dalje, pjesniče Kordiću, da to bude još jedan tvoj doprinos biću hrvatskoga jezika koji nam krađu, ali ga nikada ukrasti ne će. Zna to dobri duh ovih pjesama.

Ljubo Krmek

PJEV S IZVORIŠTA KRIKA

(*Na zdencu*, Zdravko Kordić, Biakova d.o.o. – KULTURNI
DOM Antun Branko Šimić, Zagreb – Grude, 2023.)

Počinem ovo svoje razmišljanje po rubovima krikova ne-
tom pročitanih u novoj zbirci pjesmotvora starijeg mi ko-
lege Zdravka Kordića. Starijeg po mnogočemu, po godovima,
ispucaloj kori, slovnim brazgotinama, po žilju zakorovljenom
traženjem toliko željna zdenca... Zdenca života... bitisanja...
unutarnjeg svjetla / s nebesa... Zdenčano je i naslovio svoj novi
uradak odajući nam do kud su doprle njegove žile... a gdje bi se
mogle napojiti nego *Na zdencu...*

Zakameleonjen u najezdu, *Nimfa rođena iz mojih suza, / iz
moje krvi... moje Tihaljine / roditeljice mojih valova / i vrela...*,
oživljuje mrtvu prošlost predosjećajući nesigurnu budućnost,
ispisujući *Očajanje koje obuzima zemlju, uništava svemir / do
najudaljenijih dubljina*. I sve doživljene i nadolazeće orkanske
oluje zapisuje *ptičareč između neba i zemlje koja nepresušno*

kucaju u njegovom srcu. ...*Valja umrijeti u zavičaju...*, ali mora li se začuti *krik s križa*, pita se pjesnik! Mora li tren smrti biti okrutan i strašan?! Hoćemo li u zagroblju pronaći smiraj i pokoj?! Iz stiha u stih pitanja se hamletovski gomilaju... Po danu ga umiljavno moljakaju, noću bude iz sna... čim okrene leđa vrisnu... i vrišteći naviru i prijete... okružuju ga... stisnut, stješnjen, ponižen, ispušta krik: ...*Gdje je čovjek: gleda li prolivenu krv / ili Boga Spasitelja...*! Sudbonosno pitanje koje uključuje i sva druga koja idu s njim, a jedno od neminovnih koje se nameće svakako je: Tko se boji istine?

Malo je onih koji se ne boje istine. Malo je onih koji se nisu priklonili ovozemaljskom i ovodobnom. Malo je onih koji sebe ne smatraju bogomdanim, malim božanstvima. No, ranjiviji smo više nego što sami priznajemo. Svi to znamo potajice, ali ipak guramo kola uz brdo, sve dok se ne strmoglave. Ipak, ima ljudi koji sadašnjost (koja se sve brže mijenja) ne prepoznaju. Niti pronalaze sebe u njoj – niti nju u sebi. Nisu to prošoljubi, kako ćete pomisliti na prvu, prije bih rekao obični pisari koji vjerno samostvaraju slovne slagalice, odajući u njima stanje vremena i prostora na kojem ovozemno obitavaju. Gorući su to vulkani riječi, koji često izasiplju slova patnje i očaja. *Riječi mi plove, / izlaze iz utrobe / i u nju se vraćaju..., ...kud god krenu,*

tijesno im je..., pjeva pjesnik Kordić, i dodaje: *...Meni je tijesno u Riječi, / tijesno bez Riječi...*, pa malo kasnije nadodaje: *...A Riječi je u meni pretijesno, / proviruje dolje-gore, vrije u meni...* i konačno zaključuje: *...Što bi pjesnik bez samoće, bez samotne patnje...* Istakao bih ovdje da se i sam ponekad zateknem u sličnom stanju, te savršeno razumijem što pjesnik pjeva, kako je žeđati san bez snova, te kako je vjetrati zaobzornim zemljama...

Iz egzistencijalnog bitisanja, iz očaja i izgubljenosti rađaju se krikovi, krikovi pojedinca čiji je senzibilitet u mnogočemu istančaniji od suputnika i supatnika, u pjesmi *Uronjena riječ* pita se:

...

Tijelo zbijeno između vidljivog i nevidljivoga,
između perceptivnoga i fenomenalnoga

LEBDIM

jesam li ja – ja

...

Stihovi su to osobnih nemira u kojima je dominantna jednostavna, shvatljiva i osjećajna refleksija o životu i smislu življenja. Pokušaj otvaranja nevidljivih prozora međusvijeta koji

su još dodatno i zamračeni. Ne nalazi nigdje čvrsta tla na koje bi se mogao osloniti. Usprkos svom nepristanku bačen je u svijet bez iskupljenja i nade. No, pjesnik konstatira da smo: ...*Ve- zani za život kao Mjesec za Zemlju; / kao pjesnik za pjesmu...*, te osuđenički upućuje vapaj budućnosnom izbavljenju:

...

Nek' prolazne utjehe utihnu,
nek se smiri unutarnji ocean
i neka se ugasi svaka zemaljska čežnja-
nek' duh lebdi nad zemljom,
nad morem i neka veže moj zemaljski prah
nerazrješivom nebeskom i
duhovnom ljubavi

...

(*Idem za Tobom*, str. 26)

A kad sunčana zraka raskine oblake, rastvori nevidljive prozore, odagna tamu, prestat će nesvrhovita lutanja, ukazati se vedri prostori, te će mir uspokojit uznemirenu pjesnikovu dušu predajući ga pouzdanu učitelju i jedinom vjernom pratitelju: ...*Idem za Tobom, za unutaršnjim svjetlom – / s Neba.*

Iako je razočaran i opterećen zemaljskim životom, utječe se Gospodinu.

Raznoraznim internetskim portalima i dalekovidnicama naše su oči privikle mračnini. Toliko da nas danje svjetlo zasljepljuje. Noć nam postaje dan, a tama naše svjetlo. Pjesnik Kordić nas svojim krikovima, poluintimno, želi osvijestiti, probuditi, upozoriti... Kao i ranije, i u ovoj svojoj najnovijoj zbirci pjesmotvora, ne pristaje na korjenitije modificiranje svog pjesništva. Iz njegove pjesničke radionice vrišti rapsodija krikova koji se ipak u ovoj zbirci otvaraju nebu i rascvjetavaju se cvjetovima svih boja usremljujući ih na pravo mjesto:

...

U krik galeba da stane svjetlo,
da zjenama svojim tamnim
napravimo raspukline
gdje ćemo obitavati;
gdje ćemo smjestiti krik
Krikom izreći šutnju plamena
i svjetlost plamena
da kaplje kroza svetu noć

...

(*Sunce, nebo, zemlja*, str. 61)

Gledajući s jezičnog i stilskog gledišta, s pravom možemo ustvrditi da u ovom novom Kordićevom uratku ima mnoštvo izvanrednih jezičnih izričaja i uspelih pjesničkih slika, pa i astralno čistih. Mogli bismo naglasiti i da je Zdravko Kordić zatočenik jezika. Slijed je to napajanja s nepresušnog zdenca patničkog slova ukorijenjenog u hrvatsku zemlju. Zemlju svjet-sku a našu, ranjenu a neosvojivu, neotuđivu. Poezija Zdravka Kordića nije i ne će biti nikada do kraja svakom jasna. U neke njene predjele teško je proniknuti, što ne znači da je treba zaobići. Dobra poezija živi u nejasnoćama, u metafizici. Ona nastaje u međuprostoru i nije racionalna prema životu kako ga većina promatra. Te flanerije mašte rađaju pikturalnu slovnu apstraktnost, svojstvenu samo Zdravku Kordiću.

PLOVIDBA RIJEČI

Nova zbirka poezije Na zdencu, pjesnika, književnog kritičara i filozofa, te urednika brojnih antologija, časopisa i zbornika Zdravka Kordića je svojevrsna životna obuhvatnost. Nadvisujući samoga sebe, uzdižući riječ u spoznaji, na prepoznativ način osvaja čitatelja u slobodnom stihu.

Zbirka je podijeljena u tri ciklusa označena rimskim brojevima na način da su u ciklusima tematski bliske pjesme. Pjesme su birane pomno i usklađivane dajući cjelinu i sklad.

Iako je, uglavnom, riječ o novim pjesmama, prva pjesma Sacramento se izdvaja jer je nastala 1973. godine, nakon toga izgubljena pa ne tako davno pronađena u časopisu „Oko“ za što smo zahvalni Stojanu Vučićeviću.

Kao potvrdni znak Božje milosti, otvorila je novo poglavlje, odnosno novu zbirku poezije. Pjesnikov dar koji se umnažao kroz godine, kroz brojna objavljena djela, upravo ovom pjesmom vraća na svoje početke i samo poslanje.

U stihovima Zdravka Kordića često je nadahnuće priroda, a posebno voda, uronjenost u mora i rijeke, krošnje jablana,

hrašće, zelena prostranstva, te zagledanost u plavetnilo neba. Srođen s prirodom otkriva onostrano, ponekad oku nevidljivo. Oživjele su nimfe, koje u grčkoj mitologiji predstavljaju ženska božanstava, odnosno duhove prirode. Tako se povezuju s plodnošću, rastom drveća i vodom. Kordić ih smješta uz Tihaljnu dajući joj novu dimenziju iskonskog raja. Impresije prirodom kroz filozofske misli ponekad otkrivaju mistične trenutke zanos, ali i pronalazi ishodišta.

Pjesma Na zdencu po kojoj je nazvana zbirka podsjeća čovjeka na njegovu smrtnost, te se u njoj pjesnik utopljava zavičajnim slikama, propituje o čovječnosti i žudi za Božjom blizinom. Zrelina stihova progovara snagom spoznaje. Veličina se otkriva u malenosti. Čovjek od svog rođenja do smrti najdragocjenije što može ostvariti upravo je Ljubav, a iz nje izvire empatija, srodnost s prirodom i mudroslovlje kao poruke za budućnost.

Kordić je u stihove utkao utjecaj velikog francuskog pjesnika Stépheana Mallarméa, te kroz pjesmu Mogućnost neuhvatljivosti ističe trajanje poetike i traženje smisla. Važnost Riječi pjesnik ističe u više pjesama u kojim:

“riječi plove/ izlaze iz utrobe i u nju se vraćaju.../„riječi je u meni pretijesno“ -

ali i priznaje da je srođena riječ u duhu,
što se i nazire u nizu stihova.

Pjesnik se ne suspreže biti glas razuma, pušta krik kroz riječi i opominje stihom „Bože, mi smo duboko zabrazdili“ u kojemu sažimlje svijest o bešćednosti vremena u kojem živi, jednako preuzimajući krivnju svakog čovjeka.

U prvom ciklusu pjesma istaknut je i nacionalni ponos, pjesmom Sklopljene oči mora, taj ponos iz stoljetnih čeličnih stamena snaži u Kristovu zakonu. Tako pjesnik uzbiba oluju nad usnulim morem. Ne dopušta zaborav i „ugrađuje u život mladih“. Spoznatu ljubav želi sačuvati, umnožiti i dati od sebe. Sam čin rađanja i slave života opjevao je u pjesmi Pod vedrim nebom, tijelo ljubavi, u kojoj na isti način raste pjesma, odjekuje i kroz bol i plač do slave novog života.

Mislina hoda za unutarnjim svjetlom, k Nebu, a u pjesmu Točka ishodišta stavlja kao krunu misli Nietzschea, kao da se jedan s drugim mislilac – nadopunjuju. Dok posljednjom pjesmom u ciklusu, Ne zatvara se krug u stihu, „Stihovi postaju svjedoci prolaznosti“ pjesnik nadraستا samoga sebe u pjevu o životu i smrti.

Drugi ciklus pjesama bavi se povijesnim temama. Posebno je dojmljivo utkano pismo muža na samrti svojoj ljubljenoj u

pjesmi – Pismo Katarini Zrinski ili danas: Kud plovi Hrvatska. Pjesnik ne skriva svoju tugu i zabrinutosti za budućnost.

Zbirka je posebno oplemenjena duhovnom poezijom u kojoj je izražena žudnja za mirom. Protagonist je oštar prema samom sebi i tako stihom „Starost donosi revnost, više slobode...“ potiče na buđenje i poziv milosrđu. Slično se odnosi i u stihu „Jesen je ušetala u moju sobu/ Ušla je u moje crvotočne kosti/ u moju dušu...“ kojom u smrtnom zanosu pali nove vatre života.

Posebno dojmljiva je pjesma Izgubi li se glas... koja uzvišenim stihovima se obraća i prema moru i prema nebu i prema zelenoj zemlji, svud kuda je pjesnik odaslao svoj glas a opet sačuvao ga u sjeni. Dok posljednjom pjesmom u drugom ciklusu, Pjesma o osamljenom glasu dopušta isti pjev pticama ili zanosu vjetra neka ispune sve prostore i budu gibanje glasa. Metaforom satkanom lijepim opisima pod stablom života u zvjezdanoj noći sniva vedrinu i novi svijet.

U posljednjem trećem ciklusu pjesama pjesnik je podigao spomenik riječima za preminule, bilo da je riječ o žrtvama Golog otoka ili o preminulim pjesnicima, od kojih ističe Stojana Vučićevića i Viktora Vidu. Zvone njihove misli u novim stihovima te na taj način čuvaju ih od zaborava. Suživljen s

njihovim bolnim rađanjima i teškim posljednjim trenucima pjesnik Kordić pokazuje bliskost katarze koju su prošli. Svjestan prolaznosti svaki pjesnik podiže svoj grob vremena riječima koje ne venu.

Bilo da se prisjeća zavičajnog doba, čistine misli mladalačke bezbrižnosti i rađanju najljepših zora ili plovi s ljubavlju kuda ga nosi, pjesnik ne mijenja svoju stamenost u srcu. Rađa nove pjesme s proljećima i daje riječi u brzace vremena. Ne štedi se, ne proračunava u svojoj iskrenosti, nego čini to na najsvećiji pjesnički način, bezuvjetnom ljubavlju sa spoznajom biti. Upravo se njegova filozofska misao ističe u stihovima Crno drvo metrike, kojom na svojstvena tri čina otkriva misterij života.

Sa svojim stihovima pjesnik izgara a upravo stih „Požar prekriva pjesnika dok ne ugasi sve riječi – dok ne umukne“ ogoljuje njegovu spoznaju. Priroda se nanovo rađa a s njom i riječi, teško je ponoviti sve izgovoreno u stihu ali ostaje jeka misli, što nam je pjesnik želio otkriti.

Čitajući stihove pjesnika Zdravka Kordića ponovno sam zagrabila na njegovom bunaru života. Nahranila se snagom riječi. Otkrila nove zvijezde na beskraju i udahнула mirise emocija koje bude ovi stihovi. Okamenjena riječ u sponi Sunca, Neba,

Zemlje i Čovjeka ostaje kao molitva. Možda će vrijeme još za-
bilježiti Epistolarnih pjesama o mnogim našim rak ranama
društva, možda će znamenovati još mnoge zamršene spozna-
je, ali jedno je sigurno Riječ će ostati na koncu posljednja baš
kako je i počelo od nje. Posljednja pjesma u zbirci Tuđina kao
suza i utjeha, posvećena obitelji vraća nas na početak, u Tiha-
ljinu. Dah se pretvorio u uzdah, sjećanja u uspomene, spoznaje
u nade, a ždral noseć -i Mladost stigao je na odredište, s vrela
riječi na beskrajno more, tamo gdje se svi ogledamo čitajući
stihove Zdravka Kordića.

Radujem se novoj zbirci i od srca čestitam još jednu uspješ-
nicu.

Dr. sc. Miljenko Buljac

Izvorni znanstveni rad – recenzija

KULTURA I NJEZINE BITNE ODREDBENICE, PROIZVODNJA KULTURE

Mišljenje o radu:

Znanstveni rad naslovljen *Kultura i njezine bitne odredbenice, proizvodnja kulture* dr. sc. Zdravka Kordića inovativno i afirmativno prezentira trenutačnu društvenu kulturalnu (ne) angažiranost za esencijalna pitanja ljudske samobitnosti koje su suvremenim tehnološkim razvojem ugrožene. Autor koristi adekvatne primjere i činjenice koje na originalan način misaono povezuje i apstrahira stavljajući naglasak na najveći filozofski i uopće znanstveni problem cijelog čovječanstva: Kako očuvati čovjeka u njegovoj prirodnoj i ljudskoj osobitosti s obzirom na kulturološke promjene (proizvodnju kulture)? Tekst je stručno osmišljen i znanstvenim metodama obrađen – induktivno i deduktivno dotiče povijesnu dijakroniju i sinkroniju razvoja kulture i njezinog utjecaja na ljudsko biće. Autor je ovladao područjem svoga interesa – istraživačkog rada i

kroz pluralističku analizu uspio skladno sintetizirati religijska, filozofska, književna, povijesna, antropološka stajališta i ideje slijedeći svoju misao vodilju o kulturi kao bitnoj sastavnici čovjekovog praktičnog i umnog djelovanja, ali i opasnosti od modernih supkultura te potiskivanja Crkve kao bitne kulturno-rološke odrednice u kulturi Europe. Analogijskim zaključivanjem autor razmatra suvremenu kulturu i sekularizaciju kao ključne elemente u potiskivanju Crkve u europskoj duhovnosti i u europskom načinu života.

Ono što ovaj rad izdiže na razinu znanstvenog, jest originalnost u razradi teme i mogućnostima koja ona otvara i nudi za dalja istraživanja.

Datum: 11.III.2016.

Zdravko KORDIĆ je rođen 29. rujna 1955. g. u Tihaljini (Hercegovina). Pučku školu je završio u Tihaljini, Gimnaziju je završio u Ljubuškom.

Završio je studij filozofije i sociologije na Filozofskom fakultetu u Sarajevu.

Na istom fakultetu odslušao je poslijediplomski kolegij „Suvremena filozofija i suvremeni marxizam“, te položio sva četiri četverosemestralna ispita, prijavio magistarsku tezu – ali zbog obiteljskih i inih okolnosti napušta daljnji studijski rad.

Ponovno je na poslijediplomskom studiju na Filozofskom fakultetu u Mostaru – „Jezici i kulture u kontaktu“ – odsjeku filozofije – doktorirao (estetičkom) tezom „Pojavno i metafizičko u poeziji A.B. Šimića (Od Brijega do zvijezda)“.

Zbog nepovoljnih i nepodobnih političkih razloga čekao je preko četiri godine na obranu teze – od kada je od mentora puštena u optjecaj!

Disertacija je dovršena 2009. g.; a u travnju 2012. g. je verificirana za obranu, a obranjena 15. siječnja 2013.

Živi i radi u Mostaru.

Prvotno je počeo pisati pjesme, još 1973. g. dobiva nagradu „Šimićevih susreta“ za ciklus pjesama mladih pjesnika, a iste je godine uvršten u „Panoramu hercegovačkoga pjesništva“ u

sarajevskom časopisu „Lica“, koju je priredio današnji akademik Enes Duraković. Pjesme, te ulomci i sažetci radova su mu prevedeni na njemački, engleski, talijanski, turski, poljski i makedonski jezik.

Objelodanjivao je u mnogim časopisima, pored pjesama – oglede, kritiku, estetiku – između ostalih – u „Vjesniku“, „Oslobođenju“, „Hrvatskom slovu“, „Forumu“ (časopisu HAZU), „Republici“ (časopisu DHK), „Licima“, „Životu“, „Odjeku“, „Oku“, „Motrištima“, „Osvitu“, „Književnoj Rijeci“, „Hrvatskim obzorjima“, „Maruliću“, „Kani“, „Glasu Koncila“, „Našim danima“, „Mostu“, itd.

Utemeljitelj je i predsjednik Matice hrvatske u Mostaru – od 1996. do 1998. Jedan je od obnovitelja HKD „Napredak“ u Mostaru – 1990. g., predsjednikom je Društva hrvatskih književnika HB – od 1997. do 2005.g.

Uredio je 16. brojeva časopisa „Osvit“, bio je utemeljiteljem i suurednikom Časopisa MH – Mostar – „Motrišta“ (11. brojeva), bio je urednikom edicije „Suvremena pitanja“ i „Gral“ u mostarskom ZIRAL-u.

Član je Društva pisaca BiH, Društva hrvatskih književnika Herceg-Bosne (istupio). Članom je Društva hrvatskih književnika (Zagreb), Hrvatskog filozofskog društva (Zagreb). Utemeljiteljem

je Hrvatskog intelektualnoga kruga '04 – koji je djelovao u sklopu DHK HB.

Radio u Sarajevu, Grudama, Jablanici, Ljubuškom, Međugorju i Mostaru. Držao predavanja od Stockholma, Zagreba, Rovinja, Splita, Dubrovnika, Sarajeva, Mostara.... te predstavljao na stotine knjiga književnoga i filozofskoga sadržaja.

Objelodanjene knjige – pjesama:

1. Svjetlost snovidjela – Sarajevo, 1980. i Rijeka, 2005.
2. Plavet i pretkazanje – Sarajevo, 1984. i Rijeka, 2006.
3. Tragovi i snovi – Mostar, 1987. i Rijeka, 2006.
4. Vrtovi otajstva – Sarajevo, 1992. i Rijeka, 2006.
5. Miris olovne kiše – Mostar, 1994. i Rijeka, 2006.
6. Zipka i smrt – Mostar-Zagreb/K. Krešimir/, 1999. i Rijeka, 2006.
7. Svjetlost, plodovi praha – Izabrane pjesme, Ceres, Zagreb, 1996. /predgovor akademik Stamać/.
8. Kuća i krik, Mostar, 2001.
9. Putovanje/ Stari hrast – Alfa, Zagreb, 2004. /pogovor B. Petrač/.
10. Unutarnji svemir – Zageb-Sarajevo, 2008. /pogovor N. Nekić i B. Prosenjak/.

11. Uviranja, Mostar, 2012. /pogovor M. Kljajo-Radić/.
12. Prostorvrijeme i krik, Zagreb, 2018. /pogovor M. Tokić/.
13. Croatia rediviva, terra incognita; NVV, Zagreb, 2020.

Objelodanjene knjige zbornika, antologija:

- I. Mnogoglasje – suvremeno hrvatsko pjesništvo BiH / s K. Šegom/ – Mostar, 2000. (Osvit, – 1.-2.)
- II. Jezik i hrid – pisana riječ članova DHK HB – Zagreb-Mostar, 2005.
- III. Hrvatske marijanske pjesme – Široki Brijeg-Zagreb, 2006. / Predgovor: Obuhvatnost marijanskoga pjesništva – objelodanjeno kao separat „Bosne franciscane“, 2006./.
- IV. Dreams dreamt long ago /V. Grubišić, Z. Kordić, K. Šego/ – Croatian Schools of America&Canada, 2009. /dvojezično – Davno sanjani snovi/.

Objelodanjene književnokritičke, estetičke i filozofske knjige:

1. Iz umjetnosti pjesništva /književni prikazi i članci/, Zagreb, 1995.
2. Stoljetna kuća ništavila, Mostar, 1997.
3. (P)ogledi iz suvremenosti, Mostar, 2000.
4. Ogledi i prosudbe – Mostar-Zagreb, 2004./ Tekstovi: Proslov suvremenom hrvatskom pjesništvu BiH- predavanje na II.

međunarodnoj kroatološkoj konferenciji „Hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu“; Šop i Bosna: prva i posljednja načela – predavanje na „Šopovim susretima“; Ramski iliti bosanski put zbiljnosti – promišljanje na tragu „Put a bez sna“ Ivana Aralice – predavanje na danima MH, Mostar.

5. *Ars poetica* Janka Bubala (putovanje od iluminoznoga do i preko apokaliptičkoga), Mostar-Zagreb, 2005.
6. Književnost i kulturna politika, Zagreb-Mostar-Grude, 2006. Tekst – Kratki opis položaja hrvatskih kulturnih i prosvjetnih ustanova i hrvatskoga jezika sada i ovdje — u BiH; objelodanjen u „Nacionalne vrijednosti u gospodarskom razvoju – hrvatske nacionalne vrijednosti u europskim integracijama“ MH i Domagojeva zajednica, Zagreb, 2005. str. 291. – 294.
7. Ne/skrivenost, Zagreb-Mostar, 2007.
8. Pojavno i metafizičko u poeziji A. B. Šimića (Od brijega do zvijezda), Zagreb-Mostar, 2013.
9. O starini i sudbini, Grude – Zagreb, 2014. Igra i filozofija jezika, filozofski tekst „Suvremena pitanja – 11.-12. studeni, 2011., Mostar, str. 268.-272., objelodanjen i u Osvitu iste god. Šimićevo traganje za transcendentnim /UDK 821.163.42

(497.6)09 A.B. Šimić – izvorni znanstveni članak/ – Motrišta, 61., 2011., str. 87. – 99.

10. Nevrijeme bitka//vrijeme nebitka, Zagreb – Mostar, 2017.

11. Hermeneutika i poetika, Biakova, Zagreb; 2020.

Objelodanjeni zbornici o Z. Kordiću:

I. Šumovi vremena – zbornik kritika i razgovora; Naklada DHK HB, Mostar, 2003. /224. str./.

II. Šumovi vremena, II. – zbornik kritika, IFS – HZ HB, Zagreb – Mostar, 2008. /288. str./.

III. Šumovi vremena, III. – zbornik kritika o stvaralaštvu Zdravka Kordića, Zagreb – Mostar, 2016. /103. str./Tekst u „Motrištima“, br. 91., 2016., „Filozofski ulomci i zapamćenja“.

„Osvit – 85-86.“ je objelodanio – izvorni znanstveni članak – 2016. (Mostar) – str. 191.-215. – „Kultura: njezine bitne odredbenice, proizvodnja kulture“. U međuvremenu je objelodanio u mnogim časopisima podosta znanstvenih tekstova.

U novije doba o njemu su pisali: Fabijan Lovrić, Marina Kljajo-Radić, Sonja Jurić, Vlado Vladić, Mario Bušić, Miljenko Stojić, Katarina Brbora, Đuro Vidmarović, Marko Tokić, Matej Škarica, Josipa Violeta Kalfić

Bio je izvanjskim suradnikom sveučilišta Hercegovina – Fakulteta društvenih znanosti Milenka Brkića – Bijakovići-Međugorje.

Redovitim je članom Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti; Mostar – BiH.

Radio je kao prosvjetni djelatnik; savjetnik u Zavodu za školstvo, te kao stručni suradnik za prosvjetu i kulturu hrvatskoga člana Predsjedništva BiH. Poslije toga je u nemilosti vlasti.

Nagrađivan – „Šimićeva nagrada“ za knjigu „Zipka i smrt“, Mostar-Zagreb, 1999. godine; Nagrada Terra tolis, 2013., Zahvalnica MH, Mostar; Povelja HDZ-a BiH, „Neretvanska maslina“, 1998. za knjigu „Prostorvrijeme i krik“, te druge zahvalnice i priznanja.

DJELA – I., II., III., IV., V., VI., VII., VIII., IX. – Zagreb, 2022.

„Na zdencu“, Zagreb – Grude 2023.

Zdravko Kordić; „Osobe, osobnosti (nečovječnost povijestnih i aktualno-akutnih vremena)“, Zagreb-Mostar, 2024.

„Hrvatska poetsko-poetološka misao“ je najnovija knjiga Z. Kordića.

Kazalo

XXXXX.	7
Hermetičke-duhovno-spiritualne meditacije Ganzine poezije. . . .	11
Riječi slobodne plovidbe.	44
Životna ponornica i pomrčima.	73
Domovina	89
Patria nostra	94
Kratki životopis i biserne poruke akademika Zdravka Kordića . .	113
Pa to je i naš krug.	134
Slova od korote	140
Povratak.	148
Pjev s izvorišta krika	152
Plovidba riječi.	158
Kultura i njezine bitne odredbenice, proizvodnja kulture	164
Životopis	167

